

Założenia do aktualizacji „Strategii rozwoju województwa śląskiego na lata 2000 – 2015”

Dokument wewnętrzny Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego

Katowice, listopad 2004 r.

SPIS TREŚCI:

WSTĘP	3
I. OPIS SYTUACJI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO. INFORMACJE DO AKTUALIZACJI DIAGNOZY.....	4
II. PŁASZCZYZNY WSPÓŁPRACY.....	52
III. OCENA DOTYCHCZASOWYCH EFEKTÓW REALIZACJI STRATEGII WOJEWÓDZTWA.....	56
IV. WNIOSKI Z ANALIZ OBOWIĄZUJĄCYCH I REALIZOWANYCH DOKUMENTÓW REGIONALNYCH.....	68
V. WNIOSKI Z KRAJOWYCH STRATEGII I PROGNOZ POWSTAŁYCH W TRAKCIE PRAC NAD NPR 2007 – 2013.....	72
VI. SYNTEZA PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO.....	73
VII. WERYFIKACJA I OCENA AKTUALNOŚCI DOTYCHCZASOWEJ ANALIZY SWOT.....	88
VIII. PROPOZYCJA AKTUALIZACJI CELÓW I PRIORYTETÓW.....	92
IX. PROPOZYCJA SYSTEMU MONITOROWANIA.....	101
X. INSTRUMENTY REALIZACJI STRATEGII.....	106
XI. ELEMENTY NIEZBĘDNE DO REALIZACJI STRATEGII WOJEWÓDZTWA, NIEBĘDĄCE W KOMPETENCJI WOJEWÓDZTWA.....	114

WSTĘP

Mijają cztery lata od uchwalenia „Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000 – 2015”. Pomimo krótkiego okresu funkcjonowania pojawiła się potrzeba jej zaktualizowania wobec nowych wyzwań stojących przed regionem po wejściu do Unii Europejskiej. Zmieniają się warunki prowadzenia polityki regionalnej, pojawiają się nowe szanse, ale także zagrożenia. Region stoi przed nowymi wyzwaniami oraz koniecznością intensyfikacji współpracy jak i konkurencji, już nie tylko w przestrzeni krajowej, ale także europejskiej.

Wobec deklaracji politycznej utworzenia szesnastu Regionalnych Programów Operacyjnych, samorząd województwa staje przed wielką szansą na kreowanie polityki regionalnej ukierunkowanej na specyficzne problemy województwa. Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego zostanie zastąpiony 16 programami operacyjnymi o charakterze regionalnym. Zaktualizowana strategia województwa stanie się podstawą opracowania regionalnego programu operacyjnego. By program ten był w najwyższym stopniu dostosowany do rzeczywistych potrzeb regionu, a instrumenty powstałe na jego bazie mogły precyzyjnie rozwiązywać problemy regionu, konieczne jest przeprowadzenie aktualizacji Strategii.

Wnioski płynące z oceny realizacji obowiązującej Strategii oraz doświadczenia zdobyte w zakresie korzystania z funduszy przedakcesyjnych, w ostatnich miesiącach funduszy strukturalnych, stanowią podstawę weryfikacji długofalowej polityki rozwoju województwa zapisanej w Strategii. Mając świadomość zwielokrotnienia środków na rozwój regionalny w okresie programowania 2007 – 2013 Zarząd Województwa gotowy jest do przeprowadzenia aktualizacji dokumentu określającego wieloletnie podstawy rozwoju regionalnego. Horyzont czasowy zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego będzie sięgał roku 2020.

Przeprowadzenie omawianego procesu konieczne jest także ze względu na opracowanie kilku ważnych dokumentów na poziomie europejskim, jak i krajowym. Bezdyskusyjną jest potrzeba uwzględnienia idei i założeń Strategii Lizbońskiej na poziomie regionu. Zasadnym jest konieczność zintegrowania polityk sektorowych na poziomie regionalnym, jak również uwzględnienie narodowych strategii o charakterze sektorowym, bądź horyzontalnym, powstałych już po uchwaleniu obecnie obowiązującej Strategii.

I. OPIS SYTUACJI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO. INFORMACJE DO AKTUALIZACJI DIAGNOZY.

1. Informacje ogólne o województwie.

1.1 Położenie geograficzne.

Województwo śląskie to przemysłowy region Polski położony w południowej części kraju, w dorzeczu górnego biegu trzech największych polskich rzek: Wisły, Odry i Warty. Obszar cechuje zróżnicowana rzeźba terenu obejmująca: Wyżynę Krakowsko-Częstochowską, Wyżynę Śląską, Kotlinę Oświęcimsko-Raciborską, Nizinę Śląską, Beskid Zachodni i Pogórze Śląskie.

Główne bogactwa naturalne to węgiel kamienny, złoża cynku i ołowiu, rudy żelaza, sól kamienna, pokłady metanu, złoża margli, wapieni oraz kruszywa naturalnego. Na bazie tych surowców powstał tu największy w kraju okręg przemysłowy, odgrywający decydującą rolę w gospodarce narodowej jako podstawa krajowego bilansu paliwowo-energetycznego.

Region sąsiaduje z województwami: opolskim, łódzkim, świętokrzyskim i małopolskim, a od południa graniczy z Republiką Czeską i Republiką Słowacką. W promieniu 600 km od Katowic znajduje się sześć europejskich stolic: Berlin, Bratysława, Budapeszt, Praga, Warszawa i Wiedeń.

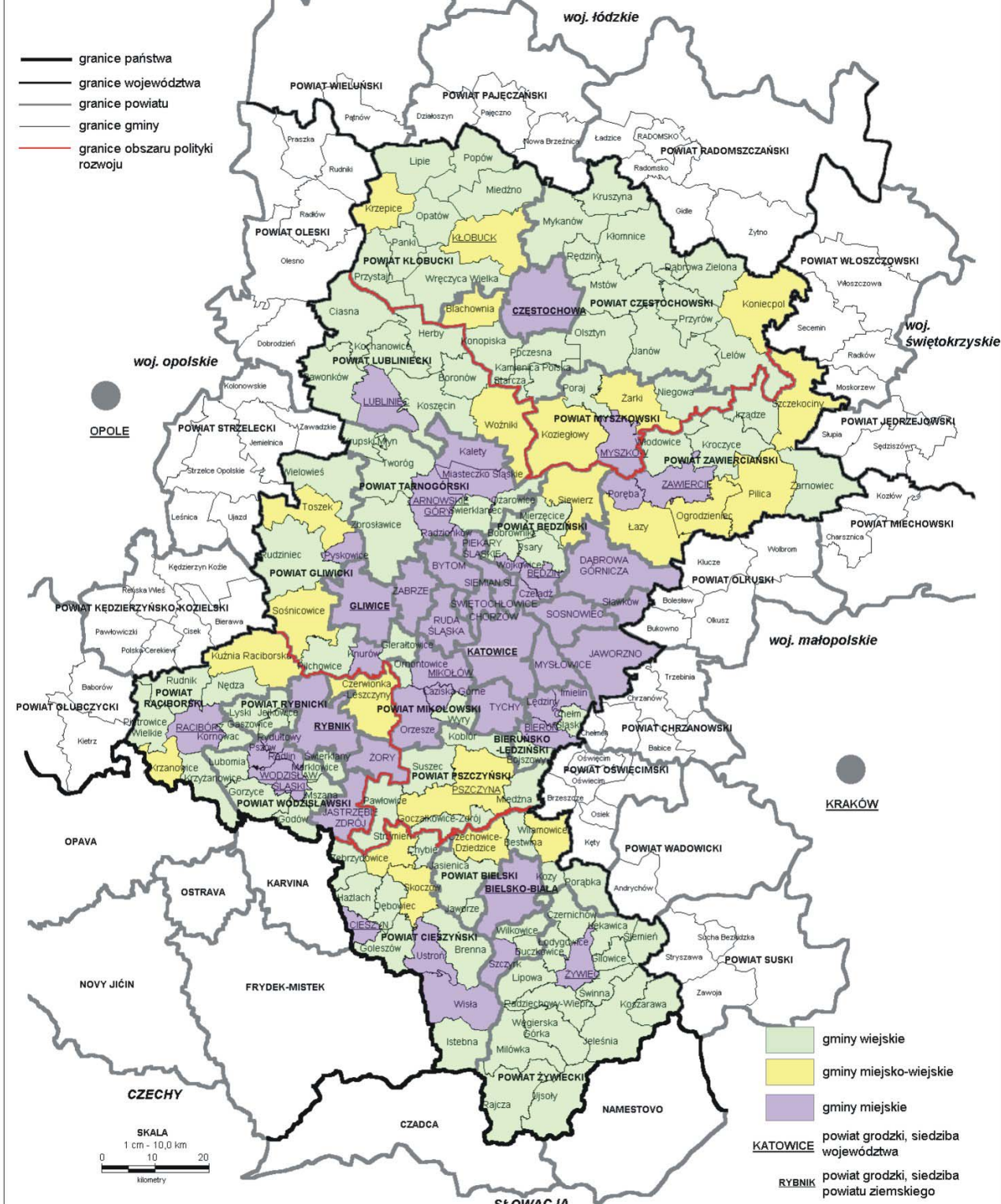
Województwo położone jest na skrzyżowaniu szlaków transportowych i komunikacyjnych o znaczeniu krajowym i europejskim. Z północy na południe przecina go droga krajowa nr 1, łącząca poprzez przystanie promowe Skandynawię z południem Europy. Z zachodu na wschód biegnie droga krajowa nr 4 – jeden z najważniejszych szlaków komunikacyjnych między Unią Europejską, Ukrainą, Rosją i innymi południowymi państwami Wspólnoty Niepodległych Państw.

W województwie istnieją 44 przejścia graniczne: 30 z Republiką Czeską i 14 z Republiką Słowacką. Większość z nich to małe przejścia turystyczne, tylko 15 z nich to przejścia ogólnodostępne (11 z Republiką Czeską i 4 z Republiką Słowacką), z tego 4 kolejowe.

1.2. Obszar i liczba mieszkańców.

Na strukturę administracyjną województwa składa się 167 gmin zgrupowanych w 36 powiatach: 17 powiatach ziemskich i 19 grodzkich-miasta na prawach powiatu. Spośród 167 gmin 49 z nich to gminy miejskie, 22 miejsko-wiejskie i 96 wiejskich. Region zajmuje obszar 12.331 km² i pod względem powierzchni (3,9 %) znajduje się na 14 miejscu w kraju, przed województwem świętokrzyskim i opolskim. Województwo zamieszkuje 4,7 mln osób, co stanowi 12,4% ludności Polski. Pod względem liczby ludności daje to 2 miejsce w kraju po województwie mazowieckim (13,4%). Wśród 16 województw w kraju, województwo śląskie jest **najbardziej zurbanizowanym regionem Polski**. Wyrazem wysokiego stopnia urbanizacji jest znaczny odsetek (79%) ludności mieszkającej w 71 miastach regionu, z których 4 liczą ponad 200 tys. mieszkańców (Katowice, Częstochowa, Gliwice, Sosnowiec) i 8 pomiędzy 100 a 200 tys. ludności.

PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

- granice państwa
- granice województwa
- granice powiatu
- granice gminy
- granice obszaru polityki rozwoju

- gminy wiejskie
- gminy miejsko-wiejskie
- gminy miejskie
- KATOWICE** powiat grodzki, siedziba województwa
- RYBNIK** powiat grodzki, siedziba powiatu ziemskiego
- BYTOM** siedziba powiatu grodzkiego
- BEDZIN** siedziba powiatu ziemskiego

Pod względem administracyjnym województwo śląskie dzieli się na 36 powiatów i 167 gmin (01.01.2002r.) w tym:

19 powiatów grodzkich	49 gmin miejskich
17 powiatów ziemskich	22 gmin miejsko-wiejskich
	96 gmin wiejskich

źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

Największe miasto to Katowice, stolica regionu, położone w centrum jednej z największych europejskich aglomeracji, skupiające 325,1 tys. mieszkańców.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Powierzchnia (km ²)	12.331	312.685
Ludność ogółem stan na 31.XII.2002 r. (tys. osób)	4.731,5	38.218,5
Gęstość zaludnienia (osoba/km ²)	384	122
Stopień urbanizacji (%)	79,0	61,7
Ludność według płci (%)		
• kobiety	51,6	51,6
• mężczyźni	48,4	48,4
Liczba kobiet na 100 mężczyzn (osoba)	106,6	106,5
Struktura wiekowa ludności ogółem (%) w wieku		
• przedprodukcyjnym	21,0	22,7
• produkcyjnym	64,2	62,2
• poprodukcyjnym	14,8	15,1
Urodzenia żywe na 1.000 ludności (osoba)	8,3	9,3
Zgony niemowląt na 1.000 urodzeń żywych (osoba)	9,3	7,5
Przyrost naturalny na 1.000 ludności (‰)	-1,2	-0,1
Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na 1.000 ludności (tys. osób)	-2,1	-0,5

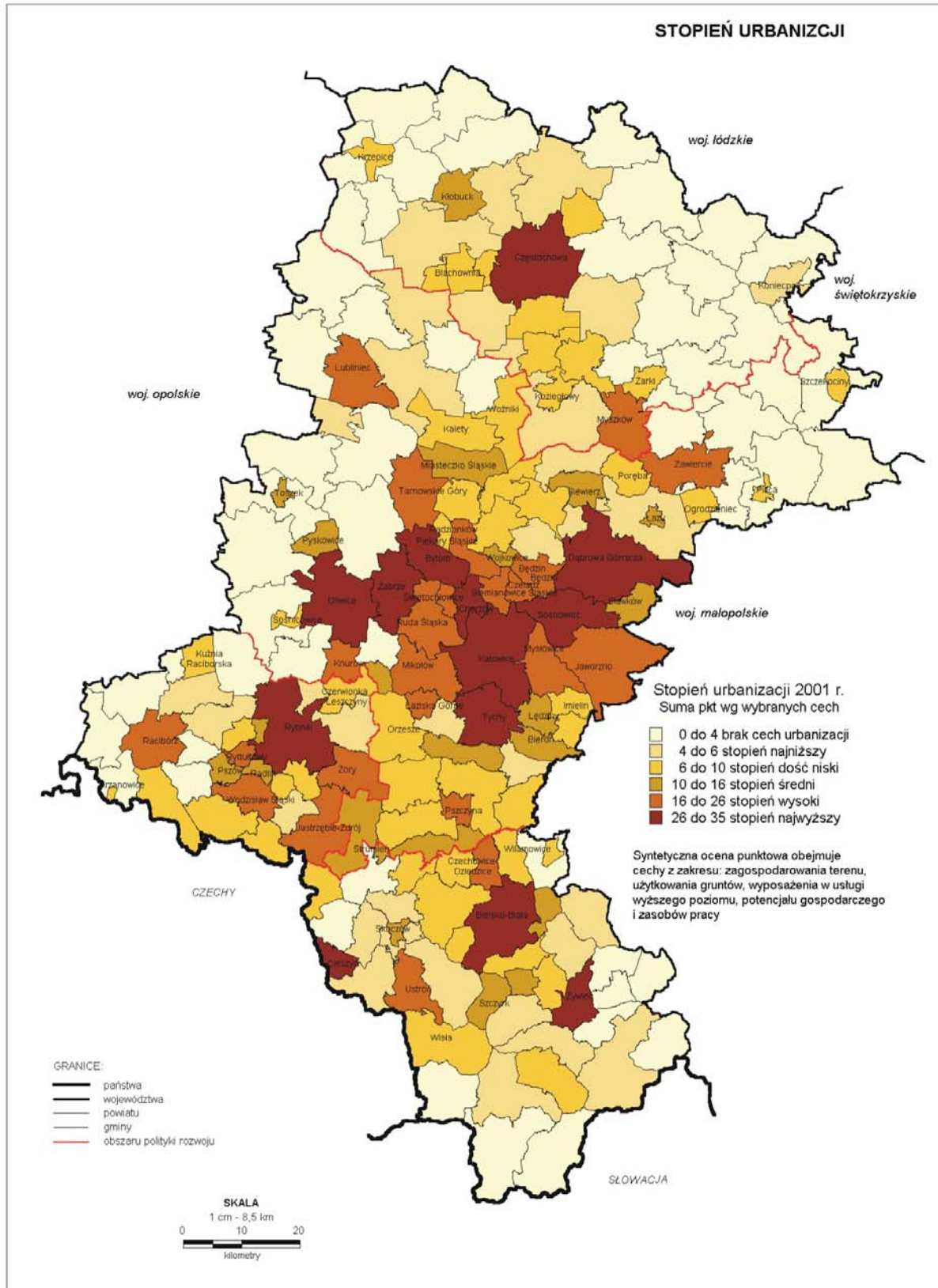
Katowice to także kulturalna wizytówka regionu. Mają tu swoje siedziby: Teatr Śląski, Filharmonia Śląska, Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia, Teatr Lalki i Aktora, Muzeum Śląskie, Biuro Wystaw Artystycznych czy Biblioteka Śląska (jedna z największych i najnowocześniejszych w Europie). Kulturalnym i sportowym życiem tętni Wojewódzka Hala Widowiskowo-Sportowa mogąca pomieścić do 10 tys. osób, największą widownię w kraju. Katowice to również jeden z ważniejszych ośrodków akademickich w kraju. Znajduje się tutaj 13 wyższych uczelni, z największą uczelnią regionu Uniwersytetem Śląskim oraz renomowaną Śląską Akademią Medyczną.

System osadniczy województwa śląskiego składa się z 1.582 miejscowości w tym z 71 miast, które tworzą sieć o gęstości 58 miast/10 tys.km². Gęstość ta jest ponad dwukrotnie wyższa od średniej krajowej, wynoszącej 28 miast/10 tys.km². Głównymi elementami systemu osadniczego województwa śląskiego są aglomeracje miejskie:

- Aglomeracja Górnośląska, którą tworzy 14 dużych miast na prawach powiatów: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze. Aglomeracja liczy ponad 2 mln mieszkańców, co stanowi ok. 45% ludności województwa, wykazuje tendencje do rozwoju policentrycznego, a także do migracji ludności poza miasta aglomeracji i do rozwoju obrzeżnego. Katowice są największym miastem aglomeracji i administracyjną stolicą województwa śląskiego.
- Aglomeracja Bielska, którą tworzy duże miasto na prawach powiatu Bielsko-Biała, liczące 180 tys. mieszkańców i będące miastem węzłowym strefy transgranicznej, wykazuje tendencje do rozwoju monocentrycznego z ośrodkiem w Bielsku-Białej oraz do wzrostu liczby mieszkańców, a także do rozwoju osadnictwa w korytarzach transportowych łączących Bielsko-Białą z Aglomeracją Górnośląską, z Republiką Czeską i Republiką Słowacką poprzez Cieszyn i Zwardoń oraz z Aglomeracją Krakowską.
- Aglomeracja Częstochowska, którą tworzy duże miasto na prawach powiatu Częstochowa, liczące ok. 260 tys. mieszkańców, wykazuje tendencje do rozwoju monocentrycznego z ośrodkiem w Częstochowie i do niewielkiego wzrostu liczby mieszkańców, a także do rozwoju osadnictwa w korytarzach transportowych łączących Częstochowę z Aglomeracją Górnośląską.
- Aglomeracja Rybnicka, którą tworzą duże miasta na prawach powiatu: Rybnik, Jastrzębie-Zdrój, Żory i miasto powiatowe Wodzisław Śląski oraz przyległe gminy miejskie: Pszów, Radlin i Rydułtowy. Aglomeracja liczy 420 tys. mieszkańców oraz wykazuje tendencje do rozwoju policentrycznego z ośrodkiem w Rybniku i do wzrostu liczby mieszkańców aglomeracji, a także do rozwoju osadnictwa w

korytarzach transportowych łączących Aglomerację z Republiką Czeską i Aglomeracją Ostrawską poprzez Chałupki.

Aglomeracje Górnośląska, Bielska, Częstochowska i Rybnicka cechują się wielosektorową i nowoczesną strukturą gospodarczą, działalnością naukowo-badawczą reprezentowaną przez znaczną ilość instytutów oraz szkolnictwo wyższe, zróżnicowanymi i wyspecjalizowanymi usługami, są też ważnymi ośrodkami kultury. Stanowią one węzły polaryzacji rozwoju regionu, decydujące o jego konkurencyjności w kraju i Europie.

źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

W strukturze wiekowej większość mieszkańców stanowią osoby w wieku produkcyjnym 64,2%, (w kraju 62,2%), drugą pod względem wielkości jest grupa ludności w wieku przedprodukcyjnym 21,0%, (kraj 22,7%). Region cechuje niższy niż w kraju odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym wynoszącym 14,8%, podczas gdy w kraju wynosi 15,1%. Struktura ludności według płci wykazuje przewagę liczby kobiet, które stanowią 51,6% mieszkańców województwa. Na 100 mężczyzn przypada 106,6 kobiet (kraj 106,5 kobiet). **Region cechuje najwyższy w kraju wskaźnik umieralności niemowląt.** Zgony niemowląt na 1.000 urodzeń żywych w województwie wynoszą 9,3 niemowląt, (kraj 7,5 niemowląt). **Wskaźnik urodzeń żywych na 1.000 ludności w województwie śląskim wynosi 8,3 niemowląt, jest więc niższy od średnio krajowego (9,3 niemowląt).**

Po województwie łódzkim (-3,2‰) i świętokrzyskim (-1,4‰) województwo śląskie posiada **jeden z najniższych w kraju ujemny przyrost naturalny.** W 2002 r. wskaźnik przyrostu naturalnego ludności wynosił dla województwa (-1,2‰), w kraju (-0,1‰).

Różnorodność doświadczeń historycznych cechująca obszar obecnego województwa, spowodowała kulturowe zróżnicowanie jego mieszkańców. Przez wieki ziemia ta była obszarem pogranicza, styku państw i narodów, kultur i religii, miejscem ścierania się i mieszania wpływów wielkich kultur narodowych: polskiej, niemieckiej i czesko-morawskiej.

2. Gospodarka, innowacyjność i inne ramowe uwarunkowania.

Województwo śląskie mieści się w grupie najsilniejszych gospodarczo regionów Polski. W regionie wytwarza się 13,7% Produktu Krajowego Brutto (PKB) i 17,3% krajowej produkcji przemysłowej. Pod względem wielkości wytwarzanego PKB województwo śląskie zajmuje po województwie mazowieckim drugie miejsce w kraju. Produkt Krajowy Brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosi 21,2 tys. zł. i jest wyższy od średniej krajowej (19,4 tys. zł.). Jest to efektem prężności skoncentrowanego tutaj przemysłu, jak również rozwoju sektora prywatnego i usług. Największy udział wartości dodanej brutto na 1 pracującego w strukturze gospodarki województwa przypada na usługi rynkowe oraz przemysł.

Dla gospodarki województwa w dalszym ciągu duże znaczenie ma górnictwo węgla kamiennego, hutnictwo żelaza, cynku i ołowiu, energetyka, przemysł elektromaszynowy, spożywczy i chemiczny, a w ostatnim okresie również przemysł motoryzacyjny (samochodowy). W regionie wydobywa się prawie 92% polskiego węgla, produkuje się 65% wyrobów walcowanych, 42% koksu, 69% stali surowej, 21% energii elektrycznej i 84% samochodów ogólnego przeznaczenia.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
PKB na 1 mieszkańca (PLN)*	21.206,0	19.430,0
Pracujący ogółem (tys. osób)**	1.536,7	12.486,7
Struktura zatrudnienia ludności ogółem (%)		
• rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo	4,8	17,3
• przemysł i budownictwo	38,7	28,5
• usługi rynkowe	39,0	33,5
• usługi nierynkowe	17,5	20,7
Zatrudnienie w sektorze prywatnym (%)	63,3	71,3
Zatrudnienie w małych i średnich przedsiębiorstwach (%)**	50,7	67,1
Podmioty gospodarki narodowej na 1.000 mieszkańców (podmiot)	88,3	90,7
Firmy z udziałem kapitału zagranicznego na 10.000 mieszkańców (podmiot)	8,2	12,3
Liczba małych i średnich przedsiębiorstw na 10.000 mieszkańców (podmiot)**	853	872
Produkcja sprzedana na 1 mieszkańca w zł		
• przemysłu	18.190	13.374
• budowlano-montażowa	1.704	1.750

*/ dane za 2001 rok

**/ stan w dniu 31.XII.2002 rok (dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002)

Od kilku lat obserwuje się systematyczne, choć nie na miarę potrzeb i oczekiwań, zmiany w strukturze gospodarki województwa. **Stopniowo maleje udział przemysłu w ogólnych przychodach ze sprzedaży, przy równoczesnym wzroście usług rynkowych i nierynkowych. W samym przemyśle zmniejsza się udział górnictwa, hutnictwa, koksownictwa, branż do niedawna dominujących w gospodarce województwa.** Wzrasta natomiast pozycja przemysłu elektromaszynowego, energetyki, ciepłownictwa, a najszybciej przemysłu spożywczego i motoryzacyjnego (region jest największym w kraju producentem samochodów).

Sektor prywatny systematycznie wzmacnia swoją pozycję, choć jego rozwój jest wolniejszy niż w pozostałych regionach kraju. Ponad połowa (56%) przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług w sektorze przedsiębiorstw pochodzi z sektora prywatnego.

W gospodarce województwa w 2002 r. zatrudnionych było 1.536,7 tys. osób, z tego w sektorze publicznym 36,7%, a prywatnym 63,3% (średnia krajowa 71,3%). Według struktury działowej największy odsetek zatrudnionych ogółem pracuje w usługach, tj. ponad 56%, w tym rynkowych 39%, następnie w przemyśle i budownictwie prawie 39% (595,5 tys. osób) i pozostałe 5% w rolnictwie i leśnictwie.

2.1. Ogólna charakterystyka struktury gospodarczej – procesy restrukturyzacji przemysłu tradycyjnego i zróżnicowanie działalności gospodarczej.

Województwo śląskie jest regionem specyficznym, jednym z najbardziej problemowych obszarów w kraju. **Na jego terenie skoncentrowany jest poważny potencjał przemysłowy kraju.** Na koniec 2002 r. zlokalizowanych było tutaj 38 czynnych kopalń węgla kamiennego, 21 hut i zakładów hutniczych, 21 elektrowni i elektrociepłowni przemysłowych oraz 22 elektrownie i elektrociepłownie zawodowe.

Wprowadzenie gospodarki rynkowej w pełni ujawniło nierentowność wielu kopalń oraz innych przedsiębiorstw, a także ich zacofanie technologiczne.

W strukturze branżowej przemysłu - po górnictwie węgla kamiennego - dominującym sektorem jest hutnictwo. Zmiany związane z restrukturyzacją gospodarki regionu spowodowały, że coraz szybciej rozwijają się nowoczesne, przyszłościowe gałęzie, takie jak: elektronika, przemysł samochodowy, przetwórstwo spożywcze.

Proces transformacji gospodarczej regionu dotyczy głównie tradycyjnych sektorów przemysłu, a przede wszystkim górnictwa węgla kamiennego. **Rozpoczęty już w latach 90-tych ubiegłego stulecia proces restrukturyzacji tej branży związany jest z obniżeniem mocy produkcyjnych oraz znacznym zmniejszeniem zatrudnienia.** Oba te zjawiska uznawane są obecnie za największe problemy regionu. Celem rządowych reform tej branży jest: **dostosowanie podmiotów gospodarczych w górnictwie do efektywnego ekonomicznie funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej i utrzymanie konkurencyjności polskiego węgla na rynku krajowym** oraz zaspokojenie do roku 2010 krajowego zapotrzebowania na węgiel i ekonomicznie uzasadnionego eksportu, przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska i konkurencyjności w warunkach określonych przez Unię Europejską oraz przy otwartości rynku wszystkich nośników energii, z zachowaniem zasady obustronnych korzyści.

W celu poprawy efektywności w zarządzaniu kopalniami powołano 6 spółek węglowych działających w formie koncernu oraz jedną w formie holdingu. Są to: Katowicki Holding Węglowy S.A., Bytomska Spółka Węglowa S.A., Gliwicka Spółka Węglowa S.A., Jastrzębska Spółka Węglowa S.A., Nadwiślańska Spółka Węglowa S.A., Rudzka Spółka Węglowa S.A. i Rybnicka Spółka Węglowa S.A.. Kopalnie nie należące do spółek węglowych posiadają specjalny status i podlegają bezpośrednio administracji centralnej (Spółki Skarbu Państwa).

Realizowany w województwie w latach 1998-2002 rządowy program restrukturyzacji przemysłu węgla kamiennego zakładał obniżenie wydobycia węgla w 2002 r. do wysokości 100 mln ton oraz zmniejszenie zatrudnienia ze 146,0 tys. osób w 2000 r. do poziomu 128,3 tys. osób w roku 2002. W czasie tym nie osiągnięto jednak oczekiwanego spadku zatrudnienia, które na koniec roku 2002 wynosiło 141 tys. osób. Aktualnie pracownicy górnictwa stanowią ponad 30% zatrudnionych w przemyśle województwa, tj. 9% ogółu pracujących w regionie.

Dalsze słabe wyniki ekonomiczne tej branży wymusiły opracowanie kolejnego programu restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce na lata 2003-2006, którego celem jest poprawa rentowności i zmniejszenie zaległych zobowiązań całego sektora, zapewnienie regularnych płatności, w tym

docelowo opłat ekologicznych oraz łagodzenie skutków dotychczasowej i planowanej restrukturyzacji zatrudnienia.

Restrukturyzacji poddano także zaplecze produkcyjne kopalń tj. oddziały remontowo–budowlane, gospodarcze, transportowe, warsztaty mechaniczne, elektryczne, elektrociepłownie i kotłownie, zakłady odprowadzania metanu oraz tak zwany majątek nieprodukcyjny objęty działalnością socjalną.

Na bazie przemysłu wydobywczego rozwinęły się branże związane z jego obsługą, czyli przede wszystkim nowoczesny przemysł maszynowy, dysponujący odpowiednim parkiem oraz doświadczoną kadrą pracowniczą. Po trudnościach transformacji na początku lat dziewięćdziesiątych przemysł ten zaistniał na wielu rynkach zagranicznych i stanowi dziś ważny element gospodarczego krajobrazu województwa.

Drugim obok górnictwa głównym przemysłem regionu jest hutnictwo. W branży tej znacznie szybciej dokonują się przemiany restrukturyzacyjne niż w górnictwie, dlatego też przeważająca ilość największych zakładów tej branży zmieniło swoje oblicze. Pozbyto się urządzeń najbardziej zanieczyszczających środowisko, zredukowano zatrudnienie, rozbudowano operatywne działy marketingu i promocji, wprowadzono równocześnie nowe proekologiczne sposoby produkcji, co dało widoczne efekty w postaci rentowności prawie całej branży.

W przemyśle metalurgicznym działa ponad 100 firm związanych z hutnictwem żelaza i metali nieżelaznych, w tym 21 hut i zakładów hutniczych. Wytwarzają one między innymi 69,4% krajowej produkcji stali surowej i 65,0% wyrobów walcowanych. Z sektorem tym związanych jest 61,5 tys. pracowników.

Reformy w hutnictwie żelaza i stali zapoczątkowane zostały pod koniec lat 90-tych ubiegłego wieku. W ostatnich latach przemysł ten przechodzi głęboki proces restrukturyzacji. Jego celem jest osiągnięcie konkurencyjności rynkowej, unowocześnienie technologii oraz dostosowanie zdolności produkcyjnych i zatrudnienia do stanu zapewniającego efektywne funkcjonowanie hut, prywatyzacja przedsiębiorstw i zabezpieczenie wymaganego poziomu ochrony środowiska.

Równolegle do zmian zachodzących w górnictwie i hutnictwie restrukturyzowany jest cały kompleks paliwowo-energetyczny. Z branżą energetyczną związanych jest około 26,3 tys. osób. Województwo jest największym producentem (21% produkcji krajowej) i konsumentem energii elektrycznej. Regionalna infrastruktura elektroenergetyczna wchodzi w skład krajowego systemu energetycznego.

Przemysł przetwórczy województwa śląskiego zatrudnia 265,6 tys. osób. Przemysł elektromaszynowy zatrudniający około 48,5 tys. osób to jedna z najlepiej rozwiniętych branż regionu, chociaż zdominowana jest przez produkcję maszyn i urządzeń dla przemysłu. Ostatnie lata wymusiły jednak dynamiczny rozwój przemysłu precyzyjnego i elektronicznego, które to branże są inkubatorami nowoczesnych technologii.

Przemysł budowlany tworzy ponad 43,8 tys. firm, z których aż połowa to niewielkie zakłady nastawione na roboty budowlane, przy czym zdecydowaną większość stanowią mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 5 pracowników. Ogółem w branży zatrudnionych jest około 70 tys. osób, z tego 93,2% w sektorze prywatnym. Województwo śląskie to chłonny rynek materiałów i usług budowlanych.

Województwo śląskie to olbrzymi rynek konsumencki dla towarów żywnościowych. Z przemysłem rolno-spożywczym związanych jest 38,7 tys. zatrudnionych, zajmujących się produkcją artykułów spożywczych i napojów (w sektorze prywatnym 37,6 tys. osób tj. 97,2% zatrudnionych w branży). Większość firm tej branży nastawiona jest na przetwórstwo mięsa, produkcję napojów i wyrobów mleczarskich.

Pomimo malejącej liczby przedsiębiorstw przemysłowych, spowodowanej restrukturyzacją gospodarki, w regionie zlokalizowany jest nadal ogromny potencjał przemysłowy (kopalnie, huty, elektrownie, itp.). W przeważającej większości przedsiębiorstwa te charakteryzują się przestarzałym parkiem technologicznym oraz wysoką materiało- i energochłonnością. ***Niedoinwestowanie regionu przyczyniło się do zaistnienia przestarzałej i nadmiernie przeciążonej infrastruktury technicznej.***

Proces restrukturyzacji przemysłu stanowi szansę dla rozwoju regionu przy założeniu zapewnienia przez rząd wsparcia finansowego. Ostatnie lata pokazały jednak, że tempo restrukturyzacji jest niższe od przewidywanego. Główne przyczyny tego stanu tkwią w gorszej niż przypuszczano sytuacji finansowej restrukturyzowanych zakładów, występowaniu przejściowych problemów z wypłatą rekompensat socjalnych dla

zwalnianych pracowników oraz silnym oporem społecznym wobec restrukturyzacji, związanym z obawami przed nasilającym się wzrostem bezrobocia.

Procesom restrukturyzacji regionu towarzyszy zmiana struktury pracujących polegająca na malejącym udziale pracujących w przemyśle i budownictwie, przy równoczesnym wzroście w sferze usług. Pomimo tych zmian w województwie śląskim utrzymuje się wysoka liczba pracujących w przemyśle i budownictwie. W 2002 r. wynosiła ona 595,5 tys. osób tj. 35,5% ogółu pracujących (w kraju wskaźnik ten kształtował się na poziomie 24,4%). W sektorze usług pracowało 868 tys. osób tj. 51,9% pracujących, z tego w usługach rynkowych 35,8% (kraj 35,9%).

W 2002 r. w województwie działało 418,0 tys. podmiotów gospodarki narodowej, w tym 285 przedsiębiorstw państwowych, 22,1 tys. spółek prawa handlowego, (z czego ponad 3.477 spółek z udziałem kapitału zagranicznego, 39,4 tys. spółek cywilnych), 1.275 spółdzielni oraz 327,1 tys. osób fizycznych prowadzących własną działalność gospodarczą. Z ogólnej liczby podmiotów gospodarczych działających w województwie 15.622 zalicza się do sektora publicznego, a 402.323 przypada na sektor prywatny (96%).

W wyniku procesu przekształceń zmniejszyła się rola i znaczenie sektora publicznego. Sektor ten reprezentowany jest w województwie przez takie dziedziny jak: górnictwo, hutnictwo, energetykę, przemysł chemiczny, w większości zdominowane przez jednostki nierentowne i trudne do przeprowadzenia procesu transformacji. W 2002 r. udział tego sektora w ogólnej liczbie działających podmiotów gospodarczych w województwie wynosił 3,7%.

Sektor prywatny obejmuje zazwyczaj firmy mniejsze już zrestrukturyzowane, mające szansę osiągnąć lepsze wyniki finansowe. Na sektor ten przypada ponad połowa (56%) ogólnej wartości przychodów ze sprzedaży towarów i usług wytwarzanych w województwie śląskim. Dominującą branżą w gospodarce regionu jest nadal górnictwo, pomimo obniżenia jego udziału w produkcji sprzedanej przemysłu (około 18%).

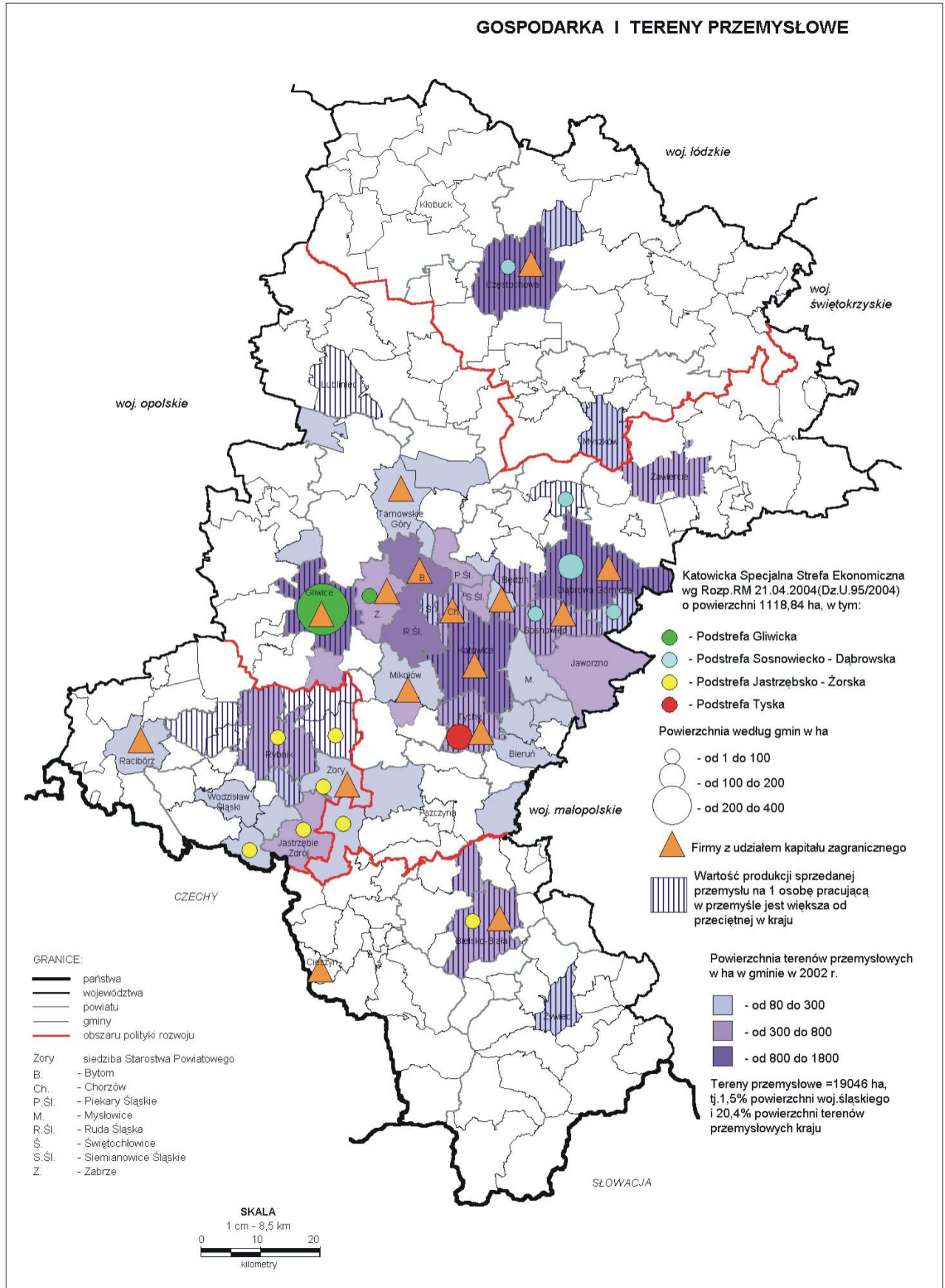
W latach 1990-2002 procesem przekształceń własnościowych w kraju objętych było 6.983 przedsiębiorstw państwowych. W liczbie tej największy udział (10,5%) miało województwo śląskie. Przekształceniami objętych było 731 przedsiębiorstw województwa, z tego 315 skomercjalizowano, 180 objęto prywatyzacją bezpośrednią, w tym 172 sprywatyzowano, a 236 poddano likwidacji (z tego 114 podmiotów zostało zlikwidowanych).

Spośród 285 przedsiębiorstw państwowych znajdujących się w województwie śląskim, wg stanu na koniec 2002 r., 236 to przedsiębiorstwa dla których organem założycielskim był wojewoda. Z liczby tej 49 podmiotów objętych było procesem likwidacji z przyczyn ekonomicznych, 105 w upadłości, 3 sprywatyzowano, 36 objętych zostało postępowaniem naprawczym.

Województwo śląskie posiada znaczący udział w krajowym eksporcie (16,6% w 2001r.) i imporcie (9,3%) Pod względem udziału w obrotach handlu zagranicznego region zajmuje drugie miejsce w kraju po województwie mazowieckim, odnotowując jednocześnie najwyższe dodatnie saldo bilansu handlu zagranicznego ze wszystkich województw, zajmując w tym względzie pierwsze miejsce w kraju. Około 75% obrotów handlu zagranicznego regionu odbywa się z krajami Unii Europejskiej. Wyroby i usługi eksportowane są przez województwo do ponad 100 krajów świata. Najważniejszym rynkiem zbytu dla regionu są Niemcy (25% eksportu) oraz Włochy (13%), Czechy (6%), Wielka Brytania (5%). Do najważniejszych wyrobów eksportowych należą: węgiel kamienny, wyroby walcowane na gorąco, środki transportu samochodowego, produkty koksownictwa, wyroby przemysłu odzieżowego, wyroby hutnictwa metali nieżelaznych, maszyny i urządzenia energetyczne.

Większość towarów i usług importowanych jest przede wszystkim z Włoch (23%), Niemiec (22%), Czech (6%) i Francji (4%). W strukturze importu zwraca uwagę wysoki udział wyrobów przemysłu elektromaszynowego (36%), przemysłu metalurgicznego (21%) i chemicznego (16%).

GOSPODARKA I TERENY PRZEMYSŁOWE

źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

2.2. Inwestycje.

Rozwój gospodarki uzależniony jest nie tylko od rozwoju biznesu i finansów, w dużej mierze zależy również od napływu kapitału zagranicznego.

O atrakcyjności inwestycyjnej województwa decydują: położenie geograficzne, olbrzymi rynek zbytu, duże zaplecze surowcowe, dobrze rozwinięta infrastruktura, wysoko wykwalifikowana kadra pracownicza, uzbrojenie terenu oraz bliskość lotniska o znaczeniu międzynarodowym, a także zlokalizowana na tym terenie Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna (KSSE). Na przyciąganie inwestorów zagranicznych ma również wpływ wyróżniająca mieszkańców regionu kultura i dyscyplina pracy oraz tańsza niż w wysoko rozwiniętych krajach UE siła robocza.

Na liście najważniejszych inwestorów zagranicznych znajdują się inwestorzy z Niemiec, Austrii, Włoch, Szwecji, Francji, Szwajcarii, Finlandii, USA, Japonii, Wielkiej Brytanii, Norwegii, Portugalii i Holandii.

W województwie śląskim największym inwestorem jest włoski Fiat, który jest drugim inwestorem zagranicznym w Polsce i pierwszym w branży motoryzacyjnej. Dużym inwestorem w tej branży mającym swoją siedzibę oraz fabrykę w regionie jest General Motors Corporation pochodzący z USA, a inwestujący w gliwickiej fabryce Opla.

Do największych inwestorów w województwie śląskim należy także Saint-Gobain (Francja) produkujący wyroby ze szkła oraz Electricite de France Internationale (Francja) inwestujący w branżę energetyczną – Elektrownia Rybnik S.A.

Atrakcyjne warunki inwestowania w Katowickiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej (KSSE) spowodowały, że rozpoczęło w niej działalność kilkadziesiąt przedsiębiorstw, spośród których najważniejszymi są: General Motors (Gliwice), Isuzu Motors (Tychy) oraz Ekocem (Sosnowiec).

Największe dotychczasowe inwestycje zlokalizowane poza KSSE to: Fiat Auto Poland (Bielsko – Biała), Pepsico (Żywiec), Internationale Nederlanden (Katowice) oraz Philips (Bielsko-Biała), Statoil (Bielsko-Biała, Częstochowa, Racibórz).

Wśród znaczących inwestorów należy wymienić również takie firmy jak: Roca (artykuły sanitarne), Delphi (produkcja akcesoriów samochodowych), Gullfiber (materiały izolacyjne), Raben (działalność spedycyjna), Isuzu (produkcja japońskich silników wysokoprężnych), DANONE (wyroby spożywcze), Henkel Group (chemia gospodarcza), Heineken i Sab Miller (produkcja piwa). W Dąbrowie Górniczej francuski koncern Saint Gobain wybudował supernowoczesną hutę szkła.

2.3. Małe i średnie przedsiębiorstwa – podstawa rozwoju regionu.

W procesie przebudowy gospodarki województwa śląskiego rozwój sektora MSP ma znaczenie strategiczne. Bez powstania nowych, trwałych miejsc pracy, alternatywnych do dominującego przemysłu ciężkiego jego rzeczywista restrukturyzacja jest niemożliwa.

Od kilkunastu lat zmienia się struktura własnościowa i organizacyjna przedsiębiorstw województwa. Przybywa małych i średnich firm prywatnych, prowadzących różnorodną działalność gospodarczą. W 2002 r. w województwie śląskim w sektorze prywatnym (powszechnie utożsamianym z sektorem MSP) pracowało 973,4 tys. osób (tj. 10,9% zatrudnienia krajowego tego sektora), co stanowiło 63,3% pracujących ogółem (w kraju 71,3%). Udział sektora prywatnego w nakładach inwestycyjnych realizowanych w regionie kształtował się na poziomie 65,5% i był niższy od wskaźnika krajowego (68,2%).

Wśród działających w regionie podmiotów gospodarki narodowej 327,1 tys. stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (78,3%). Największy udział (94,6%) stanowią firmy małe zatrudniające do 9 osób tzw. mikroprzedsiębiorstwa. Ich liczba na koniec 2002 roku wynosiła 395 tysięcy, z tego w przetwórstwie przemysłowym działało 9,8%, branży budowlanej 10,4%, działalność handlową prowadziło 37,2%, transportową, magazynową i łącznościową 8,1%, obsługą nieruchomości zajmowało się 14,3%, a pozostałą działalnością 20,2%. Z wszystkich podmiotów gospodarczych regionu 4,4% to firmy o liczbie pracujących od 10 do 49 osób, a tylko 1% stanowią przedsiębiorstwa zatrudniające 50 osób i więcej.

Z ogólnej liczby zarejestrowanych w województwie podmiotów ponad 96% stanowiły podmioty sektora prywatnego, zatrudniające do 250 pracowników. Spośród nich 37,6% prowadziło działalność w zakresie handlu i napraw, 12,6% obsługę nieruchomości, 10,8% przemysłową działalność produkcyjną, 10,9% budowlaną, 8,1% transportowo-magazynową.

Udział małych i średnich przedsiębiorstw w eksporcie województwa jest niski i wynosi 30% ogólnej wartości eksportu (70% przypada na duże przedsiębiorstwa działające w regionie), co świadczy, że w województwie większość obrotów handlu zagranicznego generowana jest przez duże przedsiębiorstwa, w imporcie natomiast stanowi 51% i przewyższa zakupy importowe realizowane przez duże przedsiębiorstwa.

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw województwa skupia 96,3% wszystkich podmiotów gospodarki zlokalizowanych na tym terenie, zatrudnia 59% ogółu pracujących w województwie i generuje około 62% obrotów łącznie.

Większość działających w regionie małych i średnich przedsiębiorstw funkcjonuje tylko na rynkach lokalnych i nie jest przygotowana do włączenia się w wymianę międzynarodową. Charakterystyczną cechą sektora MSP jest również nie docenianie korzyści wynikających z wspólnego działania (tj. współpracy o charakterze poziomym), co stawia je w trudniejszej sytuacji w stosunku do firm z krajów UE. ***Sektor ten pozostaje w tyle za firmami unijnymi również pod względem modernizacji i rozwoju technologicznego.*** Jedną z przyczyn takiego stanu jest fakt, że wprowadzenie nowych lub zmodernizowanych wyrobów lub technologii, związane jest z koniecznością ponoszenia poważnych wydatków np. na prace badawczo-rozwojowe, zakup licencji lub know-how czy też procedury wdrożeniowe.

Do powstania nowych firm i rozwoju już istniejących oprócz doskonalenia rozwiązań prawnych i makroekonomicznych, ***niezbędne jest tworzenie najbliższego otoczenia sprzyjającego rozwojowi przedsiębiorczości,*** przygotowanie profesjonalnego personelu zajmującego się aktywizacją gospodarczą środowiska lokalnego oraz tworzenie instytucji rozwoju lokalnego.

Tworzeniu nowych małych i średnich przedsiębiorstw najbardziej sprzyjają sektory usług okołobiznesowych, ochrony środowiska, informatyki, turystyki oraz sektor rolno-spożywczy, w szczególności działające w oparciu o nowe technologie.

Kondycja i perspektywy rozwojowe małych i średnich przedsiębiorstw uzależnione są przede wszystkim od uwarunkowań makroekonomicznych, wielkości kapitału rozwojowego oraz dostępu do zewnętrznych źródeł finansowania. Za podstawowy warunek długofalowego rozwoju sektora MSP uważa się należyte prowadzenie stabilnej polityki makroekonomicznej, zapewniającej długookresową równowagę gospodarczą. Wsparciu temu procesowi sprzyjać powinien spójny i preferencyjny system pożyczek i instrumentów finansowych, stworzony na szczeblu regionalnym i krajowym oraz regulacje systemu finansowo-podatkowego. Na kondycję ekonomiczną i konkurencyjność firm mają również wpływ uwarunkowania wewnętrzne (mikroekonomiczne), do których należą: wielkość majątku, zdolność do wdrażania postępu naukowo-technicznego, sprawność zarządzania przedsiębiorstwem, wiedza i przedsiębiorczość kadry oraz jakość oferowanych produktów.

2.4. Otoczenie biznesu.

Jednym z kluczowych czynników determinujących transformację gospodarki regionu jest rozwijanie instytucji sektora otoczenia biznesu. Tworzona jest sieć instytucji, pracująca na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego. W województwie istnieje 8 inkubatorów przedsiębiorczości, 27 agencji/fundacji rozwoju lokalnego i regionalnego, 12 ośrodków wspierania przedsiębiorczości, ośrodków doradczych i ośrodków informacji gospodarczej. Najważniejszymi instytucjami wspierającymi rozwój gospodarczy w regionie są: Fundusz Górnośląski, Górnośląska Agencja Rozwoju Regionalnego oraz Górnośląska Agencja Przekształceń Przedsiębiorstw. W województwie funkcjonuje również kilka instytucji wyspecjalizowanych takich jak Regionalna Agencja Inwestycji Komunalnych czy Międzynarodowe Targi Katowickie. Aktywnych jest 14 instytucji finansowych, takich jak fundusze pożyczkowo-poreczeniowe i fundusze venture capital. Istotną rolę na terenie województwa odgrywają organizacje gospodarcze, zwłaszcza Izba Rzemieślnicza oraz Małej i Średniej Przedsiębiorczości, 15 izb przemysłowo-handlowych oraz Górnośląskie Towarzystwo Gospodarcze.

Dla wsparcia rozwoju działań innowacyjnych w regionie istotne jest sprawne działanie instytucji proinnowacyjnych (centra transferu technologii i innowacji), których zadaniem jest niesienie pomocy przedsiębiorcom w realizacji projektów technologicznych oraz absorpcji nowoczesnych, proekologicznych technologii, głównie przez sektor MSP.

Występująca na rynku regionalnym instytucjonalna luka w dziedzinie pobudzania procesów innowacyjnych, spowodowała utworzenie w województwie Regionalnego Centrum Innowacji i Transferu

Technologii, którego funkcjonowanie ma na celu poprawę konkurencyjności sektora MSP w województwie.

Biznes i finanse pozostają siłą napędową każdej gospodarki. Województwo śląskie to ważne finansowe i targowe centrum kraju. Działają tu 4 centrale bankowe i około 40 banków komercyjnych z 500 filiami i agendami, w których szczególną ofertą są kredyty bankowe skierowane do sektora MSP (kredyty inwestycyjne i obrotowe) oraz leasing finansowy. W Katowicach ma siedzibę ING Bank Śląski S.A. jeden z największych polskich banków komercyjnych. Bardzo prężnie działającym jest również Górnśląski Bank Gospodarczy w Katowicach. Z inwestorów zagranicznych sferę bankowości reprezentuje między innymi GE Capital Bank z USA, Citibank, Creditanstalt, Societe Generale, Reifeisen Zentralbank Oesterreich AG, ABN Amrobank, Dresdner Bank i Banko Commrcial Portugues. Ważne znaczenie w regionie pełnią regionalne i lokalne fundusze pożyczkowe i poręczeń kredytowych, których zadaniem jest udzielanie wsparcia dla MSP.

Województwo śląskie to również rynek towarowo-wystawienniczy o zasięgu krajowym i międzynarodowym. Region jest drugim po województwie wielkopolskim miejscem wystaw i targów. Największą popularność i znaczenie mają Międzynarodowe Targi Katowickie oraz imprezy targowe, organizowane w największej w kraju hali widowiskowo - sportowej „Spodek”. Odbywające się tutaj co roku imprezy targowe stwarzają okazję do promocji produktów, nawiązywania kontaktów handlowych oraz zawierania kontraktów. Do najbardziej prestiżowych imprez targowych należą m.in.: Międzynarodowe Targi Ekologiczne „Intereco”, Międzynarodowe Targi Spożywcze „Foodtarg”, Międzynarodowe Targi Budownictwa „Targbud”, Międzynarodowe Targi Górnictwa, Międzynarodowe Targi Turystyki, Sprzętu Turystycznego, Żeglarskiego i Sportowego „Glob”. Organizatorem większości imprez są Międzynarodowe Targi Katowickie Sp. z o.o. w Katowicach.

2.5. Działalność badawcza i rozwojowa – zabezpieczenie trwałej konkurencyjności gospodarczej.

Duży potencjał naukowo-badawczy (Główny Instytut Górnictwa, Instytut Metalurgii Żelaza, Instytut Metali Nieżelaznych, Instytut Spawalnictwa) z kilkudziesięcioma innymi placówkami naukowo-badawczymi, dużymi i prężnymi uczelniami (Uniwersytet Śląski, Politechnika Śląska, Śląska Akademia Medyczna, Akademia Ekonomiczna, oddział PAN), ***powoduje, że województwo śląskie staje się jednym z najważniejszych ośrodków naukowych w kraju.***

Podstawowe obszary działalności jednostek badawczo-rozwojowych, związane były początkowo ze specyfiką śląskiego przemysłu. Dokonana w latach 90-tych zmiana warunków makroekonomicznych i politycznych spowodowała rozszerzenie obszaru ich działalności, a także jej ukierunkowanie na ochronę środowiska, energetykę, automatykę i elektronikę oraz budownictwo. Wprowadzenie przez Komitet Badań Naukowych kategoryzacji instytutów i zmniejszenie dotacji na działalność statutową, spowodowało przeorientowanie się Jednostek Badawczo Rozwojowych (JBR) z działalności naukowo-badawczej w sferze badań podstawowych, na działalność badawczo-techniczną i usługową oraz wzrost udziału wymienionych wyżej jednostek w programach europejskich.

Relacja nakładów na działalność badawczą i rozwojową do produktu krajowego brutto (GERD¹/PKB) jest jednym z najważniejszych wskaźników w statystyce nauki. W województwie śląskim w 2001 r. wskaźnik ten zmniejszył się do 0,39% wobec 0,41% w roku poprzednim. W tej sytuacji wydaje się, że pomyślna realizacja jednego z celów Narodowego Planu Rozwoju (NPR) na lata 2004-2006 zakładającego wzrost krajowego wskaźnika (GERD/PKB) z 0,65% w roku 2001 do 1,5% w 2006 r. będzie zadaniem bardzo trudnym.

Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (B+R), stanowiące jeden z najważniejszych składników nakładów na działalność innowacyjną, w 2002 r. w województwie śląskim wyniosły 342,5 tys. zł (tj. 7,5% nakładów krajowych ogółem) i zmniejszyły się o 18,3% w porównaniu z rokiem 2001 (405,2 tys. zł).

Pomimo tego, że region zajmował pod tym względem trzecią pozycję w kraju, były one znacznie niższe od wielkości nakładów poniesionych w województwie mazowieckim (1.994,3 mln zł.), które stanowiły 43,5% nakładów krajowych i małopolskim 496,5 mln zł. (10,8% udziału w kraju). W przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosło to 73 zł (średnio w kraju 120 zł.), dając 7 pozycję w rankingu województw.

Na terenie województwa śląskiego znajduje się 11,6% potencjału badawczo-rozwojowego istniejącego

¹GERD : Gross Domestic Expenditure on R&D – suma nakładów wewnętrznych poniesionych w danym roku na działalność B+R przez wszystkie jednostki prowadzące tę działalność w danym kraju.

w Polsce. Jest to drugi co do wielkości po województwie mazowieckim ośrodek badawczy kraju składający się z 97 jednostek, w tym: 40 jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych, 46 jednostek rozwojowych i 11 szkół wyższych.

Spośród wszystkich tego rodzaju jednostek występujących na terenie województwa, 40 to duże instytuty naukowe i badawczo-rozwojowe, z tego 6 placówek naukowych PAN (w tym 3 instytuty naukowe) i 31 jednostki badawczo-rozwojowe, z których 13 to instytuty naukowo-badawcze, a 14 ośrodki badawczo-rozwojowe.

W województwie utrzymuje się charakterystyczny dla krajów słabiej rozwiniętych, relatywnie wysoki (7.030 osób co stanowi 75,9%) udział pracowników naukowo-badawczych wśród ogółu zatrudnionych w B+R. Liczba ta stanowi 9,1% zatrudnionych pracowników naukowo-badawczych kraju (3 miejsce w kraju po woj. mazowieckim i małopolskim). *Liczba zatrudnionych w działalności B+R zmniejszyła się z 11.760 w 2001 r. do 11.237 osób w 2002 r. (spadek o 4,7%).*

W 2002 r. liczba pracowników naukowo-badawczych zatrudnionych w województwie śląskim w działalności B+R, wynosiła 3,7 osoby na 1000 osób aktywnych zawodowo (w przeliczeniu na ekwiwalentny czas pracy) i była niższa od średniej krajowej (4,5 osób) przy średniej dla UE-15 wynoszącej w 2001 r. 5,4 osób.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Jednostki w działalności badawczej i rozwojowej ogółem (jednostka)	97	838
Struktura zatrudnienia w działalności badawczo-rozwojowej (B+R) w (%)		
• z tytułem naukowym profesora	5,7	7,3
• ze stopniem naukowym doktora habilitowanego	7,1	8,0
• ze stopniem naukowym doktora	33,9	29,0
• pozostałe osoby z wykształceniem wyższym	33,3	36,6
• z wykształceniem policealnym i średnim	17,4	15,8
• innym	2,6	3,3
Zatrudnieni w B+R na 1000 aktywnych zawodowo ogółem w tym:	3,7	4,5
• pracownicy naukowo-badawczy	4,1	3,3
Nakłady na działalność badawczo-rozwojową B+R (GERD)		
• na 1 mieszkańca w zł,	73	120
• relacja GERD/PKB*(w %)	0,39	0,65
Struktura nakładów wewnętrznych na działalność B+R według kategorii nakładów (%):		
• bieżące	82,4	83,8
• inwestycyjne	17,6	16,2
Nakłady wewnętrzne bieżące na działalność B+R według rodzajów badań ogółem w tys. zł	282.191,6	3.840.342,1
Struktura nakładów wewnętrznych bieżących na działalność B+R według rodzajów badań (%)		
• badania podstawowe	27,4	38,8
• badania stosowane	29,5	25,7
• prace rozwojowe	43,1	35,5
Wskaźnik stopnia zużycia aparatury naukowo-badawczej zaliczanej do środków trwałych (%)	76,3	74
Ochrona własności przemysłowej, statystyka patentów (szt.)		
• wynalazki krajowe zgłoszone	356	2.313
• udzielone patenty	129	834

* Dane za rok 2001

Działalność Jednostek Badawczo Rozwojowych województwa śląskiego ograniczona jest w głównej mierze do świadczenia usług badawczo-technicznych, ekspertyzowych i szkoleniowych. Zakres usług

oferowanych przez JBR jest dość szeroki, jednak udział prac wykonywanych przez JBR na rzecz MSP w ogólnej liczbie prac wykonywanych w JBR jest, w ujęciu wartościowym, stosunkowo niski. Powodem tego jest brak wystarczającego rozpoznania potrzeb MSP oraz mała skuteczność w prowadzeniu akcji promocyjno-informacyjnych i marketingowych.

Działalność wdrożeniowo-innowacyjna JBR prowadzona jest głównie w dużych przedsiębiorstwach. Skuteczność wdrażania przez JBR wyników badań w MSP jest stosunkowo mała, pomimo możliwości uzyskania dofinansowania na taką działalność z Komitetu Badań Naukowych (KBN) w ramach projektów celowych. Kondycja finansowa MSP, wysoki koszt wdrożeń, brak środków kapitałowych w posiadaniu MSP oraz mała konkurencyjność krajowych projektów wdrożeniowych w porównaniu do zagranicznych, powodują, że MSP nie wykazują zainteresowania rodzimą myślą naukowo-techniczną i w niewielkim stopniu korzystają z możliwości pozyskania dofinansowania z funduszy KBN.

3. Zasoby ludzkie.

3.1. Edukacja i szkolnictwo wyższe.

Poziom wykształcenia mieszkańców województwa śląskiego przedstawia się mniej korzystnie niż w innych regionach kraju. Sytuacja kształtuje się szczególnie niekorzystnie zwłaszcza na tle innych zurbanizowanych województw. W 2002 roku poziom wykształcenia 58% mieszkańców województwa powyżej 15 roku życia nie przekraczał poziomu szkoły zawodowej, co świadczy o tym, że ludność ta posiadała wykształcenie zawodowe bądź niższe. **Odsetek osób z wykształceniem wyższym stanowił jedynie 8,9% dając w rankingu województw dopiero 11 miejsce i był jednym z najniższych wskaźników w kraju .**

Województwo śląskie skupia na swym terenie jedną dziesiątą szkolnictwa krajowego. W regionie funkcjonowało ogółem ponad 5,1 tys. szkół oraz publicznych i niepublicznych placówek oświatowych (prywatne i społeczne), w tym 1.615 placówek wychowania przedszkolnego, 1.323 szkoły podstawowe, 621 gimnazjów, 389 szkół ponadpodstawowych (54 zasadnicze i 335 średnie, z tego 17 ogólnokształcące i 318 zawodowe), 776 ponadgimnazjalnych (148 zasadnicze zawodowe, 260 licea ogólnokształcące, 174 licea profilowane, 194 technika), 346 szkół policealne oraz 36 szkół wyższych.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Dzieci w przedszkolach (osoba)		
• na 1 nauczyciela	22	23
• na 1.000 dzieci w wieku 3-6 lat	584	511
• na 100 miejsc	92	94
Uczniowie w szkołach na 1 nauczyciela (osoba)		
• szkoły podstawowe	13	13
• gimnazja	13	14
• licea ogólnokształcące	5	5
• technika	4	4
• zasadnicze zawodowe	8	8
Studenci na 1 nauczyciela w szkołach wyższych (osoba)	23	21
Liczba studentów na 10 tys. ludności (osoba)	423	466

W 2002 r. w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, średnich (ogólnokształcących, technicznych i zawodowych) oraz policealnych województwa objętych nauką było 775,4 tys. uczniów. Największy odsetek stanowiła młodzież szkół podstawowych 42,6% i gimnazjalnych 25,0%. W szkołach policealnych kształciło się 4,7% młodzieży. Wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych 43,1% uczęszczało do liceów ogólnokształcących, 25,2% szkół technicznych, 17,6% liceów profilowanych, a 14,1% stanowili uczniowie szkół zawodowych. W ostatnich kilku latach nastąpiła korzystna zmiana w systemie kształcenia uczniów. Nastąpił spadek uczącej się młodzieży w zasadniczych szkołach zawodowych, na korzyść szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i technicznego.

Wyższy od średniej krajowej udział osób z wykształceniem zawodowym, spowodowany był przede wszystkim rosnącym popytem ze strony rozwijających się w regionie tradycyjnych gałęzi przemysłu. Młodzież

województwa studiować może na kilkudziesięciu wyższych uczelniach (technicznych, zawodowych, uniwersytetach, akademiach lub innych szkołach wyższych). Niższy od średniej krajowej udział osób z wykształceniem średnim i wyższym stanowi główną przeszkodę w przyspieszeniu przekształcania gospodarki województwa oraz poprawy warunków życia w regionie. Od kilku jednak lat obserwuje się w województwie pozytywną tendencję stopniowego wzrostu liczby studentów szkół wyższych.

Na 36 wyższych uczelniach województwa (9,6% wyższych uczelni kraju) kształciło się 200.710 osób to jest 11,1% studentów kraju, w tym systemem dziennym 44% ogółu studiujących województwa. W szkołach niepaństwowych naukę pobierało 31,6% studiującej młodzieży województwa. W roku 2002 około 11,2% absolwentów szkół wyższych uzyskało edukację w województwie śląskim. Pomimo znacznego zwiększenia się w województwie w ostatnim okresie liczby studentów, wskaźnik liczby studentów na 10 tys. mieszkańców wynosi 423 osoby, jest jednak niższy od średniej krajowej (466 osób) i stawia województwo na 9 miejscu w kraju po województwie mazowieckim (662 osoby), zachodniopomorskim (539 osób), dolnośląskim (519 osób), małopolskim (505 osób) i łódzkim (464 osoby). Rocznie na rynek pracy wchodzi ponad 30 tys. absolwentów szkół wyższych (37,6 tys. osób w 2002 r. w tym w szkołach niepaństwowych 13,5 tys. osób).

Pomimo znaczącego potencjału szkolnictwa wyższego w regionie należy dolożyć starań ukierunkowanych na uelastycznienie kierunków kształcenia odpowiadających wymaganiom współczesnej innowacyjnej gospodarki.

Ośrodki akademickie i naukowe zatrudniają 8.292 nauczycieli akademickich, z których 1.583 (19,1% kadry) posiada tytuł profesora. Stawia to województwo na 4 miejscu w kraju. Największymi uczelniami są: Uniwersytet Śląski w Katowicach, Politechnika Śląska w Gliwicach, Śląska Akademia Medyczna w Katowicach, Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Akademia Muzyczna w Katowicach, Politechnika Częstochowska, Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach, Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach.

Ważne miejsce w edukacji zajmuje szkolnictwo dla dorosłych. Ostatnie lata nacechowane są powstawaniem coraz to liczniejszych i prężniejszych wyższych szkół prywatnych.

Spośród wszystkich wyższych uczelni regionu 11 z nich to uczelnie państwowe, 25 natomiast zaliczanych jest do uczelni niepaństwowych (kraj 252 szkoły) tj. 9,9% krajowych uczelni niepaństwowych, wśród których największymi są: Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. gen. J. Ziętka, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych oraz Wyższa Szkoła Bankowości w Katowicach, Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu, Wyższa Szkoła Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu oraz Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tychach.

W województwie działa 9 uczelni zawodowych, z tego jedna uczelnia państwowa w Raciborzu i 8 niepaństwowych (spośród 252 istniejących w kraju) m.in. w Chorzowie, Częstochowie, Rudzie Śląskiej, Sosnowcu, Ustroniu, Zawierciu i Żywcu, kształcących ogółem 5.692 młodzieży, między innymi na kierunkach: przedsiębiorczość, zarządzanie firmą, obsługa nieruchomości, turystyka, hotelarstwo i rekreacja, finanse, informatyka w zarządzaniu.

Wzrostowi liczby szkół, uczniów i studentów nie towarzyszył adekwatny przyrost nakładów finansowych. Skala wydatków, w relacji do PKB, nie gwarantuje utrzymania w długim czasie wysokiego tempa rozwoju, przybliżającego nasz system edukacji do wzorców charakteryzujących kraje najwyżej rozwinięte. Dodatkowym wskaźnikiem ukazującym nasze zapóźnienie edukacyjne jest niski stopień wykorzystania komputerów w oświacie.

Konieczna jest poprawa jakości kształcenia w szkołach wiejskich i szkołach zawodowych. Dotyczy to zarówno warunków nauczania, jak i stopnia wyposażenia szkół. W liceach ogólnokształcących 90,6% uczniów uczy się języka angielskiego, w średnich zawodowych 54,6%, a w zasadniczych szkołach zawodowych tylko 12%. Należy podjąć działania upowszechniające nauczanie języków obcych, szczególnie języka angielskiego, w zasadniczych szkołach zawodowych oraz tworzyć warunki do kształcenia ustawicznego i kształcenia na odległość.

Możliwości uprawiania sportu w szkołach nie są zadowalające. Brakuje nowoczesnych obiektów sportowych, z których mogą korzystać uczniowie. Wspomaganie rozwoju intelektualnego młodzieży powinno iść w parze z dbałością o rozwój fizyczny.

Ważnym zadaniem jest tworzenie warunków, które umożliwią młodym ludziom z różnych środowisk jednakowy start w dorosłe życie. Szczególną opieką należy otoczyć młodzież pochodzącą z terenów wiejskich, młodzież niepełnosprawną, młodzież zamieszkałą na terenach zagrożonych strukturalnym bezrobociem oraz ze środowisk narażonych na marginalizację społeczną. Narastającym problemem w szkołach jest powiększający się odsetek młodzieży mającej kontakt z narkotykami.

Zapoczątkowana przebudowa szkolnictwa wymuszona została potrzebami zmieniającego się rynku pracy. Podstawowym kierunkiem polityki oświatowej w regionie jest upowszechnienie średniego wykształcenia oraz rozbudowa policealnych studiów zawodowych, tworzenie centrów kształcenia zawodowego oraz przekształcanie zakładów kształcenia nauczycieli w wyższe szkoły zawodowe. Zwiększony nabór na studia wyższe oraz powstawanie nowych uczelni służyć będzie podniesieniu poziomu wykształcenia mieszkańców regionu oraz jakości życia społeczeństwa. Jedną z pozytywnych cech przyjętego profilu edukacji w województwie śląskim jest odgrywanie coraz większej roli współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi a ośrodkami naukowymi. Wpływać to będzie na rozwój określonego profilu wyższego wykształcenia oraz różnych kierunków podyktowanych rynkiem pracy.

Spośród ogółu ludności województwa 8,9% to osoby legitymujące się wykształceniem wyższym, 28,9% ukończyło szkołę średnią ogólnokształcącą i zawodową, 26,8% posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe, zaś 26,4% podstawowe bądź niepełne podstawowe.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Struktura wykształcenia ludności ogółem (%)		
• wyższe	8,9	9,9
• policealne	2,8	3,2
• średnie ogólnokształcące i zawodowe	28,9	28,3
• zasadnicze zawodowe	26,8	23,2
• podstawowe i gimnazjalne	30,3	31,8
• niepełne podstawowe	2,3	3,6

3.2. Rynek pracy.

Ludność województwa śląskiego wynosi 4.731,5 tys. osób co stanowi 12,4% ludności kraju. W strukturze płci mieszkańców regionu przeważają kobiety. W strukturze wiekowej zdecydowaną większość stanowią osoby w wieku produkcyjnym 64,2%. Na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada 56 osób w wieku nieprodukcyjnym, w kraju wskaźnik ten jest wyższy i wynosi 61 osób.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Struktura wiekowa ludności ogółem (%)		
• przedprodukcyjny	21,0	22,7
• produkcyjny	64,2	62,2
• poprodukcyjny	14,8	15,1
Ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (osoba)	55,8	60,6
Struktura zatrudnienia ludności ogółem (%)		
• rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo	4,8	17,3
• przemysł i budownictwo	38,7	28,5
• usługi	56,5	54,2
w tym: usługi rynkowe	39,0	33,5

Biorąc pod uwagę strukturę zatrudnienia ludności województwa zauważyć można, że największy odsetek osób zatrudnionych znalazło miejsce pracy w sektorze usług tj. 56,5% zatrudnionych ogółem w gospodarce narodowej regionu, (kraj 54,2%), w tym w usługach rynkowych 39,0% (kraj 33,5%). W przemyśle i budownictwie województwa zatrudnionych jest 38,7% pracujących (kraj 28,5%), natomiast w rolnictwie, leśnictwie i rybołówstwie województwa pracuje 4,8% zatrudnionych (kraj 17,3%). Województwo śląskie charakteryzuje się najniższym w kraju odsetkiem osób pracujących w rolnictwie oraz najwyższym odsetkiem

osób zatrudnionych w przemyśle.

Z punktu widzenia wskaźników bezrobocia sytuacja na rynku pracy jest znacznie lepsza od przeciętnej w kraju. Liczba bezrobotnych stanowi 10,3% całkowitej liczby bezrobotnych w kraju. Znacznie niższy niż w kraju jest również udział osób pozostających bez pracy długoterminowo. Atutem rynku pracy województwa jest duża liczba wysoko wykwalifikowanych pracowników.

3.2.1. Aktywność ekonomiczna ludności województwa.

W 2002 r. ludność regionu w wieku 15 lat i więcej (zbiorowość ludności aktywnej ekonomicznie) stanowiła 3.385,9 tys. osób, tj. 12,6% ludności aktywnej ekonomicznie kraju. W ostatnich latach utrzymuje się, podobnie jak w kraju, rosnąca tendencja tej subpopulacji ludności z powodu sukcesywnego wchodzenia do niej roczników z wyżu demograficznego z lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Wśród ludności w tym przedziale wiekowym, zbiorowość aktywnych zawodowo liczyła 11,9% aktywnych zawodowo osób kraju, z tego pracujących 11,9% i 11,6% bezrobotnych, biernych zawodowo natomiast 13,2% biernych zawodowo osób kraju.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Liczba osób aktywnych zawodowo (tys. os.) *	1.991,0	16.776,4
Liczba osób pracujących ogółem (tys. os.)*	1.578,1	13.218,2
Liczba osób bezrobotnych (tys. os.)*	413,6	3.558,2
Liczba osób biernych zawodowo (tys. os.)	1.771,4	13.456,2
Struktura zatrudnienia ludności (%)		
• mężczyźni	55,1	53,1
• kobiety	44,9	46,9
• miasta	78,7	61,6
• wieś	21,3	38,4
Stopa zatrudnienia (%)	41,9	43,7

*/stan w dniu 20.V.2002 dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002

W roku 2002 w województwie śląskim pracowało 1.578,1 osób tj. 12,3% ogółu zatrudnionych osób w kraju. Około 80% ludności pracującej znalazło pracę w miastach województwa. Koncentracja przemysłu ciężkiego i wydobywczego sprawia, że wśród zatrudnionych w gospodarce narodowej województwa dominują mężczyźni. **Udział pracujących kobiet w województwie wynosi ponad 45% zatrudnionych w regionie osób.**

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Stopa aktywności zawodowej ogółem (%)	52,9	55,5
• mężczyźni	59,8	62,3
• kobiety	46,7	49,2
• miasta	52,9	55,0
• wieś	52,9	56,3
Stopa zatrudnienia (%)	41,9	43,7

Ludność aktywna zawodowo stanowiła 50,4% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej (w kraju odpowiednio 53,7%). Współczynnik aktywności zawodowej w województwie (52,9%) był niższy niż w kraju (55,5%), natomiast udział biernych zawodowo w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej kształtował się powyżej średniej krajowej i wynosił 44,7% (kraj 36,3%).

Na 1000 ludności w województwie śląskim przypada 325 osób pracujących (w kraju 327 osób). **Miernikiem zaangażowania ludności w proces pracy jest wskaźnik zatrudnienia zdefiniowany jako udział ludności pracującej w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 i więcej lat. Z ogólnej liczby pracujących osób w województwie 63,3% przypada na sektor prywatny (w kraju 69,4%).**

Województwo śląskie cechuje niższy niż w kraju wskaźnik zatrudnienia. Wyższy natomiast niż przeciętny w kraju jest udział zatrudnionych w sektorze publicznym oraz pracujących w pełnym wymiarze czasu pracy.

Największy odsetek osób zatrudnionych w województwie, przypadają na dział przetwórstwa przemysłowego, handel hurtowy i detaliczny, rolnictwo i leśnictwo.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Struktura pracujących wg sektorów (%)		
• publiczny	36,7	30,6
• prywatny	63,3	69,4
Pracodawcy i pracujący na własny rachunek (%)*	14,5	22,4
Pracujący w wymiarze czasu (%)*		
• pełnym	91,5	88,8
• niepełnym	8,5	11,2
Stopa bezrobocia ogółem (%)**	20,8	21,2
• mężczyźni	19,0	20,6
• kobiet	22,8	22,0
• miasta	21,6	22,1
• wieś	17,5	19,8

* Stan na 2000 r.

** Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002

Wśród osób pracujących w województwie 16,5%, posiadało wykształcenie wyższe, 41,2% legitymowało się wykształceniem średnim, 36,0% posiadało kwalifikacje na poziomie zasadniczym zawodowym, natomiast 6,3% posiadało wykształcenie niepełne zawodowe. Pracujące kobiety były lepiej wykształcone od mężczyzn. Odsetek osób pracujących z wykształceniem wyższym był dwukrotnie wyższy w miastach (15%) niż na wsi (6%). Wśród pracujących stosunkowo niski był udział ludzi młodych w wieku 15-29 lat (24,7%) oraz ludzi starszych po 54 rokiem życia (17,5 %). Co czwarty pracujący był w wieku 30-39 lat, a co trzeci w wieku 45-54 lat. Liczba osób nieprodukcyjnych na 100 osób w wieku produkcyjnym wynosiła w województwie 65,7 (w kraju 77,3).

Współczynnik aktywności zawodowej społeczności wiejskiej w województwie wynosi 41%, co oznacza, że blisko 48% ludności powyżej 15 roku życia jest bierna zawodowo. Wiejską społeczność aktywną zawodowo tworzą przede wszystkim ludzie w wieku produkcyjnym (97%), z tego 72% ludności w wieku 18-44 lat. **Większość pracujących mieszkańców wsi w przedziale wiekowym od 25 do 44 lat (55,6%) legitymuje się niskim poziomem wykształcenia. Z tej grupy wiekowej aż 62,5% posiada jedynie wykształcenie zawodowe lub podstawowe.**

3.2.2. Rejestrowane bezrobocie.

Liczba bezrobotnych w województwie śląskim w 2002 r. stanowiła 330,2 tys. osób tj. 10,3% całkowitej liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych w kraju. **W populacji bezrobotnych województwa zdecydowanie dominują kobiety (53,7%)** mimo, że są lepiej wykształcone od bezrobotnych mężczyzn województwa. Stanowią one 10,8% bezrobotnych kobiet kraju. W ostatnim okresie odnotowuje się pozytywne zjawisko spadku udziału kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych.

Najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych stanowią osoby w wieku do 24 lat (29,1%), których udział w ogólnej liczbie bezrobotnych jest nieco większy niż przeciętnie w kraju (27,8%). Drugą grupę stanowią osoby w przedziale wiekowym 25-34 lata (25,9%). Struktura wykształcenia bezrobotnych odbiega nieco od przeciętnych wskaźników w tym zakresie dla całego kraju. **Najliczniejszą grupę stanowią bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym (35,5%), następnie podstawowym i niepełnym podstawowym (33,0%) oraz średnim zawodowym (21,8%).**

Struktura bezrobotnych wg czasu pozostawania bez pracy jest korzystniejsza od przeciętnych wskaźników w tym zakresie dla całego kraju. Znacznie mniejszy jest udział bezrobotnych długookresowych, pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy (47,6%), w kraju (51,2%), większy natomiast udział od przeciętnego mają bezrobotni krótkookresowi, pozostający bez pracy krócej niż 6 miesięcy.

Na koniec 2002 roku liczba bezrobotnych zarejestrowanych wynosiła 330,2 tys. osób. **Ponad połowa**

bezrobotnych (55%) to ludzie młodzi do 34 roku życia. Niepokojący jest fakt, że problemy z zatrudnieniem mają również absolwenci szkół wyższych, jak również ci, którzy ukończyli zasadnicze szkoły zawodowe. Chętnych do prowadzenia własnej działalności jest tutaj mniej niż w innych regionach. Największe szanse na zatrudnienie mają jednak osoby z wykształceniem wyższym oraz policealnym i średnim zawodowym. Generalnie poziom wykształcenia bezrobotnych jest niski. Co trzeci ma najwyżej wykształcenie gimnazjalne albo jeszcze niższe. Mniej więcej tyle samo legitymuje się wykształceniem zawodowym, zaledwie co piąty ma dyplom szkoły średniej lub policealnej zawodowej. Blisko 6% ma wykształcenie ogólnokształcące, a nieco ponad 4% wyższe. Im wyższe wykształcenie tym łatwiej o pracę, nie można jednak nie zauważyć, iż w grupie absolwentów systematycznie wzrasta liczba osób bezrobotnych z wykształceniem wyższym. Na koniec 2002 r. w urzędach pracy województwa zarejestrowanych było 219,7 tys. absolwentów tj. 11,8% bezrobotnych absolwentów kraju. Stanowili oni 6% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych regionu. W tej grupie osoby z wyższym wykształceniem stanowiły 19%, a średnim legitymowało się 52% młodych osób. Dużo mniej niż w innych regionach kraju obserwuje się w województwie absolwentów gotowych podjąć działalność gospodarczą, czyli osób mogących powiększyć grono przyszłych pracodawców. Niepokojącym problemem nadal pozostaje długotrwale bezrobocie. **Na koniec 2002 r. ponad 47% ogółu zarejestrowanych bezskutecznie poszukiwało zatrudnienia przez co najmniej 12 miesięcy.** W ostatnim miesiącu 2002 roku spośród 330 tys. bezrobotnych tylko 7.300 osób podjęło pracę.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Liczba bezrobotnych (tys. osób)	330,2	3.217,0
• na 1000 ludności (osoba)	69,8	84,2
• na 1000 pracujących (osoba)	197,0	220,2
Stopa bezrobocia rejestrowanego(%)	16,5	18,0
Bezrobotne zarejestrowane kobiety (%)	53,7	51,2
Bezrobotni zarejestrowani absolwenci (%)	6,0	5,2
Bezrobotna zarejestrowana młodzież do 24 roku życia (%)	29,1	27,8
Zarejestrowani bezrobotni długoterminowi powyżej 12 miesięcy (%)	47,6	51,2
Bezrobotni zarejestrowani zamieszkali na wsi (%)	17,5	41,7
Bezrobotni zarejestrowani zwolnieni grupowo (%)	7,7	6,6
Bezrobotni bez prawa do zasiłku(%)	86,3	83,3
Struktura wiekowa bezrobotnych zarejestrowanych (%)		
• do 24 lat	29,1	27,8
• 25-34 lata	25,9	27,4
• 35-44 lat	22,5	22,4
• 45-54 lata	20,0	19,9
• 55 lat i więcej	2,5	2,5
Struktura wykształcenia bezrobotnych zarejestrowanych (%)		
• wyższe	4,1	3,9
• średnie techniczne i zawodowe	21,8	21,2
• średnie ogólnokształcące	5,6	6,2
• zasadnicze zawodowe	35,5	36,2
• gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe	33,0	32,5

Spółród wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych w województwie aż 47,6% zalicza się do grupy bezrobotnych długoterminowych pozostających bez pracy powyżej jednego roku (w kraju 51,2%), a 86,3% nie posiada uprawnień do zasiłku dla bezrobotnych. Pod koniec roku 2002 w województwie zarejestrowano 25,5 tys. bezrobotnych zwolnionych z przyczyn zakładu pracy, co stanowiło 12% zwolnień grupowych w kraju oraz 7,7% ogółu bezrobotnych tego regionu.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie śląskim na koniec 2002 roku wynosiła 16,5% i kształtowała się na poziomie województwa podkarpackiego (15,0%) i lubelskiego (15,7%), podczas gdy w kraju wynosiła 18,0%. Pomimo tego, że stopa bezrobocia w województwie jest jedną z najniższych w kraju, to występujące symptomy świadczą niepokojąco o narastającym problemie bezrobocia w regionie.

Bezrobotni mieszkańcy wsi regionu stanowią ponad 17,5% ogólnej liczby bezrobotnych województwa, z tego 50% stanowią bezrobotni długoterminowi. Bezrobocie na wsi jest przestrzennie zróżnicowane. W ogólnej liczbie bezrobotnych mieszkańców wsi ponad 81% stanowi subpopulacja osób poprzednio pracujących. Podobnie jak w miastach, bezrobocie na wsi dotyczy głównie ludzi młodych. Ponad 35% bezrobocia wśród młodzieży wiejskiej dotyczy subpopulacji w wieku 15-24 lat, a 25% bezrobotnej ludności wiejskiej w wieku 25-29 lat. Najniższy odsetek bezrobotnych na wsi dotyczy osób w wykształceniu wyższym 6,3%. Szczególnie zagrożone bezrobociem są osoby o posiadanych najniższych kwalifikacjach zawodowych.

3.3. Pomoc społeczna.

Restrukturyzacja przemysłu województwa śląskiego - będąca wynikiem przeobrażeń społeczno-gospodarczych po 1989 r. - pociągnęła za sobą szereg różnorodnych problemów społecznych. Za najważniejsze z nich należy uznać: bezrobocie, ubóstwo, marginalizację społeczną oraz dziedziczenie biedy. Wymienione problemy społeczne pozostają ze sobą w ścisłym związku. Bezrobocie implikuje biedę i ubóstwo, a te z kolei prowadzą do wykluczenia społecznego osób, rodzin i grup społecznych.

Jednym z podstawowych czynników decydujących o statusie społecznym, w tym o sytuacji materialnej jednostki i jej rodziny, jest miejsce zajmowane na rynku pracy. Ubóstwem zagrożone są przede wszystkim osoby wykluczone z rynku pracy na skutek bezrobocia. **Zdecydowana większość osób, które utraciły pracę, nie posiada prawa do zasiłku.** W praktyce oznacza to z reguły przejście wyżej wymienionych osób i ich rodzin w sferę działania pomocy społecznej. Pauperyzacji sprzyja wykonywanie niskopłatnej pracy, dotyczy to głównie osób o niskim poziomie wykształcenia, pracujących na stanowiskach robotniczych.

Obserwuje się rosnącą liczbę osób korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej. Znaczny wzrost osób w rodzinach korzystających ze świadczeń pomocy społecznej nastąpił w roku 2002. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną w województwie śląskim w 2002 roku wyniosła 586.100, co stanowiło 12,1% mieszkańców regionu. W 2001 r. odsetek ten wynosił 10,7% mieszkańców regionu co świadczy, że pomocą objętych zostało dodatkowo 70.028 osób.

Lata	2000	2001	2002
Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną w regionie (tys. osób)	514,4	516,1	586,1
Odsetek ludności województwa objętej pomocą społeczną (%)	10,6	10,7	12,1

W roku 2002, podobnie jak w poprzednich latach, głównymi powodami udzielenia pomocy społecznej w województwie śląskim były: bezrobocie, ubóstwo, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, niepełnosprawność oraz długotrwała choroba.

Pomoc społeczna realizowana jest w formie różnorodnych świadczeń, w szczególności: pieniężnych, rzeczowych, poradnictwa specjalistycznego, terapii, pomocy w załatwianiu spraw urzędowych i innych ważnych spraw bytowych oraz w formie pomocy instytucjonalnej.

W skład systemu pomocy społecznej wchodzi wiele rodzajów jednostek organizacyjnych. Do stacjonarnych form opieki społecznej należą domy pomocy społecznej zapewniające całodobową opiekę osobom, które z powodu choroby lub wieku nie są w stanie prowadzić samodzielnej egzystencji. W 2002 roku w regionie funkcjonowały 94 tego typu placówki, dysponując 8.306 miejscami. Liczba osób, które skorzystały z ich usług przewyższyła liczbę dostępnych miejsc i wyniosła 9.472 osób. Alternatywą dla stacjonarnych form opieki są ośrodki wsparcia, działające w środowisku osób objętych pomocą - środowiskowe domy samopomocy, dzienne domy pomocy, noclegownie, ośrodki opiekuńcze i inne. W 2002 roku w regionie działało 201 ośrodków wsparcia dysponujących ogółem 8.411 miejscami, a z ich usług skorzystały ogółem 12.153 osoby. Z usług działających na terenie województwa 29 środowiskowych domów samopomocy (przeznaczonych dla osób chorych psychicznie oraz upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim, po leczeniu ambulatoryjnym lub szpitalnym, nie stanowiących zagrożenia dla samych siebie i otoczenia), dysponujących 1.033 miejscami skorzystało, w 2002 r. 1.277 osób. W województwie śląskim działały 52 dzienne domy samopomocy (ogółem 2.351 miejsc) przeznaczone dla osób samotnych pozbawionych pomocy, a wymagającej

jej z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn, z których skorzystało 3.195 osób. W działających 29 noclegowniach (ogółem 1065 miejsc) - placówkach udzielających doraźnej pomocy osobom bezdomnym - w ciągu 2002 roku pomoc uzyskały 2.606 osoby. Z usług 30 ośrodków opiekuńczych działających na terenie województwa, dysponujących ogółem 1.154 miejscami, skorzystało 1.462 osoby. Oprócz wyżej wymienionych placówek w województwie działało 61 innych ośrodków wsparcia (dysponujących 2.808 miejscami), z których usług rocznie korzystało prawie 3.613 osób.

Ważnym elementem systemu pomocy społecznej są jednostki specjalistycznego poradnictwa. Z usług 7 tego rodzaju instytucji działających na terenie województwa skorzystało w 2002 r. ogółem 7.563 osób. Inną formą pomocy środowiskowej są mieszkania chronione. Z istniejących na terenie regionu 41 mieszkań chronionych (ogółem 200 miejsc) skorzystało 216 osób. W województwie śląskim w 2002 r. funkcjonowało 6 ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, z usług których skorzystało łącznie 5.667 osób.

Placówki opiekuńczo-wychowawcze to różnego typu placówki stacjonarne i środowiskowe (placówki wsparcia dziennego, placówki: interwencyjne, rodzinne, socjalizacyjne i resocjalizacyjne). Z usług działających w województwie 138 placówek opiekuńczo-wychowawczych w 2002 r. skorzystało łącznie 7.133 osób.

Skala problemów społecznych sprawia, że istniejące instytucje, odpowiedzialne za wsparcie rodzin i osób w sytuacjach trudnych, nie zawsze w stanie są w pełni odpowiedzieć na zapotrzebowanie społeczne i zagwarantować właściwy zakres oraz poziom świadczeń. Realizacja zintegrowanej polityki społecznej wymaga ścisłej współpracy wielu podmiotów działających w sposób zharmonizowany. Obok administracji rządowej i organów samorządowych wszystkich szczebli, politykę społeczną aktywnie współtworzą organizacje pozarządowe.

Obecnie samorząd województwa śląskiego współpracuje z 366 podmiotami sektora pozarządowego realizującymi zadania z obszaru pomocy społecznej. Współpraca ta odbywa się m.in. w oparciu o zasady organizacji polityki regionalnej, w szczególności o zasadę partnerstwa i subsydiarności, stanowiące podstawowe zasady Unii Europejskiej – mające istotne znaczenie dla wdrażania programów i projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych.

3.4. Ochrona zdrowia.

W stosunku do innych województw, **region posiada dobrze rozwiniętą sieć placówek leczenia zamkniętego**. Stacjonarną opiekę zdrowotną tworzy 113 szpitali ogólnych dysponujących 28 tys. łóżek szpitalnych tj. 15,3% bazy szpitalnej kraju (738 szpitali), 4 szpitale psychiatryczne (2.595 łóżek), 5 sanatoriów rehabilitacyjnych (667 łóżka), 4 ośrodki leczenia odwykowego (299 łóżek), 8 ośrodków rehabilitacyjnych dla narkomanów (183 łóżek), 19 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych (715 łóżek), 17 zakładów opiekuńczo-leczniczych (1.593 łóżek), 5 szpitali uzdrowiskowych (443 łóżek), 6 sanatoriów uzdrowiskowych (1.877 łóżka) oraz 3 hospicja z 41 łózkami. Nasycenie kadrami medyczną (lekarską oraz personelu średniego), jak również bazą materialną jest korzystniejsze niż przeciętnie w kraju. **Na 10 tys. mieszkańców przypada 59,0 łóżek, co stawia województwo na 1 miejscu w kraju** (średnia krajowa wynosi 49,2 łóżek). W ciągu roku obłożenie jednego łóżka wynosi w województwie 170 osób, w kraju 203 osoby. Najgorzej przedstawia się sytuacja w województwie podkarpackim (239 osób) i pomorskim (236 osób).

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności (łóżko)	59,0	49,2
Liczba ludności na 1 łóżko w szpitalach ogólnych (miejsce)	170	203
Pracownicy medyczni na 10 tys. ludności (osoba)		
• lekarze	28,0	23,0
• lekarze stomatolodzy	4,4	2,8
• farmaceuci	5,9	6,3
• pielęgniarki	55,2	48,6
Leczeni w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności (osoba)	1.647	1.752
Porady udzielone w zakładach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na 1 mieszkańca ogółem (porada)	6,8	6,2
• lekarskie	6,2	5,6
• stomatologiczne	0,6	0,6

Lepsza niż w kraju jest również dostępność do usług medycznych, co obrazuje się tym, że na 10 tys. ludności w województwie śląskim przypada 28 lekarzy (w kraju 23 lekarzy), 4 lekarzy stomatologów (kraj 3 lekarzy stomatologów) oraz 55 pielęgniarki (kraj 49 pielęgniarek).

Liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców zależy w znacznej mierze od występowania w regionie dużej uczelni medycznej i związanych z nią szpitali klinicznych. Wskaźnik 28 lekarzy na 10 tys. mieszkańców stawia region w czołówce krajowej przed województwem mazowieckim (27) i podlaskim (26). Jest to wynikiem lokalizacji w województwie wielkich szpitali specjalistycznych (np. Centrum Leczenia Oparzeń - ośrodek specjalistycznego leczenia rangi krajowej).

Województwo posiada również dobrze rozwiniętą sieć placówek lecznictwa otwartego (ambulatoryjna opieka zdrowotna), na którą składają się przychodnie, ośrodki zdrowia i praktyki lekarskie. W województwie działa 864 przychodni zdrowia, w tym 273 publicznych, 185 ośrodków zdrowia oraz 655 praktyk lekarskich, z tego 89 w miastach. W zakresie porad udzielonych na 1 mieszkańca w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej publicznej pierwsze miejsce wśród wszystkich województw zajmuje województwo śląskie. W roku 2002 średnio na 1 mieszkańca udzielonych zostało 6,2 porad lekarskich (kraj 5,6) i 0,6 stomatologicznych (w kraju 0,6).

Na terenie województwa funkcjonuje 1.109 aptek, z których 96,5% to apteki prywatne. Liczba osób przypadających na 1 aptekę w regionie wynosi 4,3 tys. osób, natomiast obciążenie tego typu placówek w kraju wynosi średnio 4,1 tys. osób.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Dzieci w żłobkach na 1.000 dzieci w wieku do lat 3 (osoba)	17	19
Liczba ludności na 1 aptekę (tys. osób)	4,3	4,1
Domy i zakłady stacjonarnej pomocy społecznej (zakład)	116	999
• miejsca ogółem (tys. miejsc)	9,5	88,3
• miejsca na 10 tys. ludności (miejsce)	20,1	23,1
Osoby oczekujące na miejsce w domach i zakładach stacjonarnej pomocy społecznej (osoba)	2.195	16.568
Mieszkańcy domów i zakładów społecznych ogółem (osoba)	9.513	87.500
• na 10 tys. ludności (osoba)	20,1	22,9
Liczba ludności na 1 ambulatoryjny zakład opieki zdrowotnej (osoba)	2.718	2.577

W 2002 roku opieką żłobkową objętych było 4.134 dzieci województwa w wieku 0-3 lat. Wskaźnik dzieci przebywających w ciągu roku w żłobkach na 1.000 dzieci w wieku do lat 3 w województwie śląskim wynosił 17 dzieci i był niższy niż średnio w kraju (19 dzieci). Trwające dziesiątki lat zakłócenia równowagi ekologicznej wpłynęły na zdrowie mieszkańców regionu, którzy płacą za to ceną skróconego okresu życia i zwiększoną w stosunku do innych regionów kraju zachorowalnością.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Liczba osób niepełnosprawnych ogółem (tys. osób)	560,7	5.456,7
• miasta	443,1	3.213,1
• wieś	117,6	2.243,6
Liczba osób niepełnosprawnych ogółem (%)	11,8	14,3
• miasta	11,8	13,6
• wieś	11,9	15,3
Odsetek osób niepełnosprawnych (%) w wieku:		
• 0-15 lat	2,1	2,7
• 16-24 lat	2,7	3,2
• 25-44 lat	5,1	5,9
• 45-64 lat	21,5	25,7
• 65-74 lat	29,6	38,5
• powyżej 75 lat	39,3	48,3

Stan zdrowia społeczeństwa jest znacznie gorszy od przeciętnego w kraju. Skażenie środowiska jest główną przyczyną złego stanu zdrowia społeczności regionalnej. Znacznie wyższy niż w innych regionach Polski jest stopień zachorowalności i umieralności ludności tego regionu. **Większy niż w innych regionach Polski jest stopień zachorowalności na choroby układu krążenia, nowotwory, choroby dróg oddechowych zwłaszcza u dzieci, wyższy jest udział rent i orzeczonego inwalidztwa.**

Miarą poziomu cywilizacyjnego jest wskaźnik śmiertelności niemowląt na 1.000 urodzeń żywych. Dla województwa śląskiego jest on bardzo niepokojący, co wobec dobrej infrastruktury medycznej świadczy pośrednio o bardzo niekorzystnych pod względem zdrowotnym warunkach pracy i zamieszkania mieszkańców. Sytuacja ta ulega stopniowej poprawie. Odzwierciedleniem korzystnych przemian zachodzących w służbie zdrowia to stałe zwiększanie się współczynnika urodzeń żywych i obniżanie się poziomu śmiertelności niemowląt.

Okolo 25% orzeczonego inwalidztwa przypada na województwo śląskie, a przeciętna długość życia mieszkańców tego regionu jest o 2 lata krótsza niż średnio w kraju. W województwie zamieszkuje ponad 10% osób niepełnosprawnych kraju. Ogromnym problemem dla lecznictwa staje się narkomania i rosnąca liczba przypadków infekcji wirusem HIV (AIDS).

Rozwój ochrony zdrowia warunkuje rozbudowa bazy materialnej. Pomimo lepszego niż w kraju wyposażenia województwa w sieć lecznictwa zamkniętego i ambulatoryjnego, **skoncentrowana na tym terenie baza lecznictwa nie zaspokaja w pełni szybko rosnących w tym zakresie potrzeb.** Zdekaptalizowana baza lecznictwa zamkniętego sprawia, że zachodzi konieczność likwidacji przestarzałych obiektów, względnie okresowych wyłączeń łóżek poddawanych kapitalnym remontom powodując, w ostatnich latach spadek łóżek szpitalnych do 59 łóżek na 10 tys. ludności (2002 r.).

3.5. Kultura.

Województwo śląskie charakteryzuje **wielokulturowość oraz silne indentyfikowanie się społeczności lokalnych z własną kulturą.** Na zróżnicowany pejzaż kulturowy składa się zarówno wielowiekowy dorobek narodów zamieszkujących tę ziemię, jak również odmienności ukształtowane terytorialnie.

Materialnym wyrazem bogactwa i zróżnicowania kulturowego są charakterystyczne dla regionu drewniane budowle kościelne, zabytki związane z kulturą przemysłową, między innymi fabryczne zespoły patronackie - Giszowiec, Nikiszowiec, podziemne wyrobiska w Tarnowskich Górach i Zabrze, zabytki architektury mieszkalnej (m.in. 38 układów urbanistycznych, bytomska secesja), kompozycje krajobrazowe, w tym 98 zabytkowych parków, a także zabytki „architektura militaris” od warowni jurajskich po śląski obszar warowny z lat 30 ubiegłego stulecia. Godna uwagi jest również architektura lat trzydziestych XX wieku (kościół garnizonowy w Katowicach, kościół pw. Św. Józefa w Zabrze, gmach Sejmu Śląskiego) i ta najbardziej współczesna (Planetarium, Spodek, gmach Biblioteki Śląskiej). Różnorodność ta pozostawiła świadectwo

kunsztu architektonicznego oraz prężności i świetności tego regionu.

W ostatnich latach zaobserwować można **wzrost aktywności twórczej środowisk profesjonalnych oraz amatorskich**, co odzwierciedla się we wzrastającej liczbie zakładanych zespołów artystycznych, stowarzyszeń i fundacji oraz coraz bogatszej ofercie przedsięwzięć kulturalnych. Szeroko znane, nie tylko w kraju, jest środowisko muzyczne i plastyczne.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Biblioteki publiczne łącznie z filiami (placówka)	845	8.783
Księgozbiór w bibliotekach i placówkach bibliotecznych na 1.000 ludności (wolumin)	3.539	3.523
Liczba ludności na 1 placówkę biblioteczną (osoba)	5.257	3.553
w tym: wieś	2578	2032
Czytelnicy bibliotek publicznych na 1.000 ludności (osoba)	229	196
Wypożyczenia księgozbioru z bibliotek publicznych (wolumin)		
• na 1 czytelnika	21,1	19,8
w tym: wieś	21,6	21,0
• na 1000 ludności	4.820	3.890

Oparciem i bazą tych działań są instytucje kultury, których sieć w regionie jest jednak niewystarczająca. Województwo zajmuje ostatnią pozycję w kraju pod względem liczby osób przypadających na 1 placówkę biblioteczną 5,3 tys. osób (kraj 3,5 tys.), muzealną 110 tys. osób (kraj 58 tys.), kinową 76,3 tys. osób (kraj 60,4 tys.). W większości są to obiekty mocno zdekapitalizowane, a przyczyną tego stanu rzeczy są od lat niewystarczające nakłady inwestycyjne przekazywane na kulturę, w tym na remonty i modernizacje.

Najpoważniejszym i najtrudniejszym wyzwaniem jest poprawa dostępności do usług kultury. Pomimo, że stan bazy placówek bibliotecznych, teatralnych i kinowych plasuje województwo śląskie w czołówce krajowej (liczba bibliotek w województwie stanowi 9,6% wszystkich bibliotek publicznych w kraju, teatrów – 12,8%, kin – 9,8 %) to wskaźniki uwzględniające liczbę ludności sytuują nasze województwo poniżej średniej krajowej.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Teatry i instytucje muzyczne (placówka)	23	180
Liczba przedstawień i koncertów ogółem (impresa)	4.613	46.689
• na 1.000 ludności (impresa)	0,9	1,22
Miejsca w teatrach i instytucjach muzycznych (miejsce)	8.522	66.162
• na 1.000 ludności (miejsce)	1,8	1,7
Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych na 1.000 ludności (osoba)	232	258
Muzea (placówka)	43	661
Liczba organizowanych wystawy muzealnych na 1.000 ludności (wystawa)	0,05	0,10
Zwiedzający muzea i wystawy w ciągu roku (tys. osób)	663,9	15.259,3
• na 1.000 ludności (osoba)	140	339
Kina stałe ogółem (obiekt)	62	633
Miejsca na widowni w kinach stałych na 1.000 ludności (miejsce)	5,7	6,2
Widzowie w kinach na 1.000 ludności (osoba)	623	709

Odrębnym problemem województwa jest nierównomierne rozmieszczenie profesjonalnych instytucji kultury. Ogółem w województwie śląskim znajduje się 845 placówek bibliotecznych, 23 teatry i instytucje muzyczne (15 teatrów dramatycznych, w tym 3 lalkowe, 1 opera, 1 operetka, 4 filharmonie i orkiestry symfoniczne), 43 muzea, 62 kina (drugie miejsce po województwie mazowieckim - 71). Najlepiej wyposażona w tego typu placówki jest centralna część województwa, gdzie znajduje się 448 bibliotek, 22 muzea, 38 kin oraz 19 teatrów i instytucji muzycznych. Konsekwencją tego jest nierównomierna dostępność do profesjonalnych instytucji kultury, co oznacza **niższą dostępność do korzystania z oferowanych propozycji** oraz zwiększoną trudność dla osób zajmujących się działalnością twórczą w oparciu o istniejącą bazę.

4. Infrastruktura techniczna.

4.1. Transport.

Województwo śląskie to wielki węzeł komunikacji drogowej i kolejowej, obszar dużej wymiany towarowej podstawowych surowców i produktów przemysłowych, bardzo dużego ruchu tranzytowego o zasięgu krajowym i międzynarodowym. Teren województwa, w szczególności główne miasta aglomeracji górnośląskiej, przecinają magistralne linie kolejowe, zapewniające połączenia krajowe i międzynarodowe. Oprócz bardzo istotnych połączeń drogowych i kolejowych region posiada międzynarodowe połączenia lotnicze, realizowane z lotniska „Katowice” w Pyrzowicach.

Region położony jest na skrzyżowaniu newralgicznych szlaków transportowych i komunikacyjnych (drogowych i kolejowych) o znaczeniu krajowym i europejskim. Na terenie tym spotykają się dwie drogi międzynarodowe Lwów –Zgorzelec (A-4) oraz Gdańsk-Bratysława (A-1). Drogi dwujezdniowe łączą Katowice z Łodzią i Warszawą na północy oraz na południu z Bielskiem-Białą. Drogi do Bielska-Białej i Ustronia oprócz znaczenia gospodarczego, dają dostęp do rekreacyjno-turystycznego zaplecza w Beskidach. Dominującym kierunkiem inwestycyjnym województwa w zakresie drogownictwa jest rozbudowa sprawnych ciągów drogowych o odpowiednio wysokich parametrach technicznych na kierunkach wschód - zachód i północ - południe, zarówno dla ruchu tranzytowego, jak również lokalnego.

W centralnej części województwa na kierunku wschód - zachód prowadzona jest rozbudowa sieci drogowej, zwłaszcza dróg tranzytowych i autostrad: obwodnica północna aglomeracji, Drogowa Trasa Średnicowa (DTS) prowadząca obrzeżami śródmieść 6 miast (Katowic, Chorzowa, Świętochłowic, Rudy Śląskiej, Zabrze i Gliwic), zwana autostradą miejską oraz autostrada A-4 Kraków – Wrocław, prowadzona południem aglomeracji górnośląskiej. W eksploatacji jest obecnie pierwszy odcinek autostrady A-4 Katowice - Kraków. W drugiej kolejności planuje się oddanie do użytku odcinka łączącego Katowice z Wrocławiem. Budowana w województwie Drogowa Trasa Średnicowa o wysokich parametrach technicznych i eksploatacyjnych ułatwi komunikację wewnątrz regionu i zwiększyć jego efektywność.

Region w stosunku do reszty kraju posiada dość dobrze rozwiniętą infrastrukturę komunikacyjną. Region przecina ponad 20,1 tys. km dróg publicznych o twardej nawierzchni (8% dróg krajowych), co daje najwyższy wskaźnik gęstości w kraju 163 km/100 km² powierzchni, przy średniej krajowej wynoszącej 80 km/100 km². Jeździ po nich ok. 1.680 tys. zarejestrowanych pojazdów samochodowych, w tym ok. 1.340 tys. samochodów osobowych. Na 1.000 mieszkańców przypadają w województwie 283 samochody osobowe (średnia krajowa to 288 samochodów).

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Drogi publiczne o twardej nawierzchni (tys. km)	20,1	250,3
• miejskie	9,0	48,3
• zamiejskie	11,1	202,0
Drogi publiczne o twardej nawierzchni (%)		
• miejskie	44,9	19,3
krajowe	6,5	8,9
wojewódzkie	5,8	8,7
powiatowe	27,7	28,9
gminne	60,0	53,5
• zamiejskie	55,1	80,7
krajowe	4,6	6,8
wojewódzkie	8,0	11,9
powiatowe	32,1	49,3
gminne	55,3	32,0
Gęstość dróg publicznych o twardej nawierzchni (km/100 km ²)	162,8	80,0

Województwo śląskie jest najsilniej zurbanizowanym i uprzemysłowionym obszarem w kraju. Przejawem tego jest bardzo gęsta drogowa sieć miejska. Z ogólnej liczby dróg publicznych o twardej nawierzchni 5,4% stanowią drogi krajowe z których ponad połowa to drogi krajowe miejskie (54%), 7,0% drogi wojewódzkie (w tym 37% drogi miejskie), 30% drogi powiatowe (z tego 41,5% drogi miejskie). W regionie występuje dobrze rozwinięta sieć dróg gminnych o łącznej długości 11,5 tys. km (57,3% sieci drogowej województwa). ***Istniejąca, gęsta sieć drogowa nie może jednak sprostać potrzebom stale rosnącego ruchu drogowego. Drogi województwa cechują niskie parametry techniczne, nawierzchnia dróg znajduje się w coraz gorszym stanie, co nie zapewnia odpowiednich standardów bezpieczeństwa oraz nie spełnia oczekiwań ich użytkowników. Brak obwodnic powoduje wysokie natężenie ruchu w centrach miast regionu.***

Układ drogowy województwa, w szczególności aglomeracji górnośląskiej charakteryzuje się jednym z największych w kraju obciążeniem przewozowym transportu pasażerskiego i towarowego. Wykonane pomiary natężenia ruchu w regionie wykazały, że największe natężenie dobowe ruchu przekraczające 40 tys. pojazdów na dobę występuje na drogach krajowych i wojewódzkich w wielu miastach aglomeracji górnośląskiej. Wypadki drogowe oraz rosnące zatłoczenie miast wymuszają poszukiwanie nowych systemów transportu alternatywnego do samochodowego (transport lotniczy, żegluga śródlądowa). Do poprawy sytuacji komunikacyjnej regionu niezbędne są więc nakłady finansowe, przeznaczone na utworzenie szybkiego transportu międzyregionalnego i międzymiastowego, skierowane na inwestycje związane z budową autostrad i dróg szybkiego ruchu. Transport drogowy regionu przeżywa coraz większe trudności. Coraz bardziej przeciążona jest sieć drogowa regionu. Przewozy pasażerów transportem samochodowym w 2002 r. wynosiły 82,2 mln. osób (10,1% przewozów krajowych), przewozy ładunków transportem samochodowym stanowiły tylko 1,4% przewozów krajowych ogółem (tj. 13,8 mln ton). W województwie śląskim występuje silne zagęszczenie sieci transportu drogowego i kolejowego.

Jedną z poważnych uciążliwości życia w aglomeracji górnośląskiej jest nieuporządkowany układ komunikacyjny, przestarzały i niewydolny przebiegający wzdłuż zwartej i ciasnej zabudowy, niedostosowany do istniejących potrzeb i utrudniający dalszy rozwój regionu. Brak jest tras o znaczeniu regionalnym, brak głównych tras drogowych szczególnie w centralnej i zachodniej części aglomeracji górnośląskiej (część wschodnia posiada układ częściowo przebudowany), zniekształcona sieć osadnicza, kręte i wąskie jezdnie o złym stanie nawierzchni, uszkodzone wiadukty i mosty powodują, obniżenie średniej prędkości w komunikacji na terenie województwa. Tak wykształcony układ komunikacyjny niesie za sobą szereg niedogodności (nakładanie się potoku ruchu regionalnego, wewnątrzmiastowego i tranzytowego powoduje przekraczanie przepustowości, wydłużenie czasu przejazdu, zwiększenie wypadkowości tras). Ścisła zabudowa ulic uniemożliwia ich modernizację, potrzeba poprawy stanu komunikacji wymusza konieczność budowy nowych tras. Podstawowym elementem projektowanego układu drogowego na szlaku wschód-zachód jest realizowana Drogowa Trasa Średnicowa (stworzenie podstawowego elementu układu drogowego łączącego śródmieścia i główne ulice miast, umożliwiającego ich integrację), której zasadą jest bezkolizyjny ruch po trasie głównej oraz przepustowość trasy w każdym kierunku 4-5 tys. pojazdów/godz.

Gwałtowny rozwój komunikacji drogowej wymaga przystosowania do takich zadań sieci dróg. Obciążenie dróg ruchem przesądza o konieczności inwestowania w modernizację, przede wszystkim głównych ciągów drogowych i najtrudniejszych układów miejskich. Przygotowanie sieci dróg do stanu narastającego ruchu i bieżącego wykonywania zadań wymaga dużych nakładów inwestycyjnych.

Drogi dwujezdniowe w województwie śląskim stanowią 19% dwujezdniowych dróg krajowych. Oddane do użytku drogi szybkiego ruchu oraz istniejące obwodnice miast nie nadążają za rozwojem transportu drogowego i szybkim postępem motoryzacji.

DTŚ jest najważniejszą inwestycją komunikacyjną w regionie. Trasa przebiega z Katowic w kierunku zachodnim. Docelowo stanowić będzie oś komunikacyjną o długości 31,6 km, przecinając główne miasta aglomeracji górnośląskiej: Katowice, Chorzów, Świętochłowice, Rudę Śląską, Zabrze i Gliwice. Budowa jest realizowana w dwóch etapach. W pierwszym etapie „DTŚ-Wschód” trasą o długości 13,0 km połączono Katowice, Chorzów, Świętochłowice i Rudę Śląską. W drugim etapie „DTŚ-Zachód” przewidziano oddanie do użytku trasy o długości 18,6 km biegnącej z Rudy Śląskiej przez Zabrze do Gliwic. Dobowe natężenie ruchu na tym odcinku DTŚ wynosi około 35 tys. pojazdów. Trwają prace na ostatnim fragmencie „DTŚ Wschód” w Katowicach. Jest to odcinek długości 2,3 km zlokalizowany w ciągu drogi krajowej nr 79. W ramach tego etapu inwestycji do realizacji w 2004 r. zaplanowano modernizację Ronda im gen. J. Ziętka oraz przebudowę układu

torowego dla komunikacji tramwajowej wraz z wykonaniem połączenia Chorzów – Siemianowice Śląskie. Budowa jej wschodniego odcinka zakończy się w 2006 r. Wraz z budową odcinka DTŚ w centrum Katowic, toczą się prace przygotowawcze na 18 kilometrowym odcinku „DTŚ-Zachód” w Rudzie Śląskiej, Zabrze i Gliwicach. W trakcie kontynuacji budowy tego odcinka planuje się przedłużenie w kierunku wschodnim, realizowanego ciągu DTŚ i objęcie jej zasięgiem całej aglomeracji górnośląskiej (budowa 22,3 km odcinka Katowice-Mysłowice-Sosnowiec-Będzin-Dąbrowa Górnicza połączonego z Jaworzniem). Budowa tego fragmentu prowadzona będzie w latach 2007-2012. DTŚ jest jedną z najbardziej prestiżowych inwestycji drogowych w Polsce. Jest to jedno z największych przedsięwzięć w kraju realizowanych wspólnie ze środków rządu i samorządów. Roboty budowlano-montażowe pokrywane są ze środków Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI), a w najbliższych latach będą także z unijnych środków strukturalnych przeznaczonych na realizację ZPORR. DTŚ przyczyni się do ułatwień w ruchu samochodowym na obszarze aglomeracji górnośląskiej. Włączenie jej do infrastruktury drogowej Śląska będzie wielkim udogodnieniem dla użytkowników, złagodzi natężenie ruchu w centrach miast, skróci czas podróży o około 76% oraz przyczyni się do ożywienia gospodarczego aglomeracji.

Równie istotne są działania prowadzone na rzecz budowy w województwie śląskim odcinka autostrady A-1 oraz dróg ekspresowych: S-1 odcinek Bielsko-Biała - Cieszyn i odcinek Pyrzowice - Podwarpie oraz S-69 odcinek Bielsko-Biała - Żywiec. Wydane w 1999 r. wskazania lokalizacyjne dla całego odcinka autostrady A-1 przebiegającego na terenie województwa o długości 165 km rozpoczęły cykl prac przygotowawczych (projektowych, organizacyjnych i formalnych). Wydane zostały decyzje lokalizacyjne dla trzech odcinków międzywęzłowych o łącznej długości 107,4 km, trwają procedury nabywania terenów przeznaczonych pod budowę oraz przygotowania dokumentacji projektowych.

Realizacja odcinka drogi ekspresowej S-1 Bielsko-Biała - Cieszyn obejmuje wykonanie dwujezdniowego połączenia o długości 28,2 km. Zakończenie prac przewidziane jest na rok 2005. Zadanie realizowane jest ze środków pomocowych UE, kredytu EBI i uzupełnione środkami krajowymi. Wymieniony wyżej odcinek drogi jest elementem korytarza łączącego nadbałtyckie porty z południową częścią kraju i dalej z południem Europy.

Wykonanie odcinka drogi ekspresowej Pyrzowice - Podwarpie umożliwi sprawne połączenie portu lotniczego Katowice w Pyrzowicach z centrum aglomeracji górnośląskiej i województwami sąsiednimi oraz znacznie poprawi warunki jego dalszego rozwoju. Jest to zadanie dwuetapowe o łącznej długości obu etapów 12,5 km drogi, realizowane z udziałem funduszu Phare i środków krajowych, a przewidziane do zakończenia w 2005 roku.

Budowę drogi ekspresowej S-69 odcinek Bielsko-Biała - Żywiec podzielono na trzy etapy realizacyjne. W realizacji jest obecnie I etap, w którym prace (w zakresie budowy jednej jezdni oraz wzmocnienia istniejącej drogi) prowadzone będą do 2006 roku na odcinku długości 27,0 km. Pozyskano na ten cel środki z kredytu EBI oraz fundusze krajowe. Etap drugi obejmujący budowę dwóch jezdni o łącznej długości 20,5 km znajduje się w fazie przygotowania wniosku o uzyskanie środków z Funduszu Spójności. Realizacja jest uzależniona od uzyskania środków pomocowych. Natomiast przystąpienie do realizacji etapu trzeciego, który obejmuje budowę drogi na dwóch odcinkach, łącznie z budową trzech tuneli (odcinki tej trasy wzmocniane w I etapie) będzie przedmiotem ponownych analiz rzeczywistych potrzeb ruchowych, jakie ujawnią się w tym rejonie po zrealizowaniu etapów I i II.

Sieć połączeń komunikacyjnych w regionie należy do najlepiej zorganizowanych w kraju. Rozwinięta jest sieć linii autobusowych i tramwajowych. Publiczny transport zbiorowy w aglomeracji górnośląskiej realizuje Komunikacyjny Związek Komunalny GOP. Komunikacją miejską objętych jest 49 miast województwa (w kraju 255). W regionie działa ponad 1.400 linii regularnej komunikacji autobusowej, których łączna długość wynosi ponad 57,3 tys. km. W obsłudze pasażerskiej największa ilość pasażerów korzysta ze środków komunikacji zbiorowej, głównie z autobusów, którymi podróżuje około 65% pasażerów.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Linie kolejowe eksploatowane ogółem (km/100km ²)	18,9	6,7
• normalnotorowe	18,9	6,6
• w tym zelektryfikowane	15,8	3,9
Samochody osobowe zarejestrowane na 1.000 ludności (pojazd)	283	288
Autobusy miejskie na 1000 ludności (pojazd)	1,9	2,2
Liczba wypadków drogowych (zdarzenie)	6.421	53.559
w tym:		
• zabici na 1000 ludności (osoba)	10,8	15,2
• ranni na 100 tys. pojazdów (osoba)	30,5	37,5
Średni dobowy ruch pojazdów samochodowych na sieci dróg wojewódzkich (pojazd/dobę)*	3.871	2.363

*Dane za 2000 r.

Obok sieci drogowej znaczącą rolę w infrastrukturze województwa odgrywa sieć linii kolejowych. **Województwo posiada najgęściej w kraju rozwiniętą sieć eksploatowanych linii kolejowych.** Jej łączna długość wynosi 2.335 km (tj. 11,1% krajowych linii kolejowych). Daje to 18,9 km na 100 km² i jest prawie 2,9-krotnie większą od średniej krajowej wynoszącej 6,6 km/100 km² (drugie/trzecie miejsce zajmują województwa dolnośląskie i opolskie 9,3 km/100 km², najniższą gęstość sieci kolejowej posiada województwo podlaskie 3,9 km/km² oraz lubelskie 4,2 km/km²). Ponad 83,3% sieci kolejowej w województwie jest zelektryfikowana (1.946 km). Gęstość zelektryfikowanych eksploatowanych linii kolejowych normalnotorowych wynosi 15,8 km na 100 km². W przewozach towarowych regionu decydującą rolę odgrywa transport kolejowy. Na sieci kolejowej województwa stanowiącej niecałe 11,1% sieci krajowej koncentruje się ponad 60% ładunków przewożonych w kraju i 11% przewozów pasażerskich. **Sieć ta jest kilkakrotnie (7-krotnie) bardziej obciążona aniżeli średnio w kraju.** Wprawdzie sieć kolejowa wyposażona jest w gęstą sieć stacji i przystanków (średnio co 3 km), a także bocznic kolejowych, to jednak ogromnym potrzebom przewozowym nie odpowiada stan techniczny torów i urządzeń kolejowych. Tylko niecałe 30% torów przystosowanych jest do ciężkiego ruchu pociągów, ¼ linii to linie jednotorowe, a zaledwie 10% linii wyposażona jest w automatyczne urządzenia sterowania ruchem. Około 30% linii przebiega po terenach eksploatacji górniczej, na 300 kilometrach linii ujawniają się negatywne skutki tej działalności, znacznie ograniczające szybkość pociągów, a zatem i przepustowość linii. Coroczne zmniejszanie ilości pociągów lokalnych daje malejący udział kolei w ogólnej ilości przewozów pasażerskich w województwie. Codziennie przewozi się w województwie ponad 1 mln ton ładunków i 3 mln pasażerów. W strukturze przewozów województwa 56% przewozów przypada na przewozy koleją, 43% transport samochodowy i zaledwie 0,6% żeglugę śródlądową. Jakość obsługi pasażerskiej w województwie jest niezadowolająca, zbyt długi jest średni czas podróży, niski komfort podróży, mała częstotliwość kursów i złe warunki przesiadek na inne środki komunikacji zbiorowej. Dostępność komunikacyjna (gęstość tras komunikacji miejskiej i linii kolejowych) dla obszarów aglomeracji górnośląskiej jest kilkakrotnie niższa od potrzeb w tym zakresie. Prawie 2-krotnie niższe w porównaniu z innymi regionami kraju jest nasycenie w tabor tras komunikacyjnych.

Transport kolejowy województwa cechuje rozwinięta sieć połączeń kolejowych, należąca do najdłuższych w kraju oraz wysoki stopień elektryfikacji. **Stworzenie zintegrowanego systemu transportu: drogowego, kolejowego i lotniczego jest olbrzymią szansą dla regionu.** Szybkobieżne połączenia kolejowe między Katowicami, a innymi miastami europejskimi, będą miały ogromne znaczenie dla dalszego rozwoju sieci komunikacyjnej. Obecnie Katowice dysponują bezpośrednim połączeniem kolejowym z Pragą, Bratysławą, Wiedniem, Berlinem, Kijowem, Frankfurtem, Dreznem, Budapesztem i Lwowem. W regionie znajduje się jedna z największych stacji rozrządowych w Europie - Tarnowskie Góry oraz terminal kontenerowy w Gliwicach–Sośnicy realizujący przewozy kombinowane kontenerów, nadwozi wymiennych i naczep samochodowych. Umożliwia to sprawne i szybkie transportowanie towarów do krajów Europy Zachodniej.

Istotnym elementem układu kolejowego na terenie regionu jest końcówka szerokiego toru sięgająca w głąb województwa w okolice Huty Katowice, jedyna tego typu linia w Polsce. Dzisiaj końcówka linii hutniczo szerokotorowej (**LHS**), ma szansę stać się największym suchym portem Europy. Stanowi ona najdalej na zachód wysunięty punkt ciągu szerokotorowego, który daje możliwość bezpośredniej wymiany towarowej z Ukrainą i pozostałymi krajami Wspólnoty Niepodległych Państw. Posiadane połączenie z torem normalnym umożliwia

szybki przeładunek towarów. Ekspediowane stąd ładunki mogą bez przeładunku i czasochłonnej zamiany podwozi wagonowych, dojechać do każdego zakątka Wspólnoty Niepodległych Państw oraz krajów Dalekiego Wschodu, docierając średnio o 7 dni szybciej i 20% taniej niż ładunki wysłane drogą wodną z Europy Zachodniej.

W Sławkowie na 140 ha leżących przy zakończeniu tzw. szerokiego toru kolejowego powstaje Międzynarodowe Centrum Logistyczne. Będzie to najważniejsze miejsce dystrybucji towarów z Dalekiego Wschodu do UE. Kontenery jadące z Japonii i Chin zostaną tutaj rozładowane, a następnie towary te będą rozwiezione pociągami i samochodami do Niemiec, Francji czy Hiszpanii. Sławków stanie się europejską „bramą na wschód”. Najważniejszym problemem czekającym na rozwiązanie jest sprawa bezpieczeństwa ładunków. Międzynarodowe Centrum Logistyczne ma obsługiwać przeładunki kontenerowe i przepływ towarów z Dalekiego Wschodu do Polski i dalej do Europy Zachodniej. Projekty zakładają, że Centrum obsługiwać będzie przeładunek około 120 tys. kontenerów rocznie, a koszt jego budowy wyniesie 80 mln zł. Zadaniem terminalu ma być przejęcie części ładunków trafiających dotąd z Azji do Europy drogą morską.

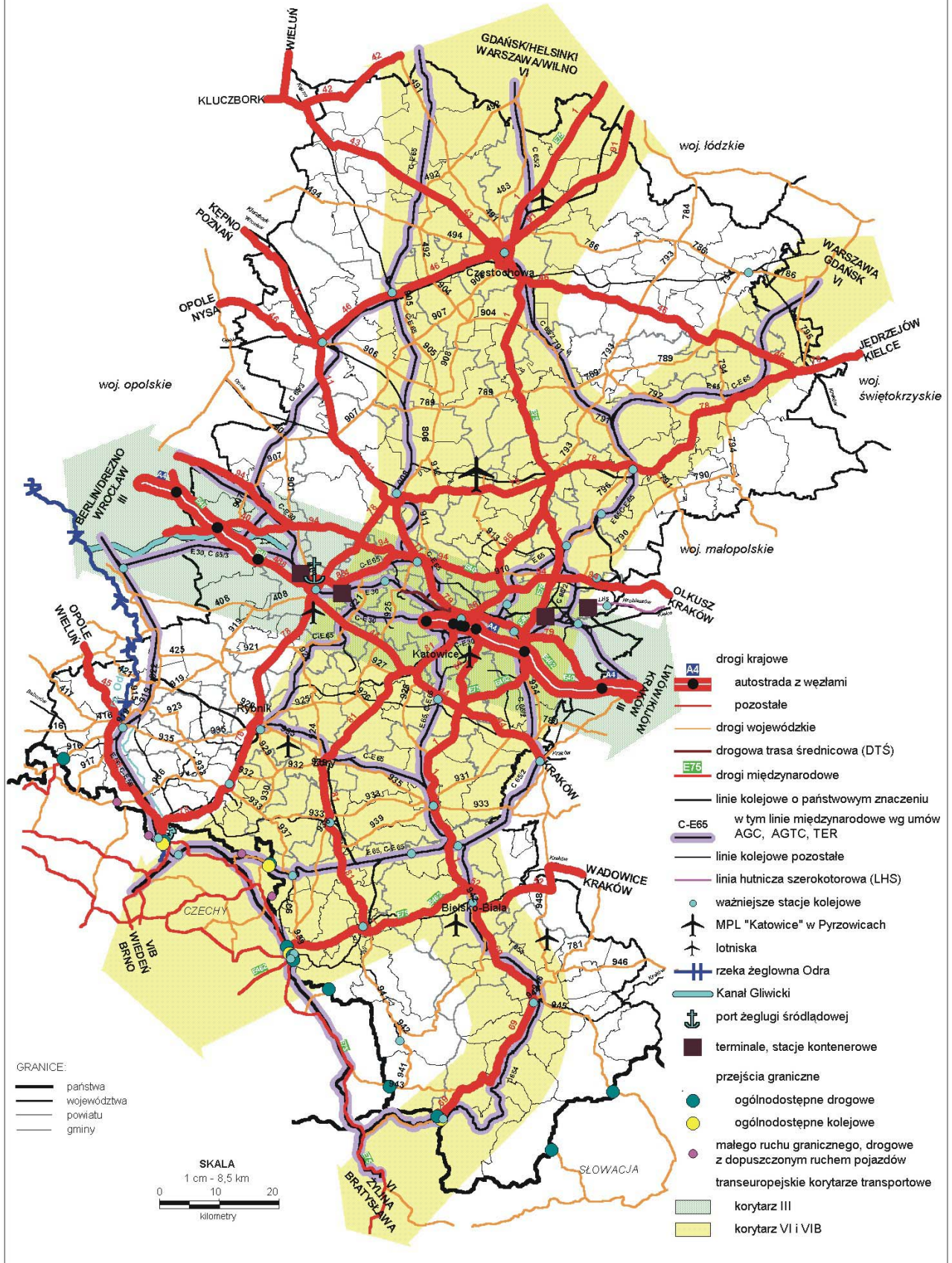
Oprócz bardzo istotnych połączeń drogowych i kolejowych o zasięgu krajowym i międzynarodowym, *województwo śląskie posiada międzynarodowe połączenia lotnicze*, realizowane z położonego w odległości 34 km od Katowic Międzynarodowego Portu Lotniczego „Katowice” w Pyrzowicach. Port posiada terminal pasażerski o przepustowości 700.000 pasażerów rocznie, obsługuje samoloty wszystkich podstawowych kategorii, *utrzymuje stałe połączenia z portami krajowymi i zagranicznymi*. Posiada on połączenia z najważniejszymi lotniskami Europy (Frankfurtem n. Menem, Brukselą, Paryżem, Londynem, Wiedniem, Zurychem, Hanowerem, Kolonią, Hamburgiem). Każdego roku port lotniczy notuje kilkudziesięcioprocentowy wzrost przewozów towarowych cargo. Słabe połączenie drogowe pomiędzy lotniskiem, budowaną autostradą oraz drogami szybkiego ruchu, utrudnia efektywne wykorzystanie i wyciągnięcie korzyści z potencjału portu. Rozwój lotniska odgrywa znaczącą rolę w strategii województwa. Kluczowe znaczenie ma wybudowanie stosownych połączeń między portem lotniczym a siecią istniejących dróg, umożliwiających efektywniejsze wykorzystanie lotniska przy jednoczesnym osiągnięciu strategicznych celów jego rozwoju. Oprócz dużego portu lotniczego istnieją w regionie również małe lotniska lokalne (m.in. Muchowiec w Katowicach, Gotartowice w Rybniku, Aleksandrowice w Bielsku-Białej, lotnisko w Gliwicach), jednakże nie posiadające niezbędnej dla wykorzystania ich w celach gospodarczych infrastruktury. W odległości 60 km od Katowic znajduje się drugi co do wielkości port międzynarodowy kraju, krakowskie lotnisko Balice.

Nieznaczną część towarów województwa przewożona jest drogami wodnymi. Jedyną drogą wodną na terenie województwa jest 40 km Kanał Gliwicki, łączący port rzeczny w Gliwicach z rzeką Odrą. Za jego pośrednictwem dopłynąć można do zespołu portowego Szczecin-Świnoujście, uzyskując tym samym dostęp do Morza Bałtyckiego (wcześniej poprzez kanały Odra-Sprewa i Odra-Hawela można wpłynąć na największe magistrale wodne zachodniej Europy – Łabę i Ren). Z uwagi na przestarzałe urządzenia i budowle hydrotechniczne, zdolność przewozowa (6 mln ton rocznie) wykorzystywana jest zaledwie w 50%.

Przy Kanale Gliwickim funkcjonuje Wolny Obszar Celny, posiadający pomieszczenia magazynowe, place składowe stacje obsługi kontenerów, bocznice kolejowe. Choć nie jest on obecnie w pełni wykorzystany, stanowić może w przyszłości potencjał rozwojowy, jako fragment zintegrowanej sieci transportowej.

Rozbudowana sieć drogowa i kolejowa, rozwijający się transport rzeczny i lotniczy dają województwu śląskiemu znaczącą pozycję w skali kraju oraz stanowi jednocześnie ogromną szansę dla rozwoju regionu. Przyciągnęło to do regionu wiele międzynarodowych firm transportowych i spedycyjnych. Usługi tego typu świadczą zarówno PKP, PKS, jak również HARTWIG, ATLANTICO-TRANS, PERIBA, OLECH, RENTRANS, TRANSBUD MASIWA czy DELTATRANS i szereg innych firm. W ciągu ostatnich lat swoje oddziały założyły tu największe firmy kurierskie: DHL, TNT i UPS.

SYSTEM TRANSPORTOWY

źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

4.2. Telekomunikacja.

Przeprowadzone potężne inwestycje telekomunikacyjne w zakresie telefonii przewodowej i komórkowej wpłynęły na poprawę sytuacji w zakresie nasycenia siecią telefoniczną regionu. Do niedawna bowiem województwo śląskie zajmowało jedno z ostatnich miejsc w kraju w nasyceniu regionu siecią telefoniczną. **System łącznościowy mimo wyraźnego w ostatnich latach postępu w tym zakresie, jest nadal niewystarczający w stosunku do istniejących potrzeb.** W ostatnich latach po wybudowaniu kilku nowoczesnych central telefonicznych wzrosła liczba abonentów, stąd też województwo śląskie posiada wyższy niż średnio w kraju wskaźnik nasycenia siecią telefoniczną przewodową, mierzony liczbą abonentów na 1.000 mieszkańców wynoszący 318 abonentów (kraj 311 abonentów). Nasycenie województwa śląskiego siecią telefoniczną przewodową zbliżone jest do województwa łódzkiego dając regionowi 7 pozycję w kraju. Szybka telefonizacja regionu staje się poważnym wyzwaniem dla województwa. Duże inwestycje poczynione w dziedzinie telekomunikacji spowodowały, że znaczna część sieci telefonicznej obsługiwana jest przez koncerny międzynarodowe, a połączenia lokalne realizowane są przez mniejsze, niezależne firmy. Usługi w zakresie telefonii komórkowej na terenie województwa świadczy, tak jak w całej Polsce trzech operatorów: Centertel, Era GSM, Plus GSM, likwidując braki w pokryciu siecią przewodową.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Abonenci telefonii przewodowej na 1.000 ludności (osoba)	318,4	310,6
• miasta	347,2	381,2
• wieś	209,8	197,1
Abonenci telewizji kablowej na 1000 ludności (abonent)	96	92

Z roku na rok coraz korzystniej przedstawia się obraz telekomunikacji regionu, która obsługuje prawie 1,4 mln abonentów. Oprócz klasycznych usług telekomunikacyjnych dostępne są także: usługi tzw. sieci inteligentnej IN (infolinia 800, Country-Direct, Centrex), usługi w sieci cyfrowej z integracją usług ISDN, pakietowa transmisja danych w sieci POLPAK (publiczna sieć teleinformatyczna) oraz poczta elektroniczna POLKOM (publiczny szyfrowy system obsługi wiadomości). W ostatnich latach nastąpił również szybki wzrost użytkowników sieci Internetu. Stan komputeryzacji w województwie określany jest odsetkiem mieszkańców posiadających komputery osobiste i dostęp do Internetu. Wyposażenie gospodarstw domowych w komputery osobiste w roku 2001 wynosiło 18,6% gospodarstw województwa (7 miejsce w kraju), podczas gdy średnia krajowa to 18,4% (najkorzystniej sytuacja przedstawiała się w województwach: małopolskim 21,7%, pomorskim 21,2% i mazowieckim 21,1%). Województwo śląskie posiada najwyższy w kraju odsetek osób korzystających z Internetu wynoszący 15,9% (mazowieckie 12,7%, dolnośląskie 8,4%, wielkopolskie 7,9%, pomorskie 7,3%). Do liderów wśród polskich miast korzystających z Internetu zalicza się aglomerację górnośląską 7,7%, (w tym Katowice 1,4%), następnie Warszawę 5,6%, Łódź 4,0%, i Trójmiasto 3,9%.

Pozytywną stroną jest istnienie w województwie metropolitalnej sieci komputerowej KATMAN, należącej do ogólnopolskiej sieci NASK oraz oferty operatorów sieci telekomunikacyjnych, dotyczącej dostępu do sieci komputerowych. Komputeryzacja dużej ilości firm, instytucji, szkół i bibliotek stanowi załączek rozwoju systemu powszechnego dostępu do sieci komputerowych na obszarze województwa. W przekazywaniu informacji główną rolę odgrywa również rozwój kablowych sieci medialnych (radio i telewizja), a także satelitarnych, których rozwój przyczynił się do uniezależnienia mniejszych ośrodków od sieci telewizyjnych oraz dostępności infrastruktury światłowodowej.

4.3. Infrastruktura energetyczna, gazowa i ciepłownicza.

Z systemów infrastruktury technicznej najlepiej rozwinięty w regionie jest system energetyczny (z wyjątkiem terenów wiejskich), gdzie rosnące zapotrzebowanie gospodarstw domowych i rolnych na zużycie energii elektrycznej przekracza obecną moc dyspozycyjną sieci.

Regionalna infrastruktura elektroenergetyczna jest składową krajowego systemu energetycznego, w którym występują: baza wytwórcza energetyki zawodowej (elektrownie, elektrociepłownie i ciepłownie), Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A. (jednoosobowa spółka Skarbu Państwa), w ramach której funkcjonują zakłady energetyczne zajmujące się zbytem energii elektrycznej i eksploatacją sieci najwyższych napięć.

Do głównych źródeł zaopatrzenia w energię elektryczną województwa należy 21 elektrowni i elektrociepłowni przemysłowych (głównie górniczych i hutniczych), 22 elektrownie i elektrociepłownie zawodowe (w tym 6 elektrowni systemowych), 3 elektrownie wodne (znajdujące się w jego południowej części) oraz kilkaset komunalnych źródeł ciepła. Większość tego typu źródeł energii zlokalizowanych jest w centralnej części regionu. Głównymi dystrybutorami ciepła są przedsiębiorstwa energetyki ciepłej, które zarządzają sieciami magistralnymi i urządzeniami rozdzielczymi.

Pod względem mocy zainstalowanej w śląskich elektrowniach region zajmuje czołową lokatę w kraju 8.296,5 MW (23,7% krajowej mocy ogółem), w tym na energię wodną przypada 539 MW mocy (2 miejsce).

W produkcji energii elektrycznej województwo śląskie zajmuje pierwsze miejsce w kraju, dając blisko ¼ krajowej produkcji energii (20,7% tj. 29.806,7 GWh). Region zajmuje drugie miejsce w kraju w zużyciu przez miejskie gospodarstwa domowe energii elektrycznej (2.569,4 GWh) po województwie mazowieckim. Zużycie energii elektrycznej województwa w przeliczeniu na 1 mieszkańca (w ciągu roku) wynosi 674,5 kWh i stawia region na 6 pozycji w kraju (683,1 kWh), na jednego odbiorcę wynosi natomiast 1824,5 kWh. Zużycie energii elektrycznej w rolnictwie wynosi 109 GWh (14 miejsce w kraju), w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych stanowi to 210 kWh (11 pozycja wśród województw), średnia krajowa (261 kWh).

Ważnym elementem infrastruktury technicznej energetyki w województwie jest ciepłownictwo, które warunkuje dalszy prawidłowy rozwój społeczno-gospodarczy, konieczną poprawę warunków ochrony środowiska i racjonalizację gospodarki paliwowo-energetycznej. Regionalny system ciepłowniczy charakteryzuje się silnie wykształconą w węzłowych regionach województwa (aglomeracja górnośląska i rybnicka) infrastrukturą przesyłową o zasięgu ponadgminnym, dużym uzależnieniem komunalnych odbiorców ciepła od dostaw ze źródeł energetyki zawodowej i przemysłowej oraz nierównomiernym uciepłowieniem regionu ze źródeł centralnych, przy równoczesnym występowaniu dużej liczby indywidualnych, nieekologicznych pieców węglowych. Województwo śląskie zajmuje drugie miejsce w kraju w produkcji ciepła w parze i wodzie (88,7 PJ), pierwsze natomiast pod względem długości sieci ciepłowniczych 3.430,3 km (15,3% sieci krajowej) oraz zużycia energii cieplnej wyprodukowanej we własnych kotłowniach (26.807,9 TJ). Zakupiona energia z obcych źródeł oscyluje na poziomie 30 tys. TJ (2 miejsce w kraju). Kubatura budynków mieszkalnych ogrzewanych centralnie wynosi 241.938 dam³. Sprzedaż energii cieplnej ogółem w województwie wynosi 36.021 tys. GJ, w tym dla budownictwa mieszkaniowego 32.107,7 tys. GJ.

Możliwości wytwarzania ciepła w skojarzeniu z energią elektryczną w elektrowniach systemowych są dużo większe od jego obecnego poziomu, dlatego doprowadzenie do większego wykorzystania tej technologii, szczególnie w dużych aglomeracjach miałyby wielorakie korzyści dla ludności, przemysłu i przyrody tego regionu (poprawa bilansu paliwowo-energetycznego, zmniejszenie emisji szkodliwych dla środowiska, uniknięcie rozbudowy infrastruktury technicznej koniecznej dla ciepłownictwa indywidualnego - kotłowni lokalnych).

Obecnie piece węglowe coraz skuteczniej zastępowane są indywidualnymi źródłami ciepła spełniającymi normy ekologiczne (gazowe, olejowe, nowoczesne węglowe, elektryczne, itp.). Obserwuje się także duże zainteresowanie rozwojem i wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii.

System gazowniczy województwa nie stanowi zamkniętego układu, lecz jest układem otwartym, współpracującym z całym krajem, ponadto jest on powiązany również z innymi systemami nośników energii. Nasycenie siecią gazowniczą w województwie kształtuje się poniżej przeciętnego poziomu występującego w kraju. Świadczy o tym mniejszy odsetek mieszkań wyposażonych w sieć gazową oraz niższe jednostkowe zużycie gazu. Na 71 miast w regionie 61 wyposażonych jest w sieć gazową (4 miejsce w kraju), z tego tylko 72,0% ludności miejskiej korzysta z gazu sieciowego (11 miejsce w kraju), co jest poniżej średniej krajowej wynoszącej 74,2%. Sieć rozdzielcza gazu w regionie, stanowiąca 15.341,1 km (3 miejsce w kraju), zasila 973,4 tys. odbiorców (1 miejsce w kraju). Średnie zużycie gazu w gospodarstwach domowych kształtuje się na poziomie 456,8 hm³ (2 miejsce), w miastach 397,2 hm³ (również 2 miejsce). Zaopatrzenie w gaz województwa opiera się w około 80% na gazie ziemnym dostarczonym spoza województwa, w niewielkim stopniu na gazie koksowniczym oraz gazie pochodzącym z odmetanowania kopalń. Głównym czynnikiem rozwoju systemu gazowniczego wraz z infrastrukturą w województwie były potrzeby przemysłu i budownictwa wielorodzinnego w miastach.

Wszystkie systemy infrastruktury technicznej w regionie: gazownictwo, łączność, energetyka, ciepłownictwo czy system zaopatrzenia w wodę są niedociążone i niewspółmiernie rozwinięte w stosunku do potrzeb wynikających z obsługi ludności województwa. Ogromne trudności w utrzymaniu funkcjonowania

systemów infrastruktury technicznej sprawia ich znaczny stopień zużycia i duży stopień awaryjności sieci, wynikający z występowania na tym terenie szkód górniczych.

4.4. Infrastruktura komunalna i mieszkaniowa.

4.4.1. Gospodarka komunalna.

Działania na rzecz polepszenia warunków życia ludności realizuje wielu partnerów, wśród których poczesne miejsce zajmuje gospodarka komunalna. Obejmuje ona swym zasięgiem różnorodną działalność związaną bezpośrednio z codziennymi warunkami bytu ludności zamieszkałej w dużych aglomeracjach, jak również na wsi.

Wraz z rozwojem urządzeń wodociągowych i większym zużyciem wody powstał problem odprowadzania i oczyszczania ścieków. Posiada on ogromne znaczenie dla ochrony środowiska i utrzymania stanu sanitarnego miast i osiedli. Przedsięwzięcia w tym zakresie, szczególnie na przestrzeni ostatnich lat, pozwoliły na poprawę sytuacji w tym przemysłowym i wysoce zurbanizowanym regionie.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Gęstość sieci wodociągowej (km/100km ²)	141,1	71,9
Gęstość sieci kanalizacyjnej (km/100km ²)	52,8	19,5
Gęstość sieci gazowej (km/100km ²)	124,4	37,3

W samym regionie różnice między gminami wiejskimi a miejskimi pod względem długości i gęstości sieci kanalizacyjnej są duże. Rozproszona lokalizacja domów, szczególnie na obszarach wiejskich prowadzi do wysokich kosztów inwestycyjnych związanych z budową sieci oraz nieefektywnym funkcjonowaniem (problem przepustowości) oczyszczalni ścieków. W związku z tym gminy często decydują się na współpracę w zakresie wspólnych przedsięwzięć w dziedzinie oczyszczalni. Odnotowuje się korzystne zmiany jakości wód w rzekach. Złożyła się na to budowa oczyszczalni ścieków komunalnych i przemysłowych oraz zmiany w gospodarce wodnej zakładów pracy. Na koniec 2002 r. w województwie śląskim czynnych było 206 oczyszczalni komunalnych (mechaniczne, chemiczne, biologiczne i z podwyższonym usuwaniem biogenów) o przepustowości 974.412 m³/dobę, co stanowiło 7,8% wszystkich oczyszczalni tego typu w kraju.

Wszystkie 71 miast województwa wyposażone są w sieć wodociągową, 61 sieć gazową, 67 z nich posiada sieć kanalizacyjną, a 65 obsługiwanych jest przez oczyszczalnie ścieków. Z sieci wodociągowej korzysta 98,5% ludności regionu. Z miejskiej sieci wodociągowej korzysta 96,7% ludności, kanalizacyjnej 79,5% ludności miast, a sieci gazowej rozdzielczej 72,0% ludności miast województwa. Tylko 64,5% ludności województwa obsługiwana jest przez oczyszczalnie ścieków (kraj 56,7%), w miastach 78,1% (kraj 83,2%). Ludność wszystkich gmin województwa w pełni zaopatrywana jest w energię elektryczną (wszystkie gospodarstwa domowe w województwie śląskim korzystają z energii).

4.4.2. Zasoby mieszkaniowe.

Zasoby mieszkaniowe województwa śląskiego cechuje wieloblokowe budownictwo wielorodzinne oraz jednorodzinne budownictwo indywidualne. Zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych ludności napływowej, przybywającej w przeszłości do województwa w poszukiwaniu pracy, stwarzało konieczność podejmowania budowy nowych osiedli mieszkaniowych, wręcz nowych miast. Masowa skala inwestowania w fabryki domów spowodowała narastanie dysproporcji w realizacji budownictwa mieszkaniowego, usługowego oraz uzbrojenia i wyposażenia komunalnego, a także katastrofalną niemal sytuację wskutek niedoinwestowania starej substancji mieszkaniowej.

W związku z ubytkami starej substancji mieszkaniowej, stopniowo przeprowadzaną modernizacją i oddawaniem do użytku nowych zasobów, systematycznej poprawie ulegają wskaźniki wyposażenia mieszkań w instalacje wodociągowe, kanalizacyjne, sieć gazową oraz ciepłą. Rozwój sieci i urządzeń infrastruktury komunalnej przyczynił się do stopniowego podnoszenia się poziomu sanitarnego i użytkowego zasobów mieszkaniowych.

W 2002 roku zamieszkane zasoby mieszkaniowe województwa śląskiego wynosiły 1.572,8 tys. mieszkań, z tego w miastach znajdowało się 82,6% zasobów (1.299,7 tys. mieszkań), a na terenach wiejskich 17,4% (273,2 tys.).

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Zasoby mieszkaniowe zamieszkane ogółem (tys. mieszkań)	1.572,8	11.763,5
• miasta	1.299,7	7.954,1
• wieś	273,1	3.809,4
Przeciętna liczba izb w mieszkaniu (izba)	3,60	3,69
• miasta	3,44	3,50
• wieś	4,39	4,08
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (m ²)	65,3	68,4
• miasta	60,2	60,7
• wieś	89,3	84,6
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę (m ²)	21,6	21,0
• miasta	20,9	20,5
• wieś	24,4	21,9
Liczba osób na 1 mieszkanie (osoba)	3,02	3,25
• miasta	2,88	2,95
• wieś	3,66	3,87
Liczba osób na 1 izbę (osoba)	0,84	0,88
• miasta	0,84	0,84
• wieś	0,83	0,95

Przeciętna powierzchnia mieszkania w województwie jest niższa niż w kraju i wynosi 65,3 m² (kraj 68,4 m²), w miastach wynosi 60,2 m², w kraju (60,7 m²). Region posiada lepsze niż średnio w kraju warunki mieszkaniowe. Średnie zagęszczenie mieszkań w regionie jest niższe niż w kraju i wynosi 3,02 osoby na mieszkanie oraz 0,84 osoby na 1 izbę, (kraj odpowiednio 3,22 osoby na mieszkanie i 0,88 osoby na izbę).

Pod względem wyposażenia mieszkań zamieszkałych, w instalacje użytkowe i sanitarne województwo plasuje się na poziomie średniej krajowej. Miejskie zasoby mieszkaniowe województwa charakteryzują się niższym niż średnio w kraju odsetkiem wyposażenia w podstawowe (standardowe) instalacje użytkowe i sanitarne, za wyjątkiem sieci wodociągowej. Korzystniej od średniej krajowej przedstawiają się jednak warunki mieszkaniowe na wsi województwa śląskiego. We wszystkich wyszczególnionych urządzeniach przewyższają poziom warunków mieszkaniowych wsi innych regionów kraju.

Standard wyposażenia mieszkań w miastach województwa śląskiego jest wyższy niż na terenach wiejskich województwa we wszystkich podstawowych urządzeniach, za wyjątkiem instalacji centralnego ogrzewania. Zdecydowanie niekorzystna sytuacja występuje na wsi jeżeli chodzi o wyposażenie zasobów mieszkaniowych w instalację sieci gazowej.

Ogólny stan techniczny budynków w województwie śląskim jest bardzo zróżnicowany i wynika z okresu ich budowy, prowadzonych konserwacji i remontów, jak również negatywnego oddziaływania środowiska przemysłowego (szkody górnicze i tylko częściowego usuwania ich skutków). Stan zasobów mieszkaniowych jest o wiele gorszy od średniej krajowej. Ważnym problemem województwa jest konieczność dokonywania wyburzeń substancji mieszkaniowej w związku ze złym stanem technicznym oraz eksploatacją górnictwem. Ponad 22% mieszkań zamieszkałych w województwie pochodzi sprzed 1945 roku, 21% stanowią mieszkania wybudowane w latach 1945-1970, prawie tyle samo (20%) z okresu lat 1971-1978, ponad 19% to substancja mieszkaniowa z lat 1979-1988, a 6,3% wybudowanych zostało w ostatnim dziesięcioleciu. Niecały jeden procent mieszkań województwa nie posiada ustalonego okresu budowy obiektów.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Mieszkania zamieszkałe wyposażone w instalacje (%)		
-wodociąg ogółem	98,7	95,8
• miasta	99,3	98,7
• wieś	95,7	89,5
-ustęp splukiwany ogółem	92,5	88,3
• miasta	93,7	94,7
• wieś	86,3	74,8
-łazienkę ogółem	91,4	87,2
• miasta	92,2	92,4
• wieś	88,0	76,4
-gaz sieciowy ogółem	64,9	56,5
• miasta	72,4	75,1
• wieś	28,7	17,6
-centralne ogrzewanie ogółem	79,6	78,0
• miasta	79,7	84,4
• wieś	79,3	64,7

Trudna sytuacja mieszkaniowa mieszkańców regionu oraz deficyt mieszkań spowodował rozwiązywanie problemów mieszkaniowych poprzez wzrost budownictwa indywidualnego i rozwój budownictwa developerskiego. Na 1.000 mieszkańców w województwie oddawanych jest 1,6 mieszkania, co jest jednym z najniższych w kraju wskaźników po województwie opolskim i lubelskim (14 lokata). Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w budynkach oddanych do użytku wynosiła w województwie w zasobach spółdzielczych 85,4 m², w miastach 62,2 m², natomiast w indywidualnych 137,1 m² (kraju odpowiednio 59,9 m², i 134,5 m²). Najlepiej przedstawia się sytuacja w województwie mazowieckim, gdzie na 1.000 ludności oddawanych są 4,4 mieszkania. W 2002 r. rozpoczęto w województwie budowę 5.744 mieszkań, co stanowiło 7,5% rozpoczętego budownictwa krajowego (kraj 76.961 mieszkań).

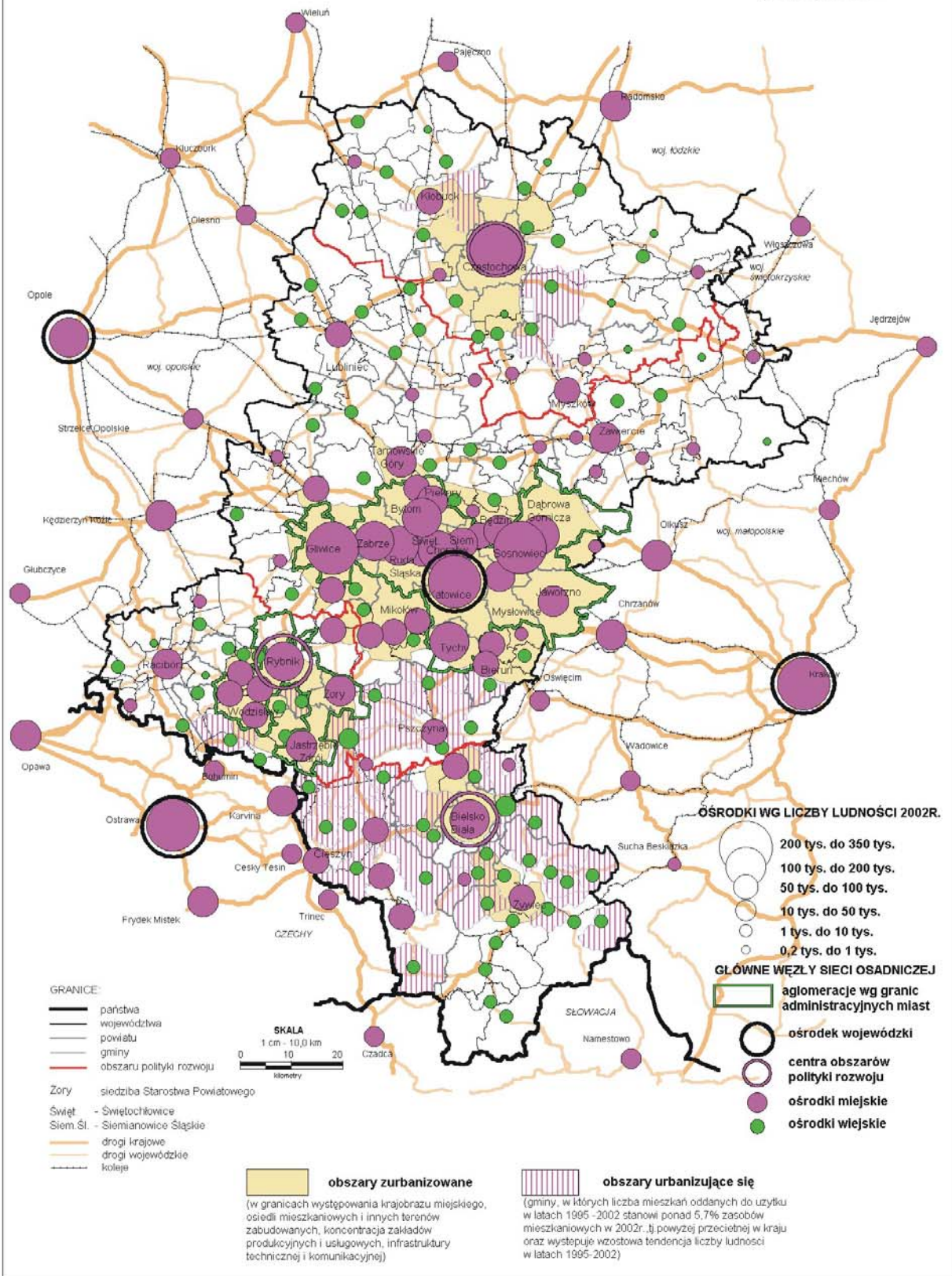
Budowane w ostatnich latach osiedla mieszkaniowe coraz częściej stanowią przykład właściwego kształtowania warunków środowiska zamieszkania, dobrej architektury, postępowych rozwiązań technicznych oraz uzyskania optymalnej sprawności funkcjonowania zespołów mieszkaniowych. Rozwój branży budowlanej spowodował szybką realizację budownictwa mieszkaniowego oraz stosownie do wymogów użytkowników wyższy standard wykończenia, wyposażenia i lepszej funkcjonalności budowanych mieszkań.

Kształtowanie kompleksowej gospodarki przestrzennej regionu zmierza do wzrostu funkcjonalności miast i zespołów mieszkaniowych, wprowadzania ładu i porządku przestrzenno-architektonicznego oraz poprawy środowiska zamieszkania.

Wiele miast województwa wymaga modernizacji struktury urbanistycznej (zwłaszcza historycznych osiedli robotniczych i dzielnic o zabudowie typu „blokowiska”), rewitalizacji centrów miast i starych dzielnic oraz stworzenia warunków do wypoczynku i rekreacji. Dodatkowym czynnikiem powodującym degradację przestrzeni miejskich jest wysokie natężenie ruchu tranzytowego wielkogabarytowego, prowadzonego przez centra miast. Ponadto, większość ośrodków miejskich województwa śląskiego zawiera w swoim układzie urbanistycznym tereny przemysłowe i zdegradowane. Rewaloryzacja przestrzeni miejskich oraz rekultywacja terenów poprzemysłowych może mieć duży wpływ na rozwój gospodarczy regionu i poprawę wizerunku województwa.

Suburbanizacja wywołuje w funkcjonowaniu głównych miast i obszarów podmiejskich problemy, spośród których najbardziej poważnymi są: pustoszenie miast i niewykorzystywanie w pełni istniejących tam urządzeń infrastruktury, postępująca urbanizacja obrzeży miast, spowodowana zwiększonym zapotrzebowaniem na tereny dla rozwoju funkcji mieszkaniowych, handlowych i przemysłowych, zmniejszająca się powierzchnia terenów zielonych i otwartych prowadząca do nieodwracalnych zmian w krajobrazie, wzrost poziomu ruchu i presji na środowisko oraz rosnące zapotrzebowanie na powiązania komunikacyjne, rozwój indywidualnej zabudowy realizowanej bez zachowania zasad ładu przestrzennego.

OSADNICTWO

źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

4.5. Środowisko.

Stan środowiska województwa śląskiego w ostatnim dziesięcioleciu uległ zdecydowanej poprawie. Problemy ekologiczne, spowodowane w przeszłości ekspansywną gospodarką przemysłową regionu, wieloletnim zaniedbaniem, wysoką koncentracją przemysłu wydobywczego, energetycznego i hutniczego, stopniem rozwoju miast, gęstością sieci drogowych i kolejowych, należą do najpoważniejszych na tym obszarze. Wysoki stopień koncentracji przemysłu i urbanizacji, zwłaszcza w byłego GOP spowodował trwałe przeobrażenia tego obszaru. Wyrażają się one w znacznym zanieczyszczeniu wód i powietrza atmosferycznego, skażeniach gleb, deformacjach terenu, zaburzeniach stosunków hydrologicznych, prawie całkowitym wylesieniu centralnej części województwa i uszkodzeniami pozostałego drzewostanu. Biorąc pod uwagę fakt, że obszar województwa śląskiego zajmuje jedynie 3,9% powierzchni kraju, ilość substancji pogarszających stan środowiska oraz wytwarzanych w regionie odpadów jest nieporównywalna z jakimkolwiek innym regionem w Polsce. W skali lokalnej problem jest nawet intensywniejszy, ponieważ **źródła emisji oraz wytwarzania odpadów skoncentrowane są głównie na terenach miejskich aglomeracji górnośląskiej i rybnickiej**. Poprawa warunków środowiska zwłaszcza na tych obszarach stanowi kluczowy cel strategiczny województwa śląskiego.

Głównym źródłem emisji pyłów i gazów do atmosfery są procesy spalania paliw. W województwie śląskim zużywa się rocznie około 30 mln ton węgla kamiennego, 2,5 mln ton koksu, wzrasta zużycie oleju opałowego i olejów napędowych, stosunkowo mało używa się gazu ziemnego. Dominującym źródłem zanieczyszczeń jest spalanie paliw powodujące emisję 96% dwutlenku siarki i tyle samo tlenu azotu. Około 80% emisji tlenu węgla pochodzi z kolei z hutnictwa.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Emisja pyłów (tys. ton/rok)	30,5	140,3
Emisja gazów, bez dwutlenku węgla (tys. ton/rok)	602,7	1.914,6
Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji i zagospodarowania (ha)	5.705	70.884

Województwo śląskie zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod względem emisji zanieczyszczeń pyłowych do powietrza (21,7% emisji krajowych) oraz pod względem emisji zanieczyszczeń gazowych (31,5%). Na 1 km² w województwie spada rocznie 2,5 ton pyłów i 31,5 ton zanieczyszczeń gazowych (w kraju 0,5 ton pyłów i 6,1 ton zanieczyszczeń gazowych). Z istniejących w regionie 328 zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza 72% z nich (tj. 237 zakładów) posiada urządzenia do redukcji zanieczyszczeń. Do największych emitorów zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego należy przemysł energetyczny. Na stan powietrza atmosferycznego województwa śląskiego duży wpływ ma również niska emisja zanieczyszczeń powietrza (emisja komunikacyjna oraz pochodząca z lokalnych kotłowni węglowych i indywidualnych palenisk domowych, opalanych węglem oraz o niskich parametrach grzewczych). Duża koncentracja niskich emitorów szczególnie występuje w miastach aglomeracji górnośląskiej, rybnickiej, częstochowskiej i bielskiej. Niska emisja pochodząca ze spalania węgla stanowi również duże obciążenie dla środowiska terenów wiejskich oraz szeregu osiedli mieszkaniowych małych miejscowości. Stężenia głównych zanieczyszczeń powietrza charakteryzują się zmiennością sezonową.

Stan środowiska naturalnego w dużym stopniu zróżnicowany jest w granicach samego województwa (za wyjątkiem terenów zdegradowanych i zdewastowanych występują tu również obszary rekreacyjne i miejsca bogactwa przyrodniczego). **Jednym z największych problemów ekologicznych jest zanieczyszczenie wód powierzchniowych**, ilość wytwarzanych ścieków komunalnych i odpadów przemysłowych oraz emisja pyłów i gazów. Innym problemem ekologicznym województwa są **liczne zdegradowane i zdewastowane obszary hałd górniczych** leżące w pobliżu osiedli mieszkaniowych. Powodują one ciągłą emisję zanieczyszczeń do atmosfery oraz wód powierzchniowych i gruntowych. Hałdy górnicze zajmują duże powierzchnie terenu. Degradacja środowiska stanowi głównie konsekwencję koncentracji przemysłu ciężkiego. Poprawiający się stan środowiska naturalnego (występuje ciągła tendencja obniżania się poziomu zanieczyszczenia) jest nie tylko odzwierciedleniem upadku przemysłu ciężkiego, lecz również rosnącej świadomości ekologicznej mieszkańców regionu oraz wprowadzaniu inwestycji proekologicznych.

Na ekologicznym obrazie regionu ciążyą zaległości z minionych dziesięcioleci i wielowiekowych

przekształceń przemysłowych. Zaszłości w tej dziedzinie są szczególnie drastyczne w gospodarce odpadami. Na składowiskach, zwałowiskach i hałdach nagromadzonych jest około 40% ogółu odpadów krajowych.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Odpady przemysłowe wytworzone w ciągu roku (tys. ton)	42.715,6	117.894,2
w tym:		
• wykorzystane (%)	42,1	79,0
• unieszkodliwione (%)	14,9	17,6
Odpady przemysłowe wytworzone w ciągu roku		
• na 1 km ² (tona)	3.464,1	377,0
Nagromadzone na składowiskach odpady przemysłowe uciążliwe dla środowiska (tys. ton)	701.472,5	1.813.329,6
• na km ² powierzchni (tona)	57.030,3	5.798,9
Zorganizowane wysypiska odpadów komunalnych	38	3.287
• składowiska czynne (wysypisko)	37	1.016
• powierzchnia w ha	140,8	3.205,0
Odpady komunalne zebrane przez zakłady oczyszczania w ciągu roku (tys. ton):	1.441,0	10.508,7
w tym:		
• unieszkodliwione w kompostowniach (tys. ton)	59,7	214,8
• wywiezione		
-stałe (tys. ton)	1.361,4	x
-płynne (dam ³)	613,3	12.688,0

Od początku lat 90-tych obserwuje się odczuwalny spadek wytwarzanych odpadów. Ze względu jednak na paliwowo-energetyczne oblicze województwa śląskiego, nadal powstaje tutaj jeszcze 42,7 mln ton odpadów rocznie to jest 36,2% krajowych odpadów przemysłowych (drugie w rankingu miejsce zajmuje województwo dolnośląskie 32,0 mln ton). Największą ilościowo grupę (79,0%) tworzą odpady górnicze i energetyczne (popioły, żużle), w wysokim stopniu ponownie wykorzystywane. Z ogólnej liczby odpadów przemysłowych wytwarzanych w województwie śląskim w ciągu roku 91,9% poddawanych jest odzyskiwaniu, 7,3% jest unieszkodliwianych, a 0,8% magazynowanych czasowo. Z wszystkich nagromadzonych w kraju odpadów przemysłowych, aż 38,7% składowanych jest w województwie śląskim (701,5 mln. ton).

W regionie funkcjonują 33 składowiska odpadów przemysłowych należące do grupy obiektów innych niż niebezpieczne i obojętne. Ogółem w województwie śląskim niezrekultywowane tereny składowania odpadów zajmują powierzchnię 2.690 ha.

W województwie śląskim w 2002 roku wytworzono 108,8 tys. ton odpadów niebezpiecznych, z czego procesom odzysku poddano 58,2% odpadów, 23,9% unieszkodliwiono (bez składowania), 11,5% składowano i 8,5% magazynowano. W grupie odpadów niebezpiecznych najczęściej wytwarzano: szlamów z oczyszczania gazów odlotowych z hutnictwa cynku (stanowią ok. 30,2% wszystkich wytworzonych odpadów), żużli z hutnictwa ołowiu, smoły z pirolitycznej przeróbki węgla, zgarów z hutnictwa ołowiu. Łącznie ta grupa stanowi 56% odpadów niebezpiecznych wytworzonych w regionie w 2002 roku. Na terenie województwa zlokalizowanych jest 61 składowisk odpadów niebezpiecznych, w tym 15 czynnych.

Do największych wytwórców odpadów niebezpiecznych (ponad 1000 ton/rok) należą: Huta Cynku „Miasteczko Śląskie”, „Baterpol” Sp. z o.o. w Świętochłowicach, „Orzeł Biały” S.A. w Bytomiu, Zakłady Koksownicze „Przyjaźń” w Dąbrowie Górniczej, „Fiat-GM Powertrain Polska” Sp. z o.o. Bielsko-Biała, Huta Metali Nieżelaznych „Szopienice” S.A. w Katowicach, RC „Ekoenergia” Sp. z o.o. w Czechowicach Dziedzicach, Zakłady Urządzeń Komputerowych „Elza” S.A. w Zabrze, Huta Szkła Gospodarczego „Zawiercie” S.A. w Zawierciu, Przedsiębiorstwo Techniczno-Handlowe „Kaja” w Ogrodzieńcu, Kombinat Koksochemiczny Zabrze S.A. w Zabrze.

Największym zagrożeniem dla środowiska są nieczynne składowiska, które nie posiadają wymaganych zabezpieczeń przed uwalnianiem się z nich substancji szkodliwych i toksycznych. Przykładem takich składowisk są obiekty Zakładów Chemicznych „Organika-Azot” S.A. w Jaworznie, zlokalizowane w granicach Centralnego Składowiska Odpadów „Rudna Góra” oraz składowisko odpadów pocyjankowych, zlokalizowane przy korycie rzeki Wąwolnicy. Nadal poważnym zagrożeniem dla środowiska jest obszar Zakładów Chemicznych „Tarnowskie Góry” w Tarnowskich Górach, gdzie aktualnie prowadzona jest budowa

uszczelnionego Centralnego Składowiska Odpadów. Podobna sytuacja ma miejsce z rekultywowanym składowiskiem odpadów niebezpiecznych, które przyjmie odpady z terenu Zakładów Chemicznych „Rudniki” w Częstochowie.

Do odpadów niebezpiecznych zaliczane są również odpady medyczne. Są to odpady powstające przy leczeniu, diagnozowaniu oraz profilaktyce, w działalności medycznej prowadzonej w obiektach lecznictwa zamkniętego, otwartego oraz w obiektach badawczych. Dotychczasowy stan gospodarki odpadami medycznymi jest niezadowolający. Często praktyką jest, że jednostki służby zdrowia zasilają nimi strumień odpadów komunalnych i tym sposobem odpady medyczne trafiają na składowiska odpadów komunalnych lub są spalane w kotłowniach szpitalnych. W placówkach służby zdrowia zlokalizowanych na terenie województwa śląskiego wytwarzanych jest rocznie 2.775 ton (2001 r.) specyficznych odpadów medycznych. Najbardziej skutecznym sposobem unieszkodliwiania odpadów medycznych jest poddawanie ich procesowi termicznego przekształcenia w specjalistycznych instalacjach, których łączna zdolność przerobowa wynosi ponad 6,6 tys. ton/rok i w pełni pokrywa potrzeby województwa.

Pozytywnym zjawiskiem jest wykorzystywanie gospodarcze prawie 60% odpadów niebezpiecznych wytwarzanych w regionie.

Na terenie województwa śląskiego w 2002 roku wytworzono 1,4 mln ton odpadów komunalnych. Ilość ta stanowiła 13,7% odpadów komunalnych wytworzonych w kraju. Na składowiska skierowano 1,36 mln ton (co stanowi 94,5%) natomiast do kompostowni 0,06 mln ton. Pozostałą ilość, tj. ok. 1,38% stanowiły odpady wysegregowane z całej masy odpadów usuniętych z miejsc ich wytwarzania, które wykorzystano jako surowce wtórne (szkło, tworzywa sztuczne, makulatura, metale). Kompostowaniem objętych jest zaledwie 4,1% odpadów wywiezionych ogółem. Obecnie w regionie funkcjonują 4 kompostownie odpadów (Katowice, Zabrze, Żywiec i Świętochłowice). Ilość odpadów komunalnych (stałe i ciekłe odpady powstałe w gospodarstwach domowych, obiektach użyteczności publicznej i obsługi ludności, z wyjątkiem niebezpiecznych) zdeponowanych na terenie województwa śląskiego szacowana jest na ponad 1.361,4 tys. ton. Podstawową metodą unieszkodliwiania odpadów jest ich składowanie. W regionie czynne są 43 składowiska odpadów komunalnych, z których 37 posiada uszczelnione dno i skarpy oraz kontrolowany odbiór odcieków. Nadal trudnym problemem, z którym boryka się województwo jest składowanie odpadów komunalnych na tak zwanych „dzikich wysypiskach”, zwłaszcza na terenach wiejskich nie objętych w pełni systemem zbiórki odpadów. Szczególnie niepokojące jest składowanie odpadów w dolinach rzek.

W ostatnich latach obserwuje się narastający problem odpadów niebezpiecznych w strumieniu odpadów komunalnych (farby, pestycydy, zużyte: baterie, akumulatory, opony, sprzęt elektroniczny, przeterminowane leki i odpady azbestowe), które w wyniku zdeponowania ich na składowisku odpadów komunalnych stanowią poważne zagrożenie dla środowiska i zdrowia ludzi. Prowadzona na terenie województwa selektywna zbiórka odpadów: makulatury, szkła, tworzyw sztucznych, metalu oraz odpadów niebezpiecznych (sortownie w Katowicach, Zabrzu, Wojkowicach, Siemianowicach Śl., Raciborzu, Rybniku, Tychach, Bieruniu, Mikołowie, Sośnicowicach, Wyrach, Buczkowicach i Żywcu) stopniowo przyczynia się do poprawy zaistniałej w regionie sytuacji.

Powierzchnia nieużytków oraz terenów zdewastowanych i zdegradowanych w województwie stanowi ogółem 5.705 ha tj. 8% zdewastowanej i zdegradowanej powierzchni kraju. Wśród nich znajdują się nieużytki zielone, tereny produkcyjne, składowiska stałych odpadów komunalnych, zbiorniki wodne nieużytkowane. Znaczący procent stanowią tereny przemysłowe powstałe na skutek eksploatacji węgla kamiennego oraz kopalnictwa piasku, w szczególności występujące w centralnej i południowo-zachodniej części województwa. Są to składowiska (zwały odpadów), wyrobiska i kamieniołomy, piaskownie, glinianki i zalewiska, tereny zabagnione oraz tereny przemysłowe pozostające w obszarach zabudowanych.

W 2002 r. spośród ogólnej powierzchni terenów zdewastowanych i zdegradowanych województwa 1,8% zostało rekultywowanych (105 ha), natomiast 15 ha (0,3%) zagospodarowanych. Zrekultywowane i zagospodarowane grunty w 78% przeznaczone zostały na cele leśne, pozostałe zaś na cele rolnicze.

Na stan powierzchni ziemi decydujący wpływ mają szkody górnicze. Wydobycie węgla w przeważającej mierze tzw. metodą „na zawał” bez podsadzania wyrobisk, powoduje deformacje powierzchni w stopniu dewastującym zasoby przyrody, obiekty budowlane i urządzenia techniczne, co zwiększa koszty eksploatacji istniejących obiektów, związane z koniecznością dokonywania częstych remontów oraz koszty realizacji nowych przedsięwzięć budowlanych wynikających z konieczności stosowania dodatkowych zabezpieczeń.

Silnie zurbanizowany, z nadmierną koncentracją przemysłu obszar województwa śląskiego rodzi wiele

problemów w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków. Niezbyt bogate zasoby wód powierzchniowych województwa (województwo śląskie leży na dziale wodnym między Wisłą i Odrą oraz obszarze sztucznego deficytu wody wywołanego nadmierną i długotrwałą eksploatacją zasobów dla celów komunalnych i przemysłowych) pogarszane są przez wysokie zanieczyszczenia wód, wskutek największej w kraju koncentracji przemysłu ciężkiego i najwyższego wskaźnika zaludnienia. **Największe zagrożenia ekologiczne w województwie śląskim dotyczą wód powierzchniowych.** Najbardziej zdegradowane są rzeki obszaru aglomeracji górnośląskiej. Ze względu na przemysłowy charakter województwa oraz wysoką gęstość zaludnienia region zajmuje **pierwsze miejsce w kraju pod względem ilości wytwarzanych ścieków przemysłowych i komunalnych.**

Do wód powierzchniowych i ziemi województwa śląskiego wprowadza się rocznie 389 hm³ ścieków przemysłowych i komunalnych, z tego 206,8 hm³ - ścieków przemysłowych (54,1%, w tym 1,8% wód chłodniczych-umownie czystych), z tego 99% to ścieki wymagające oczyszczenia (385,3 hm³ ścieków przemysłowych i komunalnych).

Ścieki odprowadzane z województwa stanowią 4,3% ogólnej ilości ścieków w kraju, w tym 13,2% komunalne i 2,8% to ścieki przemysłowe. Niewielki w stosunku do produkcji udział ścieków przemysłowych jest wynikiem powszechnego stosowania w przemyśle obiegów zamkniętych.

Okolo 93% ścieków wymagających oczyszczenia odprowadzonych do wód powierzchniowych w województwie śląskim wytworzyło górnictwo i kopalnictwo, hutnictwo oraz energetyka (w tym 68% górnictwo węgla kamiennego). W 2002 roku ilość ścieków wymagających oczyszczenia odprowadzonych do wód powierzchniowych przez górnictwo węgla kamiennego wynosiła 141,2 hm³, o 14% mniej niż w 2001 roku. Ich oczyszczaniem zajmuje się 198 oczyszczalni przemysłowych.

Znaczący wpływ na jakość wód powierzchniowych w województwie śląskim wywierają ścieki komunalne. W 2002 roku w województwie śląskim wytworzono okolo 178,5 hm³ ścieków komunalnych wymagających oczyszczenia, z których 88% było oczyszczonych w 206 oczyszczalniach komunalnych, eksploatowanych w województwie śląskim. Pod względem ilościowym przeważają oczyszczalnie o stosunkowo niewielkiej przepustowości.

Oprócz zanieczyszczeń wprowadzanych punktowo do wód powierzchniowych, znaczący ładunek zanieczyszczeń pochodzi ze źródeł obszarowych. Zanieczyszczenia obszarowe stanowią głównie ścieki bytowo-gospodarcze z terenów wiejskich, odprowadzane w sposób niezorganizowany z tak zwanych szczelnych osadników gnilnych (szamb), zanieczyszczenia spłukiwane z obszarów rolnych, leśnych oraz terenów tras komunikacyjnych (drogowych i kolejowych). Uwarunkowane to jest stopniem zurbanizowania, poziomem kultury rolnej i intensywności ruchu komunikacyjnego.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Odprowadzane ścieki przemysłowe i komunalne do wód powierzchniowych lub ziemi (hm ³)	389,0	8.989,7
• odprowadzane bezpośrednio z zakładów	206,8	7.636,5
• odprowadzane siecią kanalizacyjną	178,5	1.353,1
Ścieki wymagające oczyszczenia (hm ³)	385,3	2.278,5
Ścieki nieoczyszczone (hm ³)	43	204,6
Odsetek ścieków wymagających oczyszczenia (%)	99,0	25,3
Ścieki wymagające oczyszczenia (%)		
z tego:		
• oczyszczone razem	88,7	91,0
• nieoczyszczone razem	11,3	9,0
Oczyszczalnie ścieków (obiekt)		
• komunalne	206	2.417
• przemysłowe	198	1.626
Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków (%)		
• miasto	73	83,2
• wieś	12	14,0

Poczynione szczególnie na przestrzeni ostatnich lat przedsięwzięcia, pozwoliły na lokalną poprawę zanieczyszczonych wód powierzchniowych. Wpłynęła na to budowa nowych oczyszczalni komunalnych. Poważne osiągnięcia ma również przemysł, którego zdolność przepustowa oczyszczalni i urządzeń do oczyszczania ścieków, przewyższa potencjał będący w gestii gospodarki komunalnej.

Nadal nierozwiązany pozostaje problem zasolonych wód dołowych. Zasolone wody dołowe z kopalń węgla kamiennego odprowadzane bezpośrednio do wód powierzchniowych powodują skażenie solami rzek województwa, szczególnie w obrębie byłego Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (GOP) i byłego Rybnickiego Okręgu Węglowego (ROW).

Wysoko rozwinięta działalność przemysłowa i związane z nią emisje zanieczyszczeń, zarówno powietrza jak i wód, powodują także zanieczyszczenie wód podziemnych.

Na obszarze województwa śląskiego wydziela się 20 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) oraz szereg tzw. użytkowych poziomów wód podziemnych. Jakość wód podziemnych województwa śląskiego w 2002 roku była zróżnicowana. Biorąc pod uwagę wyniki uzyskane w sieci krajowej i regionalnej udział poszczególnych klas jakości przedstawia się następująco: klasa Ia – 0%, klasa Ib – 43%, klasa II – 26%, klasa III 27%, poza klasowe – 4%.

Dla zapewnienia ochrony jakości wód podziemnych istnieje konieczność wyznaczenia stref ochronnych zbiorników wód i ujęć oraz określenie sposobu ich zagospodarowania, uporządkowania gospodarki ściekowej i odpadami, podjęcie działań ograniczających przewidywany, negatywny wpływ restrukturyzacji górnictwa węglowego oraz rud cynku i ołowiu na środowisko wód podziemnych, sukcesywna rewitalizacja wód podziemnych i gleb na terenach miejsko-przemysłowych.

Głównymi przyczynami zanieczyszczenia wód powierzchniowych są: nieoczyszczone i niedostatecznie oczyszczone ścieki komunalne, zasolone wody dołowe z odwadniania zakładów górniczych spływy obszarowe, ścieki z zakładów przemysłowych.

Różnorodny charakter środowiska przyrodniczego w obrębie województwa śląskiego powoduje zróżnicowany charakter rzek regionu. Do najbardziej zdegradowanych należą rzeki w obrębie aglomeracji górnośląskiej. Zniekształcone stosunki wodne na tym obszarze są wynikiem przeobrażenia powierzchni terenu i koryt rzecznych wskutek prowadzonej eksploatacji górniczej, przerzutów wody między zlewniami oraz odprowadzaniem do wód powierzchniowych dużej ilości ścieków przemysłowych, komunalnych oraz wód kopalnianych.

W klasyfikacji ogólnej 71,7% (1.867,9 km) długości rzek w województwie prowadzi wody pozaklasowe, 23,2% (605,4 km) — III klasy czystości, 4,8% (124,3 km) — II klasy, natomiast jedynie 0,3% (8,8 km) długości rzek to wody odpowiadające I klasie czystości. Wpływ na jakość wód ma ocena fizykochemiczna, natomiast wpływ oceny bakteriologicznej w ostatnich latach zmalał.

Poprawę zaopatrzenia regionu w wodę upatruje się w zmniejszeniu poboru wody z ujęć wód podziemnych przez przemysł oraz w zwiększeniu pojemności zbiorników retencyjnych. Problemem pozostaje odprowadzanie zasolonych wód kopalnianych, zwłaszcza z kopalń będących w trakcie likwidacji.

Woda w województwie śląskim charakteryzuje się niską jakością. Zanieczyszczenia powietrza, nieodpowiednie składowanie odpadów oraz zrzuty ścieków komunalnych i przemysłowych do zbiorników i cieków wodnych prowadzą do sytuacji, w której jedynie niewielka część wód nadaje się do gospodarczego wykorzystania. W zakresie zaopatrzenia województwa śląskiego w wodę pitną nie zachodzi potrzeba zwiększania ilości dostarczanej wody. Następuje systematyczny spadek zapotrzebowania na wodę w regionie. Dla podniesienia jakości wody pitnej należy jednak zoptymalizować istniejącą infrastrukturę, w tym udoskonalić proces uzdatniania wody w przedsiębiorstwach wodociągowych oraz założyć nowe zbiorniki i oczyszczalnie w strategicznych punktach regionu.

Na terenie województwa śląskiego istnieje 16 zbiorników retencyjnych, których łączna pojemność całkowita wynosi 590,3 mln m³. Są one głównym źródłem zaopatrzenia w wodę ludności i przemysłu, ważnym elementem ochrony przeciwpowodziowej oraz odgrywają istotną rolę w wyrównywaniu przepływów, co ma szczególne znaczenie w okresach posusznych. Do głównych należy zaliczyć zbiorniki: na rzece Sole – „Tresna” (powierzchnia zbiornika 1000 ha, maksymalna pojemność 117 mln m³), którego podstawowym zadaniem jest retencjonowanie wód rzeki Soły oraz wyrównywanie poziomu wody w rzece poniżej zbiornika, „Porąbka” (pojemność 28,4 mln m³) oraz „Czaniec” (pojemność 1,3 mln m³), zbiornik został wybudowany jako jeden z elementów ujęcia wody dla byłego GOP i Bielska – Białej, na rzece Wapienicy „Wapienia” (pojemność 1,1 mln m³), woda wykorzystywana jest dla celów komunalnych w Bielsku-Białej, na rzece Warcie – „Poraj” (pojemność 25,1 mln m³), zbiornik zbudowany w celu zapewnienia stałego poboru wody dla Huty „Częstochowa”, zapewnienia stałego nienaruszalnego przepływu w Warcie poniżej zbiornika, bezpiecznego przejścia fali powodziowej, oprócz tych podstawowych funkcji pełni funkcję największego ośrodka sportów wodnych w rejonie Częstochowy, na rzece Wiśle – „Goczałkowice” (166,8 hm³) zbiornik służy głównie dla

celów wodociągowych, głównym ciekim zasilającym jest rzeka Wisła dostarczająca około 82% wody.

Do uciążliwości w środowisku regionu należy zaliczyć hałas. Stałe zwiększanie się poziomu i zasięgu hałasu wynika z postępującej urbanizacji i komunikacji. Głównymi sprawcami uciążliwości akustycznej dla środowiska zewnętrznego jest przede wszystkim ruch drogowy, kolejowy i lotniczy oraz działalność prowadzona na terenie obiektów przemysłowych. Największe natężenie hałasu występuje wzdłuż ciągów komunikacyjnych (terenów położonych w bezpośrednim sąsiedztwie tras komunikacyjnych) oraz w obrębie obszarów przemysłowych, jednak natężenie hałasu pochodzącego ze źródeł przemysłowych jest dużo mniejsze niż hałasu komunikacyjnego, na co wpłynęło ograniczenie produkcji przemysłowej oraz likwidacja części szczególnie uciążliwych wydziałów produkcyjnych. Rozprzestrzenianie się hałasu przemysłowego w środowisku jest zróżnicowane. Uciążliwość hałasu emitowanego z zakładów zależy od ilości źródeł i czasu ich pracy, stopnia ich tłumienia, odległości od obszarów i obiektów chronionych.

Odrębnym problemem jest ochrona przed niejonizującym promieniowaniem elektromagnetycznym. Powstaje ono w wyniku działania zespołów sieci i urządzeń elektrycznych, stacji nadawczych, urządzeń energetycznych, telekomunikacyjnych, radiolokacyjnych i radionawigacyjnych. Pole elektromagnetyczne wytwarzane przez silne źródło niekorzystnie zmienia warunki bytowania człowieka i wpływa na przebieg procesów życiowych. Z punktu widzenia ochrony środowiska istotne znaczenie mają urządzenia radiokomunikacji, stacje nadawcze radiowe, telewizyjne i telefonii komórkowej, które emitują do środowiska fale elektromagnetyczne wysokiej częstotliwości od 0,1 do 300 Hz i mikrofal od 300 do 300 000 Hz.

W dziedzinie ochrony przed promieniowaniem za najistotniejsze należy uznać ochronę przed polami elektromagnetycznymi, polegającą na zapewnieniu jak najlepszego stanu środowiska poprzez: utrzymanie poziomów pól elektromagnetycznych poniżej dopuszczalnych lub co najmniej na tych poziomach, zmniejszanie poziomów pól elektromagnetycznych co najmniej do dopuszczalnych, gdy nie są one dotrzymane.

4.6. Turystyka.

Województwo śląskie obejmuje swym zasięgiem jeden z najbardziej atrakcyjnych przyrodniczo obszarów południowej Polski: Wyżynę Krakowsko-Częstochowską, Pogórze Śląskie oraz Beskid Zachodni. Województwo śląskie jest obszarem silnie zróżnicowanym, zarówno pod względem intensywności urzeźbienia, jak i różnaitości form. Znaczną powierzchnię zajmują obszary o charakterze równinnym, gdzie występują liczne zbiorniki wodne. Poza równinnym terytorium rozciągają się urzeźbione tereny Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i pasma górskie Beskidów. Region w bardzo dużym uproszczeniu podzielić można na dwie części: przemysłową i turystyczną. Cechą regionu jest jego **różnorodność oraz ogromny, jak dotąd nie w pełni wykorzystany, potencjał kulturowy, krajobrazowy oraz przyrodniczy**. Dochodową, nową dziedziną aktywności gospodarczej województwa staje się turystyka. Potencjał regionu sprawia, że jest to dobre miejsce dla rozwoju turystyki biznesowej, kulturalnej i przemysłowej, turystyki rekreacyjnej, aktywnej i specjalistycznej, przygranicznej i tranzytowej oraz turystyki na terenach wiejskich.

Województwo śląskie w 2002 r. odwiedziło około 5,5 mln osób, z tego na turystykę krajową przypadało 91% zwiedzających, co daje 3 miejsce w rankingu województw. Podobnie jak w kraju nastąpił spadek ruchu turystycznego. Pod względem liczby turystów zagranicznych odwiedzających region (0,5 mln osób) znalazło się na 11 miejscu spośród województw w kraju. Z turystów zagranicznych przybywających do regionu najliczniejszą grupę stanowią Niemcy, Ukraińcy, Włosi i Francuzi, udziały innych narodowości w przyjazdach były dość równomierne.

Możliwości turystyczne regionu nie są w pełni wykorzystywane. Walory przyrodnicze tradycyjnych obszarów turystycznych takich jak Beskidy czy Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, tworzą po temu znakomite warunki. Atrakcyjność tej okolicy podnoszą ruiny zamków i strażnic piastowskich ze Szlaku Orlich Gniazd z XIV i XV. Obiekty tego typu zachowały się w Olsztynie k. Częstochowy, Bobolicach, Mirowie, Smoleniu. Najlepiej zachowane i największe ruiny gotycko-renesansowego zamku znajdują się w Ogrodzieńcu. **Dla rozwoju turystyki w regionie konieczna jest rozbudowa infrastruktury wypoczynkowo-turystycznej i zakrojona na szeroką skalę promocja regionu.**

Na południu województwa znajduje się jedno z najlepiej zagospodarowanych górskich regionów kraju - Beskidy. Turystyczny charakter Beskidów znajdujących się w obrębie województwa (Beskid Śląski, Żywiecki, Mały) tworzą góry i zbiorniki wodne stwarzając bardzo dobre warunki do wypoczynku i rekreacji w różnych formach. Obszar ten poszczycić się może rozwiniętą bazą turystyczną, większość z niej skupiona jest w

największych beskidzkich centrach wypoczynkowych: Ustroniu, Wiśle, Szczyrku. Oprócz hoteli i pensjonatów turyści do swojej dyspozycji mają również schroniska, ośrodki wczasowe, domki turystyczne oraz kwatery prywatne i agroturystyczne.

W obrębie województwa śląskiego znajduje się również Klasztor oo. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, stanowiący centrum turystyki pielgrzymkowej w Polsce. Mimo niezwyklej atrakcyjności tego terenu jego zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne jest stosunkowo ubogie, skąpa jest baza gastronomiczna i noclegowa. Co roku słynny klasztor odwiedza prawie 5 milionów osób, w tym 70 tysięcy turystów zagranicznych. Turyści odwiedzający to miejsce skorzystać mogą jedynie z 3.051 miejsc noclegowych usytuowanych w samym mieście i okolicy.

Do atrakcji turystycznych w środkowej części województwa zaliczyć należy przede wszystkim zabytki dawnej techniki (obiekty unikatowe w skali Europy) oraz wiele zabytków architektury i budownictwa. Jedną z największych atrakcji Górnego Śląska jest 600-metrowa „Sztolnia Czarnego Pstrąga” w Parku Repeckim w Tarnowskich Górach, a także szereg zabytków techniki w Zabrze, Rybniku, Bytomiu, Rudzie Śląskiej, Gliwicach (Radiostacja), Katowicach (kolonie robotnicze) oraz Browar Książęcy w Tychach. Na obszarze województwa zachowały się liczne rezydencje ziemiańskie, pałace i dwory, które budowane były od XVIII do końca XIX wieku wraz z rozwojem przemysłu na Śląsku. Do najciekawszych tego typu obiektów należą: zamek w Pszczynie (jedno z nielicznych muzeów w tej części Europy, gdzie udostępnione są dla zwiedzających bardzo bogato umeblowane i wyposażone wnętrza rezydencji magnackiej), pałac w Brynku, Zameczek Myśliwski w Promnicach, pałac w Nakle, zespół pałacowo-parkowy Pławniowicach oraz Pałac Kawalera w Świerklańcu.

Stereotypowi o zdegradowanym środowisku naturalnym województwa przeczy nie tylko duża powierzchnia obszarów zielonych i leśnych (około 32% powierzchni regionu), ale również duża ilość zachowanych tu skarbów przyrody z przepięknymi parkami krajobrazowymi (8 parków) oraz sześćdziesięcioma rezerwatami przyrody. Dużą atrakcją turystyczną jest również jedyna pustynia w Europie – Pustynia Błędowska na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Atrakcyjność terenu, bogata baza noclegowa i gastronomiczna umożliwia mieszkańcom regionu ciekawy wypoczynek weekendowy. Nie wyczerpuje to atrakcyjności turystycznej regionu. W samym jego centrum znajduje się Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku, pod wieloma względami wyjątkowy. Ten ogromny kompleks przyrodniczo-rekreacyjny jest swoistą enklawą krajobrazową z licznymi atrakcjami, wesołym miasteczkiem, ogrodem zoologicznym, planetarium, skansenem, kolejką krzeselkową oraz Stadionem Śląskim. Park powstał na około 600 ha powierzchni nieużytków przemysłowych.

Region posiada również możliwości rozwoju turystyki tranzytowej, powiązanej ściśle z turystyką biznesową. Sprzyja temu nadgraniczne położenie regionu oraz relatywnie dobra dostępność komunikacyjna do najatrakcyjniejszych terenów województwa oraz obecność kapitału zagranicznego. Województwo śląskie ze względu na znaczenie gospodarcze stanowi ważny punkt na mapie polskich centrów kongresowych. Na rozwój turystyki biznesowej wpływ mają organizowane kongresy, targi, seminaria, podróże służbowe i motywacyjne. Dużymi ośrodkami konferencyjnymi w regionie są: Katowice, gdzie znajduje się kompleks wystawienniczy pn. Międzynarodowe Targi Katowickie oraz Gliwice, Zabrze i Rybnik. Znaczne możliwości organizacji wszelkich spotkań biznesowych posiadają również popularne beskidzkie miejscowości tj. Szczyrk, Wisła, Ustroń oraz Bielsko-Biała. Miejscowości te dysponują bogatą bazą szkoleniowo-konferencyjną i szeroka ofertą w tym zakresie.

Bazę turystyczną województwa śląskiego stanowi 387 obiektów noclegowych - skategoryzowanych. Na bazę noclegową składa się 75 hoteli (7.743 miejsc), 2 motele (76 miejsc), 12 pensjonatów (638 miejsc), 7 domów wycieczkowych (382 miejsc), 22 schroniska (1.116 miejsc), 68 ośrodków wczasowych (4.849 tys. miejsc), 40 ośrodków szkoleniowo-wypoczynkowych (3.791 miejsc), 15 zespołów ogólnodostępnych domków turystycznych (630 miejsc), 8 kempingów (1759 miejsc), 8 pól biwakowych na 413 miejsc oraz 118 obiektów wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego (8,5 tys. miejsc). Województwo śląskie oferuje ponad 30 tys. miejsc noclegowych. Liczba miejsc wypoczynkowych dla dzieci i młodzieży nie przekracza dwóch tysięcy. Województwo może poszczycić się za to drugim po województwie dolnośląskim miejscem pod względem ilości zarejestrowanych hoteli w kraju, a także znajduje się w czołówce województw posiadających hotele trzygwiazdkowe (26). Spośród górskiej bazy turystycznej województwa 80% stanowią miejsca całoroczne. Jeżeli chodzi o ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, to stanowią one 96% miejsc w ofercie bazy całorocznej.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Baza noclegowa turystyki (obiekt)	387	7.050
w tym hotele	75	1.071
• Miejsca noclegowe ogółem (miejsce)	30.382	595.087
w tym: hotele	7.743	109.293
• Miejsca noclegowe na 10.000 ludności (miejsce)	63,8	155,7
w tym: hotele	16,4	28,6
Korzystający z noclegów (tys. osób)	1.054,8	14.174,2
w tym: hotele	371,7	6.431,4
Korzystający z noclegów na 1.000 ludności (osoba)	222,9	370,9
w tym: hotele	78,6	168,3

Baza sportowa województwa śląskiego to 162 stadiony (w tym 17 przyszkolnych), z których największym jest Stadion Śląski na 40 tys. miejsc oraz 10 innych od 10 - 40 tys. miejsc, 594 boisk do gier wielkich (w tym 170 przyszkolnych), boiska do gier małych (680 do koszykówki: w tym 569 przyszkolnych, 556 do piłki ręcznej: w tym 505 przyszkolnych, 664 do siatkówki: w tym 547 przyszkolnych, 379 do tenisa ziemnego: w tym 98 przyszkolnych oraz 826 boisk uniwersalnych z tego 695 przyszkolnych), hale sportowe, urządzenia do sportów łodziowych (w tym 38 przystani, z tego 8 kajakowych), 5 basenów treningowych, tory sportowe (2 jeździeckie, 1 łucznicze, 12 motocyklowych i samochodowych, z tego 10 żużlowych, 3 kartingowe), 69 krytych pływalni sportowych (w tym 40 przyszkolnych), 24 pływalnie otwarte oraz obiekty do sportów zimowych (16 sztucznych lodowisk, z tego 7 krytych, w tym 1 przyszkolne) oraz 9 skoczni narciarskich.

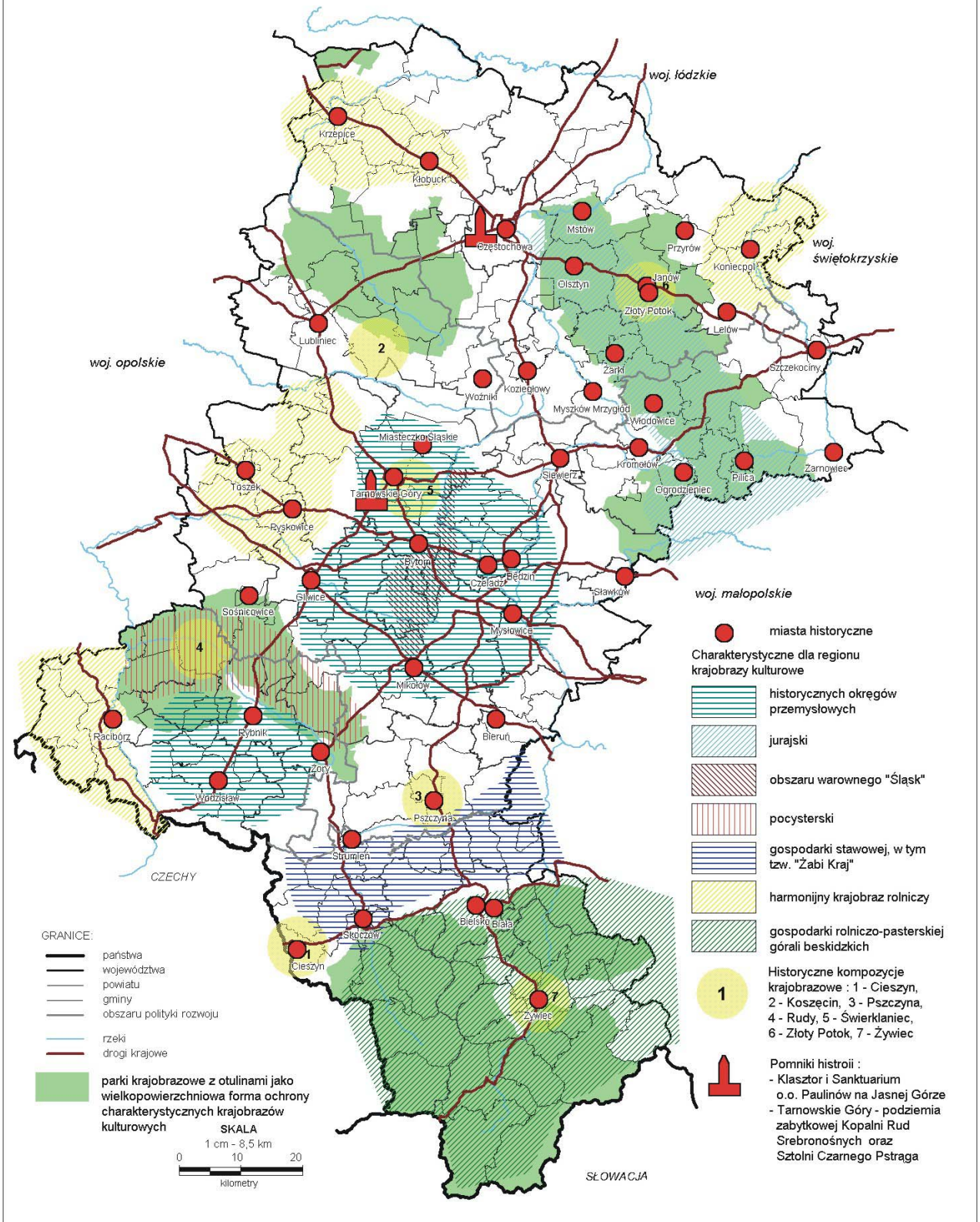
4.7. Lasy i obszary chronione.

Mimo intensywnej wielowiekowej działalności gospodarczej prowadzonej na terenie województwa śląskiego, prawie 32% powierzchni regionu zajmują lasy z dobrze zachowanymi zespołami roślinnymi i różnorodnością szaty roślinnej: rezerваты przyrody, parki krajobrazowe (tj. 4,3% ogólnej powierzchni lasów kraju). Pod względem lesistości daje to 5 miejsce w kraju (średnia krajowa 28,5%) po województwach: lubuskim (48,2%), podkarpackim (36,4%), pomorskim (35,7%) i zachodniopomorskim (34,5%).

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Lesistość (%)	31,6	28,5
Powierzchnia obszarów prawnie chronionych (%)	36,3	31,1
• na 1 mieszkańca (m ²)	911	2708

Powierzchnia gruntów leśnych województwa wynosi 398.2 tys. ha, z tego lasy zajmują 389,5 tys. ha. W sferze oddziaływania przemysłu znajduje się około 82% powierzchni lasów (lasy państwowe). Od wielu lat realizowana jest stopniowa przebudowa drzewostanów. Działania te mają na celu odtwarzanie stabilnych ekosystemów leśnych z uwzględnieniem zasad ochrony różnorodności biologicznej. Ochronę powierzchni zalesionych uzyskuje się poprzez ograniczanie wyłączeń gruntów leśnych na cele nieleśne. Szczególną wartość dla przywrócenia równowagi ekologicznej ma leśny pas wokół byłego GOP-u.

ŚRODOWISKO KULTUROWE I OBSZARY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

Obszary objęte ochroną w województwie śląskim zajmują powierzchnię 445.201,5 ha, co stanowi 36% powierzchni województwa. Występują one w dwóch kompleksach na północy i południu województwa. Zalicza się do nich rezerwaty, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, użytki ekologiczne, pomniki przyrody ożywionej i nieożywionej oraz stanowiska dokumentacyjne.

W województwie śląskim do tej pory utworzono 61 rezerwatów przyrody, w tym: 44 leśne, 4 florystyczne, 3 faunistyczne, 3 przyrody nieożywionej, 2 krajobrazowe, 2 krajobrazowo-leśne, 2 torfowiskowe i 1 wodno-leśny, 8 parków krajobrazowych o powierzchni wynoszącej z otulinami 379.403,7 ha, chroniących obszary o szczególnych wartościach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. Odmienny charakter tych parków oddaje różnorodność krajobrazową i przyrodniczą naszego regionu.

W południowej części województwa znajdują się 3 parki o charakterze górskim: „Żywiecki Park Krajobrazowy”, Park Krajobrazowy „Beskidu Śląskiego”, Park Krajobrazowy „Beskidu Małego”. Na północy regionu usytuowany jest Park Krajobrazowy „Orlich Gniazd” (ze zróżnicowanym krajobrazem tworzonym przez malownicze wąwozy, jaskinie i skaliste wzgórza, na szczytach niektórych skał znajdują się ruiny dawnych zamków warownych, wyznaczających Szlak Orlich Gniazd), Park Krajobrazowy „Stawki” oraz „Załęczański Park Krajobrazowy”. W południowo - zachodniej części województwa leży Park Krajobrazowy „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”, utworzony dla ochrony wartości przyrodniczych i przyrodniczo-kulturowych, związanych z działalnością zakonu Cystersów na Górnym Śląsku. Najmłodszym parkiem województwa jest Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą”.

Do największych rezerwatów województwa, charakteryzujących się obecnością naturalnych lub mało zmienionych ekosystemów, rzadkich roślin i zwierząt, bądź też cennych elementów przyrody nieożywionej, należą: „Żubrowisko” – powołany w celu zachowania populacji żubra (742,56 ha), „Łęczczok” – obszar leśno-stawowy obejmujący między innymi miejsca masowego gnieźdzenia się ptactwa (396,21 ha), „Barania Góra” (383,04 ha), „Sokole Góry” (215,95 ha) oraz „Ruskie Góry”, „Parkowe” i „Las Murckowski”.

Na obszarze województwa znajduje się także, choć w małej części, Babiogórski Park Narodowy, który przynależy do województwa małopolskiego.

Obszarami chronionego krajobrazu w województwie są otuliny Parku „Orlich Gniazd” i „Załęczańskiego Parku Krajobrazowego” oraz 6 innych obiektów powołanych uchwałami samorządów lokalnych, co stanowi w sumie 8 obszarów. Obszary te pełnią funkcję korytarzy ekologicznych łączących parki narodowe, rezerwaty przyrody i parki krajobrazowe w przestrzenny układ wzajemnie uzupełniających się form ochrony przyrody, tworzących w ten sposób tzw. krajowy system obszarów chronionych.

Ponadto w województwie ustanowiono 13 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, 22 użytki ekologiczne oraz 3 stanowiska dokumentacyjne. Wśród pomników przyrody ożywionej wyróżnia się ponad 1.200 obiektów i jest to najliczniej reprezentowana forma ochrony przyrody w województwie.

5. Obszary wiejskie.

Wbrew utartym opiniom **rolnictwo i tereny wiejskie województwa śląskiego stanowią istotny element gospodarki regionu**. Na terenach wiejskich województwa żyje 992,7 tys. osób co stanowi 20,9% ogółu mieszkańców regionu i 6,8% ludności wiejskiej kraju

Mały obszar i duże zaludnienie powodują, że powierzchnia użytków rolnych na 1 mieszkańca wynosi 0,11 ha przy średniej krajowej 0,44 ha. W strukturze agrarnej podobnie jak w całym pasie Polski południowej przeważają drobne gospodarstwa. Chociaż województwo śląskie kojarzone jest często wyłącznie z przemysłem ciężkim, powierzchnia użytków rolnych stanowi prawie połowę obszaru całego regionu (42,2%). Obszar użytków rolnych województwa wynosi 520,9 tys. ha tj. 3,1% użytków rolnych kraju, z czego 90% znajduje się w gospodarstwach indywidualnych. Większość użytków rolnych zajmują grunty orne (76,7%). Do jednego z najwyższych w skali kraju należy udział łąk i pastwisk (22,4% użytków rolnych województwa), zlokalizowanych przede wszystkim w regionach górskich i podgórskich.

W 618,5 tys. ha przestrzeni produkcyjnej funkcjonuje 253 tys. gospodarstw rolnych. Ponad 92% gospodarstw rolnych województwa to gospodarstwa, których powierzchnia nie przekracza 5 ha (w kraju 8,3 ha -

55% gospodarstw rolnych). *Spośród wszystkich gospodarstw rolnych aż 85% z nich stanowią gospodarstwa o powierzchni do 3 ha.* Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa rolnego wynosi 2,51 ha, w tym przeciętna powierzchnia użytków rolnych 2,15 ha. W konsekwencji sprawia to, że *rolnictwo województwa należy do najbardziej rozdrobnionych w Polsce.*

Gleby województwa należą do przeciętnych, ich przydatność dla rolnictwa obniża skażenie odpadami (metale ciężkie) i emisjami przemysłowymi (kwaśne deszcze). Niewielka powierzchnia gospodarstw, skażenie gleb, niski poziom usług dla rolników, brak właściwie funkcjonujących organizacji rynkowych przy silnej konkurencji z zewnątrz wpływają na słabość rolnictwa tego regionu.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Powierzchnia ogółem (km ²)	12.331	312.685
Powierzchnia użytków rolnych (tys. ha)	520.9	16.899,3
Odsetek powierzchni użytków rolnych (%)	42,2	54,0
w tym:		
• grunty orne	76,7	77,3
• sady	0,9	1,6
• łąki i pastwiska	22,4	21,1

Struktura upraw województwa nie odbiega znacząco od struktury krajowej. Główną pozycję w strukturze zasiewów zajmują uprawy zbożowe, ziemniaki i rośliny pastewne. W produkcji zwierzęcej dominuje chów trzody chlewnej, który wielkością zbliżony jest do województwa małopolskiego i zachodniopomorskiego. Podstawowym kierunkiem produkcji zwierzęcej poza trzodą chlewną jest hodowla drobiu. Mimo utrudnionych warunków produkcyjnych spowodowanych skutkami przemysłu, stałym zmniejszaniem się powierzchni użytków rolnych oraz dużym rozdrobnieniem gospodarstw rolnych, w rolnictwie województwa występuje wzrost we wszystkich podstawowych kierunkach produkcji.

Warunki przyrodniczo–glebowe na obszarze województwa są bardzo zróżnicowane. Powierzchnia zasiewów roślin podstawowych stanowi 2,6% powierzchni zasiewów kraju. W powierzchni tej znaczący udział mają zboża (62,7%, w tym pszenica – 22,8%), ziemniaki (9,7%) oraz rzepak (4,0%). W województwie następuje ograniczanie upraw roślin przemysłowych i nasiennych, przy równoczesnych stale wzrastających powierzchniach odłogujących. Plony z 1 ha uzyskiwane w województwie na ogół nie odbiegają od średnich uzyskiwanych w kraju, niejednokrotnie nawet je przekraczają. Województwo śląskie jest znaczącym producentem warzyw. Udział tej produkcji w produkcji krajowej sięga około 3%.

Obsada zwierząt gospodarskich województwa na 100 ha użytków rolnych wynosi 28 sztuk bydła i 78 sztuk trzody chlewnej (średnia krajowa: bydło 33 sztuki, trzoda chlewna 110 sztuk).

Województwo śląskie jest znaczącym producentem żywca drobiowego i jaj. Udział żywca drobiowego województwa śląskiego w bilansie krajowym wynosi około 3,0%, w produkcji jaj konsumpcyjnych sięga 8,3%.

Produkcja towarowa mleka w województwie od kilku lat utrzymuje się na stosunkowo niskim poziomie i stanowi 2,8% udziału w produkcji krajowej. Region cechuje się dobrą wydajnością jednostkową w produkcji mleka, przeciętny roczny udój od jednej krowy w województwie wynosi 4.216 litrów, podczas gdy w kraju 3.902 litrów, co daje czwartą lokatę w rankingu województw.

Z gospodarstw indywidualnych jedynie niewielki odsetek wykazuje dochody z działalności rolniczej prowadzonej głównie na rynek (jeden z najniższych wskaźników w kraju), co świadczy o niskiej towarowości rolnictwa województwa. Z rolnictwa utrzymuje się 2,9% ludności pracującej województwa, z tego dla 81% ludności źródłem utrzymania są dochody z własnego gospodarstwa.

Spośród ogólnej liczby ludności wiejskiej województwa śląskiego 7,4% zatrudnionych jest w rolnictwie. Wielkość zatrudnienia ma zasadniczy wpływ na ocenę efektywności produkcji. Zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie wiązać się musi ze zmianami strukturalnymi tego sektora, między innymi poprzez koncentrację produkcji w mniejszej liczbie większych jednostek produkcyjnych oraz tworzenie dla części pracujących, możliwości zarobkowania poza rolnictwem.

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich upatruje się w agroturystyce i dynamicznym rozwoju usług produkcyjnych i bytowych oraz wysoko specjalistycznych (doradztwo prawne, produkcyjne, podatkowe), co wiązać się musi z podniesieniem poziomu infrastruktury technicznej i społecznej wsi.

Ogólny poziom wyposażenia gospodarstw rolnych w podstawową infrastrukturę wodno-kanalizacyjną jest lepszy niż średnio w kraju. ***Słabymi punktami obszarów wiejskich jest niski poziom życia ich mieszkańców oraz brak dostatecznego dostępu do sieci kanalizacyjnej i wodociągowej.*** Pomimo tego, województwo śląskie plasuje się na pierwszym miejscu w Polsce pod względem gęstości sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz na trzecim pod względem sieci gazowej. Wpłynęło na to głównie występowanie na terenie regionu wysoko zurbanizowanych obszarów, zlokalizowanych w środkowej części województwa. Występowanie infrastruktury komunalnej w województwie śląskim jest zróżnicowane.

Celem poprawy warunków życia na wsi jest wsparcie działalności mających wpływ na rozwój infrastruktury technicznej. Najpilniejszym problemem jest odprowadzanie ścieków i ich oczyszczanie. Dużych nakładów wymaga również drogownictwo i infrastruktura szkolna. Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich wpłynie korzystnie zarówno na stan środowiska naturalnego, jak również na dywersyfikację samych terenów, które stanowić mogą interesującą przestrzeń pod inwestycje i działalność pozarolniczą.

Poziom cywilizacyjny mieszkańców terenów wiejskich w województwie śląskim kształtuje się korzystniej od przeciętnych warunków występujących w kraju. Pomimo wyższego niż w kraju wyposażenia mieszkań terenów wiejskich w standardowe instalacje sanitarne (szczególnie wodociągowe), stopień zainstalowanych urządzeń sanitarnych wymaga podjęcia nakładów inwestycyjnych.

Źródło danych:

Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego, US Katowice 2002.

Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego, US Katowice 2003.

Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, GUS Warszawa 2003.

Rocznik Statystyczny Województw, GUS Warszawa 2003.

Rocznik Statystyczny Pracy, GUS Warszawa 2003.

Rocznik Demograficzny, GUS Warszawa 2003.

Powiaty w Polsce, GUS Warszawa 2003.

Gospodarstwa domowe i rodziny, US Katowice 2003

Rocznik Statystyczny Powiatów Województwa Śląskiego, US Katowice 2002.

Strona www EUROSTAT.

„Aktywność zawodowa ludności” - Kwartalniki Urzędu Statystycznego w Katowicach 2003.

Kwartalna informacja o aktywności ekonomicznej ludności Polski (www.stat.gov.pl).

Nauka i technika w 2002 r. GUS

Opracowanie własne ROPS na podstawie danych Wydziału Polityki Społecznej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, Sprawozdania MPiPS za 2000-2003 r

Ocena jakości wód powierzchniowych płynących w 2003 r. wykonana na podstawie badań prowadzonych w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska (WIOŚ w Katowicach, 2004)

II. PŁASZCZYZNY WSPÓLPRACY.

Dla osiągnięcia zamierzonych celów rozwoju we współczesnej gospodarce niezwykle istotnym zagadnieniem staje się skuteczne i aktywne prowadzenie współpracy międzyregionalnej nie tylko w układach międzynarodowych, ale także transgranicznych i krajowych. Ma to szczególne znaczenie dla województwa śląskiego, które graniczy z 4 polskimi województwami oraz Krajem Morawsko-Śląskim w Republice Czeskiej i Samorządowym Krajem Żylińskim w Republice Słowackiej, a także rozwija partnerskie stosunki z wieloma innymi regionami zarówno za granicą, jak i w kraju.

Otwarcie regionów niesie ze sobą potrzebę uwzględnienia mechanizmów konkurencyjnych, które należy rozpatrywać zarówno w obszarze zewnętrznym – związanym z konkurencją między regionami o pozycję w otoczeniu oraz o ograniczone środki zasilania zewnętrznego, a także wewnętrznym – rozumianym jako konkurencja o wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju.

1. Współpraca międzywojewództwa.

Rozwijanie współpracy regionalnej przyczynia się do wzmocnienia pozycji konkurencyjnej województwa zarówno w dziedzinie gospodarczej, społecznej, jak i kulturowej. Pozwala również na aktywne włączenie się regionu w proces integracji w przestrzeni europejskiej i krajowej oraz na pozyskiwanie wiedzy i doświadczeń w zarządzaniu regionem, wykorzystując doświadczenia innych regionów.

Ważnym elementem współpracy międzyregionalnej jest współpraca transgraniczna, polegająca na wspieraniu wspólnych działań podejmowanych w ramach istniejących Euroregionów funkcjonujących na pograniczu polsko-czeskim oraz polsko-słowackim. W procesie tym szczególnie istotna jest rozbudowa infrastruktury współpracy transgranicznej oraz przełamanie barier kulturowych w kontaktach międzyludzkich. Istotne jest również, by współpraca ta bazowała na wspólnym dziedzictwie kulturowym.

Ważne miejsce we współpracy międzyregionalnej zajmują euroregiony, których w województwie śląskim działa trzy:

- Euroregion Beskidy (polsko-czesko-słowacki, utworzony w 2000 roku),
- Euroregion Śląsk Cieszyński (polsko-czeski, utworzony w 1998 roku),
- Euroregion Silesia (polsko-czeski, utworzony w 1998 roku).

Są one rozumiane przede wszystkim jako społeczne płaszczyzny prowadzenia dyskusji i zawierania porozumień dotyczących rozwiązywania wspólnych problemów, opracowywania koncepcji rozwoju i podejmowania działań zarówno przez państwo, jak i przez samorządy regionalne i lokalne oraz podmioty prywatne.

Wykorzystując transgraniczne położenie województwo śląskie rozwija również współpracę w ramach dwóch Komisji Międzyrządowych ds. Współpracy Transgranicznej tj. Polsko-Czeskiej oraz Polsko-Słowackiej. Działają one na mocy polsko-czeskich oraz polsko-słowackich porozumień zawartych na szczeblu rządowym. W ramach tych Komisji oraz w oparciu o te porozumienia funkcjonują dwie grupy robocze: Grupa Robocza ds. Rozwoju Regionu Pogranicza i Programów Wspierających w ramach współpracy polsko-czeskiej oraz Grupa Robocza ds. Planowania Przestrzennego w ramach współpracy polsko-słowackiej. W skład grupy roboczej działającej w ramach pogranicza polsko-czeskiego wchodzi przedstawiciele samorządów województw: śląskiego oraz dolnośląskiego i opolskiego, natomiast w skład grupy dla obszaru polsko-słowackiego obok województwa śląskiego wchodzi także województwo małopolskie i podkarpackie. W wyniku prac poszczególnych Grup Roboczych opracowano dokumenty p.n. „Strategia Rozwoju Pogranicza Polsko-Czeskiego”, „Strategia rozwoju pogranicza Polsko-Słowackiego”, „Studium Kierunkowe Pogranicza Polsko-Słowackiego” oraz rozpoczęto prace nad „Studium Rozwoju Pogranicza Polsko-Czeskiego”.

Współpraca z województwami „nadodrzańskimi” odbywa się w zakresie przygotowania i realizacji programu rządowego „Odra 2006”, ustanowionego ustawą z dnia 6 lipca 2001r. Celem Programu dla Odry – 2006 jest zbudowanie systemu zintegrowanej gospodarki wodnej dorzecza Odry, uwzględniającej potrzeby zabezpieczenia przeciwpowodziowego i dążenie do realizacji wizji Odry i Nadodrza, jako nowoczesnie zagospodarowanego korytarza ekologicznego.

Program ma za zadanie łączyć globalną wizję rozwoju z potrzebami środowisk lokalnych. Jego strategia zakłada ścisłą współpracę gmin, powiatów i województw zarówno w Polsce jak i na terenie Republiki Czeskiej i Republiki Federalnej Niemiec.

Na podstawie podpisanego 24 lipca 2000 roku Porozumienia Marszałków Województw Nadodrzańskich sporządzone zostało opracowanie pt. „Studium Zagospodarowania Przestrzennego Pasma Odry”. W ramach wspomnianego studium sporządzono „Studium Zagospodarowania Przestrzennego Pasma Odry w granicach Województwa Śląskiego”. Poprzez wspólne opracowanie Studium z innymi województwami nadodrzańskimi, tj.: opolskim, dolnośląskim, lubuskim i zachodniopomorskim, województwo śląskie aktywnie zaangażowało się w realizację programu Przestrzeń dla Odry, jako osi rozwoju tych województw oraz transnarodowej, polsko – niemiecko – czeskiej integracji w tym zakresie. Działania te zostały uwieńczono uchwaleniem w 2001 r. przez Sejm ustawy o ustanowieniu wieloletniego „Programu dla Odry – 2006”.

W dniu 2 czerwca 2000r. w Toruniu zostało podpisane Porozumienie w sprawie Programu dla Wisły i jej dorzecza na lata 2000-2020, którego sygnatariuszami byli:

- Minister Środowiska,
- Przedstawiciele województw: kujawsko-pomorskiego, lubelskiego, małopolskiego, mazowieckiego, podlaskiego, pomorskiego, śląskiego i świętokrzyskiego,
- organizacje pozarządowe.

Dla realizacji celów określonych w porozumieniu stworzono Biuro Programu (z siedzibą w Warszawie), będące agendą Związku Miast Nadwiślańskich.

Na wniosek Biura Zarząd Województwa Śląskiego powołał zespół roboczy ds. „Programu dla Wisły i jej dorzecza na lata 2000-2020”, którego zadaniem jest wypracowanie zakresu działań i inwestycji, dotyczących czystości i jakości wód, przeciwdziałania powodzi, ochrony środowiska oraz rozwoju gospodarczego dorzecza Wisły, które powinny znaleźć się w Programie.

W ramach prac zmierzających do ustanowienia Programu sporządzono „Studium Zagospodarowania Przestrzennego Dorzecza Wisły w granicach Województwa Śląskiego” oraz syntezę studiów Odry i Wisły.

W dniu 17 kwietnia 2002 r. pomiędzy województwami: małopolskim, podkarpackim i śląskim zostało zawarte porozumienie o współdziałaniu dla realizacji „Szlaku Architektury Drewnianej (SAD)”. Strony porozumienia zobowiązały się zgodnie współpracować w celu realizacji SAD, przebiegającego przez teren województw. W wyniku powyższego na terenie województwa śląskiego oznakowano 84 obiekty w 2002 roku, a obecnie są oznakowywane następne. Szlak we wszystkich województwach ma jednolite oznakowanie wg wzoru opracowanego w woj. małopolskim. Porozumienie przewiduje również kreowanie polityki marketingowej i promocyjnej, związanej z produktem turystycznym, jakim jest Szlak Architektury Drewnianej. Przedsięwzięcie w 2002 roku było współfinansowane przez Ministerstwo Gospodarki (za pośrednictwem Małopolskiej Organizacji Turystycznej).

Ponadto rozważa się możliwość podpisania porozumienia pomiędzy województwem śląskim a województwami: dolnośląskim, opolskim, które obejmowałyby wspólną promocję Śląska na rynku niemieckim.

Od wielu lat województwo śląskie wspólnie z województwem opolskim organizują uroczystość wręczenia nagród artystycznych „Złota Maska”, będących uhonorowaniem szczególnych osiągnięć teatralnych. Nagroda „Złota Maska” przyznawana jest przez Marszałka Województwa Śląskiego dla zdarzeń w teatrach śląskich i Marszałka Województwa Opolskiego dla zdarzeń w teatrach opolskich, z okazji Międzynarodowego Dnia Teatru (27 marca) za szczególne osiągnięcia artystyczne w zakresie różnych kategorii sztuki teatralnej np. przedstawienie roku, aktorstwo, reżyseria, scenografia, muzyka. Uroczystość wręczenia nagród co trzeci rok przygotowana jest przez województwo opolskie, w pozostałe lata ma miejsce w jednym z teatrów śląskich.

W dniu 25 czerwca 2003 roku zawarto porozumienie z województwem opolskim i dolnośląskim w sprawie współpracy w zakresie tworzenia i koordynacji programów w ramach Wspólnotowego Programu w Dziedzinie Zdrowia Publicznego, przyjętego przez Parlament Europejski na lata 2003-2008 oraz 6 Programu Ramowego. Obecnie współpraca jest rozszerzana o województwo małopolskie. W ramach porozumienia zorganizowano konferencje i szkolenia oraz złożono aplikację w pierwszej edycji 6 Programu Ramowego.

W zakresie ochrony środowiska prowadzono współpracę z województwem opolskim, małopolskim, wielkopolskim dotyczącą utrzymania wód powierzchniowych, wobec których Marszałek Województwa Śląskiego pełni prawa właścicielskie. Współpraca ta jest realizowana przez Śląski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych - jednostkę budżetową województwa.

W zakresie opracowania i wdrażania wojewódzkiego planu gospodarki odpadami oraz opracowywania wojewódzkiego programu ochrony środowiska, rozwijano również współpracę z województwem opolskim i małopolskim.

2. Współpraca międzynarodowa.

Współpraca międzynarodowa województwa śląskiego obejmuje w szczególności: realizację zawartych porozumień na poziomie regionalnym, udział w pracach organizacji międzynarodowych, uczestnictwo w projektach współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej oraz współpracę z instytucjami unijnymi poprzez Biuro Regionalne Województwa Śląskiego w Brukseli.

Uwzględniając priorytety i cele strategiczne województwa śląskiego współpraca międzynarodowa, pozwalająca wykorzystać wiedzę i doświadczenia zwłaszcza regionów o podobnej strukturze gospodarki i potencjale ludnościowym, koncentruje się na następujących dziedzinach: problematyce gospodarczej, zwłaszcza restrukturyzacji oraz wspieraniu wymiany gospodarczej, ochronie środowiska, zagospodarowaniu terenów przemysłowych, rozwoju przedsiębiorczości i przeciwdziałaniu bezrobociu, polityce społecznej, nauce i kulturze oraz właściwym wykorzystaniu funduszy unijnych dostępnych po integracji Polski z Unią Europejską. Województwo śląskie przywiązuje szczególne znaczenie do wykorzystania wiedzy i doświadczeń w zarządzaniu rozwojem regionów państw UE.

Województwo śląskie współpracuje z piętnastoma samorządami krajów będących członkami Unii Europejskiej, jak i innych krajów europejskich. Podstawą tej współpracy są porozumienia dwustronne zawarte z: Regionem Nord-Pas de Calais (Francja), Landem Północnej Nadrenii-Westfalii (Niemcy), Departamentem Bas-Rhin (Francja), Regionem Walii (Wielka Brytania), Krajem Związkowym Styrii (Austria), Autonomicznym Krajem Związkowym Asturii (Hiszpania), Regionem Lombardii (Włochy), Krajem Morawsko-Śląskim (Czechy), Samorządowym Krajem Żylińskim (Słowacja), Borsod-Abauj-Zemplen (Węgry), Obwodem Lwowskim i Obwodem Czerniowieckim (Ukraina), Okręgiem Suczawa (Rumunia), list intencyjny podpisany z Regionem Zachodniej Gotlandii (Szwecja) oraz - w przypadku Regionu Walonii (Belgia) - umowa Rządów Walonii i Rzeczypospolitej Polskiej.

W ramach porozumienia o współpracy trójstronnej województwo śląskie, Region Nord-Pas de Calais i Land Północnej Nadrenii-Westfalii organizują coroczne spotkania młodzieży oraz realizują wspólny projekt pod nazwą: „Regionalny Trójkąt Weimarski” w ramach Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIC, w którym współdziała szereg organizacji, instytucji i niektóre samorzady lokalne trzech regionów. Współpraca w ramach powyższego projektu obejmuje trzy obszary tematyczne: restrukturyzację przemysłu, politykę społeczną oraz nowoczesną administrację. Projekt realizowany będzie przez 36 miesięcy, rozpoczął się w styczniu 2004 r. i zakończy się w marcu 2007 r.

Drugim z projektów w ramach Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG III C, w którym uczestniczy województwo śląskie, jest projekt „Sieć Partnerów Przemysłowych”. Celem projektu jest współpraca pomiędzy partnerami z regionów 9 krajów, takich jak: Północna Nadrenia Westfalia (Niemcy), North Lankanshire, West Midlands (Wielka Brytania), Szampania-Ardeny, Lotaryngia (Francja), Terni (Włochy), Vastmanland (Szwecja), Limburgia (Holandia), Zachodnia Transdanubia, Centralna Transdanubia (Węgry), Ostrawa, Hradec Kralove (Czechy) oraz województwo śląskie.

Zakres współpracy w ramach projektu opiera się na pięciu obszarach tematycznych: wsparcie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, zasoby ludzkie i polityka społeczna, restrukturyzacja obszarów przemysłowych, innowacyjność i zarządzanie nowymi technologiami, fundusze strukturalne. Czas trwania projektu przewidziany jest na okres od czerwca 2003 roku do maja 2006 roku (36 miesięcy).

Województwo śląskie bierze również udział w realizacji dwóch Programów w ramach Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG III A: Polska-Słowacja oraz Polska-Czechy. Założeniem dwóch powyższych programów jest współpraca transgraniczna odpowiednich polskich regionów, w tym województwa śląskiego, z regionami Słowacji i Republiki Czeskiej, w celu wspierania przedsięwzięć przyczyniających się do harmonijnego, zrównoważonego rozwoju obszarów przygranicznych. Czas realizacji wymienionych wyżej programów to lata 2004 – 2006.

Na pograniczu polsko – czeskim województwa śląskiego funkcjonują dwa euroregiony: Euroregion Silesia i Euroregion Śląsk Cieszyński, zaś na pograniczu polsko-słowackim – Euroregion Beskidy. Euroregiony wspierają miasta, gminy, stowarzyszenia, organizacje i osoby fizyczne w przedsięwzięciach na rzecz rozwoju współpracy i zrównoważonego rozwoju obszarów transgranicznych.

Współpraca gmin po obu stronach granic obejmuje m.in.: kulturę, edukację, turystykę, wymianę młodzieży, imprezy promocyjne.

Województwo śląskie włączyło się w prace nowo utworzonego Forum Regionów Państw Wyszehradzkich, które ma służyć podejmowaniu wspólnych działań tych regionów na forum Unii Europejskiej, zwłaszcza w dziedzinie polityki spójności i polityki regionalnej, konkurencyjności regionalnej w Europie, polityki ekologicznej i inwestycji infrastrukturalnych.

Region współpracuje z następującymi organizacjami międzynarodowymi:

- Zgromadzeniem Regionów Europy (ARE),
- Komitetem Regionów - organem doradczym i konsultacyjnym , zwłaszcza w dziedzinie regionalnej, w którego prezydium zasiada Marszałek Województwa,
- Kongresem Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy (CPLRE),
- Stowarzyszeniem Francja-Polska dla Europy,
- Stowarzyszeniem Regionów Granicznych (SERG),
- Stowarzyszeniem Regionów Europy dla Społeczeństwa Informacyjnego (ERIS@).

Biuro Regionalne Województwa Śląskiego w Brukseli, działające od 2002 r., reprezentuje przed instytucjami unijnymi władze samorządowe, a na mocy umowy zawartej ze Śląskim Związkiem Gmin i Powiatów również władze lokalne zrzeszone w Związku, prowadzi działania promujące województwo, gromadzi i weryfikuje informacje przydatne z punktu widzenia interesów województwa oraz pośredniczy w zdobywaniu partnerów dla współpracy międzyregionalnej.

W województwie śląskim funkcjonują: Konsulat Generalny Republiki Czeskiej oraz Konsulaty Honorowe: Republiki Słowackiej, Belgii, Litwy, Łotwy, Wielkiej Brytanii, Rumunii, Słowenii, Peru i Sri Lanki. Katowice są siedzibą francuskich przedstawicielstw: regionu Nord-Pas de Calais, Departamentu Bas-Rhin i miasta Saint Etienne.

III. OCENA DOTYCHCZASOWYCH EFEKTÓW REALIZACJI STRATEGII WOJEWÓDZTWA.

Dotychczasowa „Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2015” została uchwalona przez Sejmik Województwa Śląskiego w dniu 25 września 2000 roku. Dokument ten został opracowany w zgodzie z obowiązującymi zasadami programowania zarówno krajowymi, jak i europejskimi.

Za podstawę koncepcji polityki rozwoju województwa śląskiego w procesie kształtowania „Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2015” uznano ideę zrównoważonego rozwoju, wspieraną uniwersalnymi zasadami polityki regionalnej, akceptowanymi w krajach członkowskich Unii Europejskiej, a mianowicie:

- zasadą pomocniczości, co na poziomie regionalnym oznacza wspieranie dziedzin działalności podmiotów władzy publicznej, społeczności regionalnej, środowisk ponadlokalnych wszędzie tam, gdzie istnieją i powstaną deficyty i bariery rozwojowe,
- zasadą dialogu społecznego, która ukierunkowuje zróżnicowane kulturowo społeczności lokalne na uzgodnione i powszechnie akceptowane przez władze samorządu wojewódzkiego cele rozwoju,
- zasadą partnerstwa między władzami publicznymi – rządowymi i samorządowymi a sektorem prywatnym,
- zasadą koncentracji, nakazującą skupianie działań władzy samorządowej szczebla wojewódzkiego na wybranych celach, dziedzinach i obszarach priorytetowych,
- zasadą dodawalności, polegającą na wspieraniu ze środków budżetu wojewódzkiego projektów zgodnych z kierunkami rozwoju województwa przy zaangażowaniu środków własnych wnioskodawców,
- zasadą ciągłego mobilizowania i wykorzystywania doświadczeń instytucji regionalnych działających w regionie (np. instytucji kontraktu regionalnego dla byłego województwa katowickiego) oraz instytucji transferu doświadczeń międzynarodowych wykorzystujących fundusze i środki pomocowe,
- zasadą ciągłego uzyskiwania wsparcia legislacyjnego na poziomie krajowym dla realizacji przedsięwzięć rozwojowych wynikających z koncepcji rozwoju województwa.

Na fundamencie uchwalonej strategii rozwoju oraz w oparciu o obowiązujące przepisy prawa dotyczące polityki rozwoju regionalnego opracowano strategię sektorową, dotyczącą innowacji oraz programy wojewódzkie.

Od 1 maja 2004 roku Polska stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej, co w jeszcze większym stopniu determinuje potrzebę dostosowania krajowej polityki rozwoju regionalnego do standardów Wspólnoty. W wyniku tego jak również w odniesieniu do powstających na szczeblu krajowym dokumentów programowych takich jak: Narodowy Plan Rozwoju na lata 2007-2013 oraz Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013, powstała konieczność aktualizacji i zmian strategii regionalnych we wszystkich regionach oraz uwzględnienie w nich zapisów Strategii Lizbońskiej oraz Goeteborskiej.

W związku z trwającymi pracami na szczeblu krajowym nad w/w dokumentami został ustalony schemat strategii regionalnych, co wymusza zmianę w strukturze obecnego dokumentu strategii województwa, pomimo iż spełnia on warunki podstawowego dokumentu planistycznego w regionie.

Potrzeba aktualizacji strategii regionalnej wynika również z konieczności zmiany systemu wdrażania oraz wzrostu znaczenia funduszy strukturalnych przeznaczonych na rozwój regionów.

„Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2015” stanowiła podstawą realizacji polityki rozwoju regionu, prowadzonej przez samorząd województwa śląskiego, głównie w oparciu o krajowe środki finansowe przeznaczone na realizację rozwoju regionalnego oraz środki przedakcesyjne, których beneficjentem było województwo śląskie.

1. Krajowa pomoc publiczna, która wpłynęła do województwa podczas realizacji strategii.

ROK 2001

- Ustawa budżetowa na 2001 rok – kwota w wysokości **49.977.000 zł.**
- Na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 sierpnia 1999 r. w sprawie trybu i warunków przyznawania dotacji z budżetu państwa na dofinansowanie inwestycji infrastrukturalnych realizowanych w systemie robót publicznych jako zadanie własne gmin zagrożonych szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym, dofinansowana została w wysokości **273.075 zł** inwestycja „Wykonanie kanalizacji rozdzielczej, wodociągu magistralnego i renowacji nawierzchni” (gmina Żory).
- Dotacja celowa budżetu państwa przeznaczona na usuwanie skutków powodzi (klęsk żywiołowych) – kwota w wysokości **6.502.038 zł.**
- Środki budżetu państwa przeznaczone na współfinansowanie projektów realizowanych w województwie śląskim w ramach Funduszu Dotacji Lokalnych – komponent Programu Phare PL 9903.01.01. INICJATYWA II – kwota w wysokości **2.979.673 zł.** oraz powiększenie kapitału funduszu pożyczkowego utworzonego w ramach Programu **Phare INICJATYWA II** prowadzonego przez GARR S.A. – kwota w wysokości **1.000.000 zł** (umowa dotacji podpisana 19.12.2001).
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne z zakresu administracji rządowej oraz inne zadania zlecone ustawami realizowane przez samorząd województwa – kwota w wysokości **10.619.662 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych samorządu województwa – kwota w wysokości **3.791.010 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych powiatu – kwota w wysokości **92.064.695 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych gmin (związków gmin) – kwota w wysokości **20.000 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne z zakresu administracji rządowej oraz innych zadań zleconych gminom ustawami – kwota w wysokości **483.000 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych gmin, związków gmin i powiatu (współfinansowanie zadań z zakresu infrastruktury wiejskiej, realizowanych w ramach uruchomionego kredytu Banku Światowego do wdrażania rządowego Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich – komponent C) – kwota w wysokości **184.945 zł.**
- Wydatki inwestycyjne jednostek budżetowych – kwota w wysokości **754.400 zł.**
- Dotacja celowa przyznana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych samorządu województwa oraz własnych powiatu (zadania inwestycyjne o charakterze regionalnym zapisane w Programie Rozwoju Regionalnego Województwa Śląskiego na lata 2001-2002, przewidziane do finansowania w Kontrakcie Regionalnym) – kwota w wysokości **172.529.000 zł**

ROK 2002

- Ustawa budżetowa na 2002 rok – kwota w wysokości **31.823.000 zł.**
- Dotacja celowa budżetu państwa przeznaczona na usuwanie skutków powodzi (klęsk żywiołowych) – kwota w wysokości **18.661.410 zł.**
- Środki budżetu państwa przeznaczone na współfinansowanie projektów realizowanych w województwie śląskim w ramach Funduszu Dotacji Lokalnych – komponent Programu **Phare PL 9903.01.01. INICJATYWA II** – kwota w wysokości **11.507.054 zł.**
- Środki budżetu państwa przeznaczone na współfinansowanie projektów realizowanych w województwie śląskim w ramach Programu **PHARE 2000 SSE i PHARE 2001 SSE** – kwota w wysokości **366.021 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne z zakresu administracji rządowej oraz inne zadania zlecone ustawami realizowane przez samorząd województwa – kwota w wysokości **168.717 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych samorządu województwa – kwota w wysokości **3.432.827 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych powiatu – kwota w wysokości **105.171.736 zł.**

- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych gmin (związków gmin) – kwota w wysokości **2.145.073 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne z zakresu administracji rządowej oraz innych zadań zleconych gminom ustawami – kwota w wysokości **9.428 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych gmin, związków gmin i powiatu (współfinansowanie zadań z zakresu infrastruktury wiejskiej realizowanych w ramach uruchomionego kredytu Banku Światowego do wdrażania rządowego Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich – komponent C i B) – kwota w wysokości **3.402.869 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne realizowane przez gminę na podstawie porozumień z organami administracji rządowej – kwota w wysokości **350.000 zł.**
- Wydatki inwestycyjne jednostek budżetowych – kwota w wysokości **900.000 zł.**
- Wydatki na zakupy inwestycyjne jednostek budżetowych – kwota w wysokości **133.000 zł.**
- Dotacja celowa przyznana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych samorządu województwa oraz własnych powiatu (zadania inwestycyjne o charakterze regionalnym zapisane w Programie Rozwoju Regionalnego Województwa Śląskiego na lata 2001-2002 przewidziane do finansowania w Kontrakcie Regionalnym) – kwota w wysokości **101.200.000 zł.**

ROK 2003

- Ustawa budżetowa na 2003 rok – kwota w wysokości **101.702.000 zł.**
- Dotacja celowa budżetu państwa przeznaczona na usuwanie skutków powodzi (klęsk żywiołowych) – kwota w wysokości **23.358.928 zł.**
- Środki budżetu państwa przeznaczone na współfinansowanie projektów realizowanych w województwie śląskim w ramach Programu **PHARE 2000 SSE i PHARE 2001 SSE** – kwota w wysokości **5.782.801 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne z zakresu administracji rządowej oraz inne zadania zlecone ustawami realizowane przez samorząd województwa – kwota w wysokości **500.000 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych samorządu województwa – kwota w wysokości **135.000 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych powiatu – kwota w wysokości **111.657.945 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne z zakresu administracji rządowej oraz innych zadań zleconych gminom ustawami – kwota w wysokości **70.000 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych gmin, związków gmin i powiatu (współfinansowanie zadań z zakresu infrastruktury wiejskiej realizowanych w ramach uruchomionego kredytu Banku Światowego do wdrażania rządowego Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich – komponent C) – kwota w wysokości **629.774 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne z zakresu administracji rządowej oraz inne zadania zlecone ustawami realizowane przez powiat – kwota w wysokości **214.000 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne realizowane przez gminę na podstawie porozumień z organami administracji rządowej – kwota w wysokości **112.000 zł.**
- Wydatki inwestycyjne jednostek budżetowych – kwota w wysokości **545.000 zł.**
- Wydatki na zakupy inwestycyjne jednostek budżetowych – kwota w wysokości **910.500 zł.**
- Dotacja celowa przekazana z budżetu państwa na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych własnych samorządu województwa oraz własnych powiatu (zadania inwestycyjne o charakterze regionalnym zapisane w Programie Rozwoju Regionalnego Województwa Śląskiego na lata 2001-2003, przewidziane do finansowania w Kontrakcie Regionalnym) – kwota w wysokości **101.200.000 zł.**
- Dotacja celowa otrzymana z budżetu państwa na zadania bieżące realizowane przez samorząd województwa na podstawie porozumień z organami administracji rządowej (z przeznaczeniem na zasilenie „Funduszu dla Śląska” utworzonego w ramach Programu łagodzenia w województwie śląskim skutków restrukturyzacji zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego) – kwota w wysokości **103.890.000 zł.**

W wyniku reformy administracji publicznej (Ustawa z dnia 12 maja 2000 r o wspieraniu rozwoju regionalnego) nastąpiła zmiana sposobu zarządzania, administrowania i organizacji przepływu środków publicznych, której zadaniem było usprawnienie finansowania zadań inwestycyjnych o charakterze regionalnym, pochłaniających najwięcej środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego.

Najważniejsze problemy, konieczne do rozwiązania w województwie, określone zostały w specjalnej umowie zawartej pomiędzy stroną rządową i samorządową, nazwanej **kontraktem wojewódzkim**, będącym formalnym instrumentem wypracowywania przez stronę rządową oraz samorządowe władze regionalne wspólnych działań w zakresie polityki regionalnej.

Istotą kontraktów wojewódzkich jest ukazanie całkowitego strumienia wydatków inwestycyjnych, realizowanych w regionie z budżetu państwa oraz zwiększenie efektywności wydatkowania środków publicznych w Polsce. Pierwszym rokiem funkcjonowania nowych rozwiązań był rok 2001. Tekst Kontraktu Wojewódzkiego dla Województwa Śląskiego na lata 2001-2003 zmieniany był w trakcie jego obowiązywania. Korekty dokonywane były na mocy porozumienia stron – rządowej i samorządowej.

Ze środków finansowych przewidzianych w Kontrakcie Wojewódzkim realizowane były inwestycje o kluczowym znaczeniu dla regionu podejmowane w ramach:

- Programu Rozwoju Regionalnego Województwa Śląskiego na lata 2001-2003 oraz
- Środków ministrów właściwych realizujących programy na terenie Województwa Śląskiego.

Kontrakt dla Województwa Śląskiego przewidywał w latach 2001-2003 realizację 218 zadań na ogólną kwotę 1.348.271,2 tys. zł. Źródłami finansowania kontraktu są środki z:

- z budżetu państwa – 417.330,0 tys. zł,
- ministrów właściwych – 133.459,2 tys. zł,
- z budżetu Unii Europejskiej – 161.440,0 tys. zł,
- z budżetu jednostek samorządu terytorialnego – 331.299,0 tys. zł,
- z budżetu innych jednostek uprawnionych – 70.473,0 tys. zł,
- kredyt EBI (DTS) – 234.270,0 tys. zł.

Na koniec 2003 roku zrealizowano 207 zadań objętych kontraktem wojewódzkim (80 zadań z budżetu państwa i 127 ministrów właściwych). Ogólna kwota przeznaczona na ich realizację wyniosła **772.253,0 tys. zł**, w tym:

- z budżetu państwa - 357.707,5 tys. zł,
- ministrów właściwych – 344.409,1 tys. zł,
- z budżetu jednostek samorządu terytorialnego – 70.136,5 tys. zł.

Obecnie realizowany jest Kontrakt Wojewódzki na rok 2004 opracowany na podstawie Wojewódzkiego Programu Operacyjnego na rok 2004, na którego realizację w Rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie Programu Wsparcia na rok 2004 przeznaczono dla województwa śląskiego łączną kwotę **109.068.000 zł.**, w tym 78.788.000 zł. na współfinansowanie zadań własnych i inwestycji wieloletnich oraz 10.000.000 zł. na realizację zadań z zakresu przeciwdziałania negatywnym skutkom restrukturyzacji w sektorze górnictwa.

W ramach tej kwoty przewidziano również środki (w wysokości 20.280.000 zł.) na współfinansowanie projektów wybranych do realizacji w ramach ZPORR oraz inicjatywy wspólnotowej INTERREG III.

W ramach Kontraktu Wojewódzkiego na rok 2004 strona rządowa udostępniła dodatkowo samorządowi województwa śląskiego środki (poza limitem określonym w art. 35 ustawy budżetowej na rok 2004) z przeznaczeniem na inwestycje środki trwałe w zakresie regionalnych pasażerskich przewozów kolejowych w kwocie 12.500.000 zł.

2. Zagraniczna pomoc publiczna, która wpłynęła do województwa podczas realizacji strategii.

Program PHARE 2000 (programy krajowe) – Rozwój MSP

Cel Programu: wsparcie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw (wartość zawartych w województwie umów - 3.187.400,13 Euro).

Obejmuje projekty:

- **Krajowy System Wsparcia MSP – 2.743.951,00 Euro**
 - Program „Wstęp do jakości” – 1.389.895,11 Euro
 - Program „Innowacje i technologie dla rozwoju przedsiębiorstw” – 1.295.458,69 Euro
 - Program „Przygotowanie do działania na rynku europejskim” 58.597,20 Euro
- **Krajowy System Rozwoju Eksportu – 443.449.13 Euro**
 - Program „Wprowadzenie do eksportu” (zakończony) – 7.788,00 Euro
 - Program promocji eksportu (zakończony) – 435.661,13 Euro

Program PHARE SSG (Spójność Społeczna i Gospodarcza)

Cel Programu: zwiększenie spójności społeczno - gospodarczej regionu poprzez rozwój zasobów ludzkich, pomoc dla sektora MSP, inwestycje infrastrukturalne poprawiające konkurencyjność regionu.

Phare 2000 – alokacja środków z UE dla województwa wynosi ogółem 35,43 mln Euro.

z tego:

- **Rozwój zasobów ludzkich - 5,72 mln Euro.**
- **Rozwój MSP - 6,47 mln Euro.**
- **Infrastruktura około biznesowa na Śląsku (MSP) – 3,75 mln Euro.**
- **Droga do lotniska w Katowicach - 15,17 mln Euro.**
- **Fundusz dotacji dla gmin wiejskich - 4,32 mln Euro.**

Phare 2001 – alokacja środków z UE dla województwa wynosi ogółem 14,54 mln Euro z tego:

- **Rozwój zasobów ludzkich - 1,83 mln Euro.**
- **Modelowe przekształcenie zdegradowanego obszaru przemysłowego w strefę aktywności społeczno-gospodarczej w Tychach - 2,93 mln Euro.**
- **Rozwój infrastruktury transportowej - budowa obwodnicy Ustronia - 2,51 mln Euro.**
- **Budowa centrum przedsiębiorczości „Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości” w Cieszynie” - 1,77 mln Euro.**
- **Rozwój MSP (program horyzontalny w ramach Phare 2001) – 5,50 mln Euro.**

Phare 2002 (programy krajowe – nie ma alokacji środków na regiony) skierowany do przedsiębiorców – trwa proces oceny składanych wniosków.

z tego:

- *Sektorowy Program Małe i Średnie Przedsiębiorstwa i Innowacyjność –*
 - **Fundusz Dotacji Inwestycyjnych – wnioskowana kwota dotacji z pierwszej sesji składania wniosków wynosi 7.552.442,15 Euro**

Phare 2003 - alokacja środków z UE dla województwa wynosi ogółem 13,51 mln Euro z tego:

- **Rozwój MSP – 2,00 mln Euro.**
- **Rozwój zasobów ludzkich - 2,00 mln Euro**
- **„Nowe Gliwice” – przekształcenie terenu przemysłowego w strefę przedsiębiorczości (projekt infrastrukturalny) - 9,51 mln Euro.**

Program Współpracy Przygranicznej (PHARE CBC)

Cel Programu: Rozwój gospodarczy regionów przygranicznych oraz wyrównywanie różnic pomiędzy dwoma regionami, położonymi po obu stronach granicy.

Phare CBC Polska - Czechy 1999

- **Wspólny Fundusz Małych Projektów:**
- Euroregion Śląsk Cieszyński - dofinansowanych z UE zostało 34 projekty na łączną kwotę **76.000 Euro**.
- Euroregion Silesia - dofinansowanych z UE zostało 18 projektów na łączną kwotę **76.000 Euro**.

Phare CBC Polska – Czechy 2000

- **Wspólny Fundusz Małych Projektów:**
- Euroregion Śląsk Cieszyński - dofinansowanych z UE zostało 22 projektów na łączną kwotę **169.652,54 Euro**.
- Euroregion Silesia - dofinansowanych z UE zostało 19 projektów na łączną kwotę **168.174 Euro**.

Duże Projekty Infrastrukturalne

1. Modernizacja dróg dojazdowych do przejść granicznych w rejonie Cieszyna - alokacja środków z UE wynosi **2,00 mln Euro**.

Phare CBC Polska - Czechy 2001

- **Wspólny Fundusz Małych Projektów:**
- Euroregion Śląsk Cieszyński - dofinansowanych z UE zostało 15 projektów na łączną kwotę **123.059,71 Euro**.
- Euroregion Silesia - dofinansowanych z UE zostało 17 projektów na łączną kwotę **122.286,19 Euro**.

Duże Projekty Infrastrukturalne

1. Modernizacja układu komunikacyjnego w kierunku przejść granicznych Pietraszyn-Sudice i Chałupki-Bohumin - alokacja środków z UE wynosi **2,00 mln Euro**.

Phare CBC Polska – Słowacja 2000

- **Wspólny Fundusz Małych Projektów:**
- Euroregion Beskidy - dofinansowany z UE został 1 projekt na łączną kwotę **14.688,03 Euro**.

Małe Projekty Infrastrukturalne

1. Budowa Systemu Informacji Europejskiej w Euroregionach poprzez rozbudowę Centrum Badań Euroregionalnych Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku – Białej pod patronatem PAN alokacja środków z UE wynosi **51.800 Euro**.

Phare CBC Polska - Słowacja 2001

- **Wspólny Fundusz Małych Projektów:**
- Euroregion Beskidy - dofinansowanych z UE zostało 7 projektów na łączną kwotę **112.535,48 Euro**.

Phare CBC Polska – Słowacja 2002

Duże Projekty Infrastrukturalne

1. Modernizacja drogi wojewódzkiej nr 945 Jeleśnia – granica Państwa stanowiącej dojazd do polsko-słowackiego drogowego przejścia granicznego Korbielów - Orawska Polhora - alokacja środków z UE wynosi – **1,75mln Euro**.

Program ISPA

Cel Programu: Lepsze przygotowanie krajów stowarzyszonych do członkostwa w UE w dziedzinie gospodarczej infrastruktury dotyczącej w szczególności ochrony środowiska i transportu. (Program zarządzany na szczeblu centralnym).

ISPA 2000 Transport

1. Budowa odcinka KA4E Kleszczów – Sośnica (budowa 19 km dwupasmowej autostrady, będącej częścią paneuropejskiego Trzeciego Korytarza Transportowego) - alokacja środków z UE w wysokości **84.211.500 Euro**.

ISPA 2001 Transport

1. Budowa drogi ekspresowej odc. Bielsko-Biała-Skoczów-Cieszyn (budowa 28,2 km drogi ekspresowej z Bielska-Białej do granicy z Czechami. Budowany odcinek jest częścią drogi Nr 1 znajdującej się na paneuropejskim Szóstym Korytarzu Transportowym) – alokacja środków z UE w wysokości **103.638.750 Euro**.

ISPA 2002 Transport

1. Pomoc techniczna dla przygotowania projektu „Modernizacji linii kolejowej E 30/CE 30 na odc. Opole-Katowice-Kraków – alokacja środków z UE **2.718.750 Euro**.

ISPA 2000 Ochrona Środowiska

1. Budowa centralnej oczyszczalni ścieków dla miasta Gliwice wraz z modernizacją i rozbudową sieci kanalizacyjnej – alokacja środki z UE w wysokości **35.189.350 Euro**.

2. Modernizacja i rozbudowa systemu gospodarki ściekowej w zlewni rzeki Rawy w mieście Katowice – alokacja środków z UE w wysokości **30.312.000 Euro**.

ISPA 2001 Ochrona Środowiska

1. Rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków oraz rozbudowa kanalizacji sanitarnej na obszarze miasta Rybnik i gminach sąsiednich - alokacja środków z UE w wysokości **71.321.600 Euro**.

2. Budowa oczyszczalni ścieków Halemba-Centrum oraz porządkowanie gospodarki ściekowej na terenie miasta Ruda Śląska - alokacja środków z UE w wysokości **29.833.050 Euro**.

3. Modernizacja i rozbudowa urządzeń gospodarki wodno-ściekowej w obszarze zasilania ujęcia wód podziemnych dla miasta Częstochowa, ze szczególnym uwzględnieniem ujęcia Wierzchowisko - alokacja środków z UE w wysokości **21.349.000 Euro**.

4. Ochrona wód Jeziora Żywieckiego – alokacja środków z UE w wysokości **10.826.790 Euro**.

5. Budowa kolektora Bobrek wraz z rozbudową sieci kanalizacji ciężącej do oczyszczalni Radocha II - alokacja środków z UE w wysokości **16.355.500 Euro**.

6. Kompleksowe rozwiązanie problemów gospodarki ściekowej w zlewni oczyszczalni „Klimzowiec” – alokacja środków z UE w wysokości **22.267.980 Euro**.

ISPA 2002 Ochrona Środowiska

1. Zakład unieszkodliwiania odpadów komunalnych (Częstochowa) - **alokacja środków z UE – 21,35 mln Euro**.

Program PHARE INICJATYWA

Cel Programu: wsparcie procesu restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego oraz hutnictwa żelaza i stali poprzez łagodzenie skutków społecznych, wynikających z całkowitej lub częściowej redukcji zatrudnienia w kopalniach węgla kamiennego i przedsiębiorstwach hutniczych realizujących rządowy program restrukturyzacji sektora hutnictwa oraz wdrażanie zasad i mechanizmów polityki regionalnej poprzez realizację wybranych przedsięwzięć zgodnych ze strategią rozwoju województwa śląskiego.

W ramach dwóch programów Phare –PL9811 INICJATYWA oraz PL9903.01 INICJATYWA II Unia Europejska przeznaczyła łączną kwotę 61 mln Euro na wsparcie dwóch rządowych programów restrukturyzacyjnych – górnictwa węgla kamiennego (31 mln Euro) oraz hutnictwa żelaza i stali (20 mln Euro). Program administrowany był przez Ministerstwo Gospodarki i Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości.

Phare PL 9811 INICJATYWA - w ramach programu przyznane zostały dla Polski środki w wysokości **30 mln Euro** (z tego **20 mln Euro** na wsparcie procesu restrukturyzacji sektora górnictwa i **10 mln Euro** na wsparcie procesu restrukturyzacji sektora hutnictwa).

Środki przeznaczone zostały na następujące rodzaje działań:

- **wsparcie aktywnych działań socjalnych** (pomoc w znalezieniu pracy przez osoby odchodzące z sektorów): przekwalifikowujące szkolenia zawodowe dla zwalnianych pracowników sektora (górnictwo-0,95 mln Euro, hutnictwo-0,45 mln Euro) oraz aktywizujące osłony socjalne tj. zasiłki socjalne w górnictwie (10,5 mln Euro) oraz kontrakty szkoleniowe na przekwalifikowanie w hutnictwie (3,0 mln Euro), **ogółem (górnictwo-11,45 mln Euro, hutnictwo-3,45 mln Euro),**
- **wsparcie tworzenia alternatywnych miejsc pracy poprzez rozwój sektora MSP:** system refundacji składek na ubezpieczenie społeczne na rzecz pracodawców zatrudniających byłych górników lub hutników (górnictwo-0,6 mln Euro), udzielanie przez wybrane instytucje regionalne preferencyjnych pożyczek dla byłych pracowników (górników i hutników) rozpoczynających samodzielną działalność gospodarczą lub ich współmałżonków oraz MSP planujących zatrudnienie pracowników (górników i hutników), z którymi rozwiązano umowę o pracę tj. utworzenie Funduszu Pożyczkowego na tworzenie nowych miejsc pracy dla byłych pracowników sektora górnictwa węgla kamiennego i hutnictwa w Polsce oraz rozpoczynanie przez nich działalności gospodarczej (górnictwo-4,5 mln Euro, hutnictwo-2,0 mln Euro), system dopłat do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych MSP planującym zatrudnienie byłych górników i hutników (górnictwo-3,0 mln Euro, hutnictwo-3,5 mln Euro), system subsydiowania usług doradczych dla podmiotów korzystających z wymienionych wyżej instrumentów (górnictwo-0,2 mln Euro, hutnictwo-0,3 mln Euro), **ogółem (górnictwo-8,2 mln Euro, hutnictwo-5,8 mln Euro),**
- **rozwój instytucjonalny** (w ramach tego komponentu środki przeznaczone zostały na ekspercką współpracę i wymianę doświadczeń w formie bliźniaczego porozumienia zawartego pomiędzy Ministerstwem Gospodarki, a jego odpowiednikiem w Hiszpanii, budżet porozumienia **1,1 mln Euro**).

Phare PL 9903.01 INICJATYWA II

Cel programu: Łagodzenie społecznych i regionalnych skutków restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego oraz hutnictwa żelaza i stali oraz rozwój regionalny na Śląsku.

Środki przeznaczone zostały na następujące rodzaje działań:

- wsparcie procesu restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego oraz hutnictwa żelaza i stali poprzez łagodzenie skutków społecznych, wynikających z całkowitej lub częściowej redukcji zatrudnienia w kopalniach węgla kamiennego i przedsiębiorstwach hutniczych realizujących rządowy program restrukturyzacji sektora hutnictwa
- wdrażanie zasad i mechanizmów polityki regionalnej poprzez realizację wybranych przedsięwzięć zgodnych ze strategią rozwoju województwa śląskiego.

W ramach programu przyznane zostały dla **województwa śląskiego** środki w wysokości **31 mln Euro** (z tego **12,2 mln Euro** na wsparcie procesu restrukturyzacji sektora **górnictwa** i **9,5 mln Euro** na wsparcie procesu restrukturyzacji sektora **hutnictwa** oraz **9,3 mln Euro** na projekty z zakresu **rozwoju regionalnego**).

Projekt był kontynuacją rozpoczętego w 1999 r. Programu INICJATYWA. Został rozszerzony o Fundusz Dotacji Lokalnych przeznaczony na realizację projektów z zakresu rozwoju regionalnego na Śląsku.

Program składał się z dwóch podstawowych komponentów:

1. Działania służące wsparciu restrukturyzacji górnictwa i hutnictwa.

2. Fundusz Dotacji Lokalnych.

W ramach komponentu programu służącemu **wsparciu restrukturyzacji górnictwa i hutnictwa** kontynuowane były instrumenty uzyskujące finansowe wsparcie ze środków programu Phare PL 98 11 INICJATYWA:

- wsparcie aktywnych działań socjalnych: przekwalifikowujące szkolenia zawodowe dla zwalnianych pracowników sektora (górnictwo-2,4 mln Euro, hutnictwo-1,2 mln Euro) oraz aktywizujące osłony socjalne tj. zasiłki socjalne w górnictwie (2,2 mln Euro) oraz kontrakty szkoleniowe na przekwalifikowanie w hutnictwie (2,3 mln Euro), **ogółem (górnictwo-4,6 mln Euro, hutnictwo-3,5 mln Euro),**
- wsparcie tworzenia alternatywnych miejsc pracy poprzez rozwój sektora MSP: udzielanie przez wybrane instytucje regionalne preferencyjnych pożyczek dla byłych pracowników (górników i hutników) rozpoczynających samodzielną działalność gospodarczą lub ich współmałżonków oraz MSP planujących zatrudnienie pracowników (górników i hutników), z którymi rozwiązano umowę o pracę tj. utworzenie Funduszu Pożyczkowego na tworzenie nowych miejsc pracy dla byłych pracowników górnictwa węgla kamiennego oraz rozpoczynanie przez nich działalności gospodarczej (górnictwo-3,5 mln Euro), system dopłat do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych MSP planującym zatrudnienie byłych górników i hutników (górnictwo-4,0 mln Euro, hutnictwo-5,9 mln Euro), system subsydiowania usług doradczych dla podmiotów korzystających z wymienionych wyżej instrumentów (górnictwo i hutnictwo-0,2 mln Euro), **ogółem (górnictwo-7,6 mln Euro, hutnictwo-6,0 mln Euro),**

Komponent programu **Fundusz Dotacji Lokalnych (FDL) – 9,3 mln Euro**, skierowany był do gmin, na terenach których położone są restrukturyzowane i likwidowane przedsiębiorstwa górnicze i hutnicze (dotacje dla gmin górniczych województwa śląskiego na małe projekty inwestycyjne zgodne z założeniami strategii województwa). Jego działanie ma przyczynić się do poprawienia konkurencyjności tych gmin.

W ramach **I edycji Funduszu Dotacji Lokalnych** Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce zatwierdziło dotacje na realizację 21 projektów inwestycyjnych. Ze środków budżetu przeznaczanego na Fundusz Dotacji Lokalnych w pierwszej fazie udzielono dotacji na łączną kwotę **5.274.260,16 Euro** (projekty oprócz wsparcia ze środków funduszu Phare są współfinansowane z budżetu państwa oraz środków własnych gmin)

W ramach **II edycji Funduszu Dotacji Lokalnych**, uruchomionej w związku z rozdziałem środków pozostałych po realizacji pierwszej transzy FDL, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce zatwierdziło dotacje na realizację 12 projektów, w tym 2 projekty z województwa małopolskiego (włączenie województwa małopolskiego do udziału w II edycji FDL). Ze środków budżetu przeznaczanego na drugą fazę projektu Fundusz Dotacji Lokalnych udzielono dotacji na łączną kwotę **4.025.909,84 Euro**.

Łącznie w ramach FDL Inicjatywa II zrealizowane zostały 31 projekty.

SAPARD

Cel Programu: Pomoc krajom Europy Środkowo-Wschodniej starającym się o członkostwo w UE, w dostosowaniu sektora rolnego i obszarów wiejskich do poziomu państw Wspólnoty.

W styczniu 2001 r. podpisana została pomiędzy KE i rządem RP Wieloletnia Umowa Finansowa, dająca podstawy do finansowania działań w ramach Programu SAPARD w latach 2000-2006. W marcu 2001 r. pomiędzy stroną polską a UE podpisana została pierwsza roczna umowa finansowa, określająca wkład Wspólnoty w finansowanie Programu SAPARD ze środków przewidzianych na rok 2000. Termin wykorzystania środków przez Polskę - 31 grudnia 2002 roku, z możliwością przedłużenia tego okresu do 31 grudnia 2003 r. Na Agencję SAPARD (Instytucję Płatniczo – Wdrożeniową) rząd polski wyznaczył Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Faktyczne wdrażanie Programu nastąpiło po podpisaniu umowy o finansowaniu działań przewidzianych Programem, w lipcu 2002 roku. Alokacja z Programu dla województwa śląskiego wynosi **5,9 mln Euro**.

W 2002 r. Śląski Oddział Regionalny Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Częstochowie rozpoczął przyjmowanie wniosków o pomoc finansową w ramach Przedakcesyjnego Programu dla Wsi i Obszarów Wiejskich SAPARD w trzech działaniach tj.

Działanie 1 – Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych.

Działanie 2 – Inwestycje w gospodarstwach rolnych

Działanie 3 – Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich.

Od grudnia 2003 r. rozpoczął się również nabór wniosków do działania czwartego tj.

Działanie 4 - Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.

W ramach **Działania 1**, którego beneficjentami są przedsiębiorcy oraz grupy producentów rolnych i ich związki, przyjmowanie wniosków zakończono z dniem 5 lutego 2004 r. Pozytywnie zweryfikowanych zostało **109** wniosków na kwotę 148.176.666,98 PLN., z wszystkimi wnioskodawcami podpisano umowy o pomoc finansową na łączną kwotę **141.831.581,37 PLN**.

W **Działaniu 2**, którego beneficjentami są rolnicy, wnioski składane były od 17 lipca 2002 r. do 20 lutego 2004 r. Pozytywnie zweryfikowano **229** wniosków na kwotę pomocy **11.465.031,20 PLN**.

Ze wszystkimi wnioskodawcami, których wnioski zostały zweryfikowane pozytywnie podpisano umowy o udzielenie pomocy finansowej.

W zakresie **Działania 3**, którego beneficjentami są gminy, związki gmin oraz powiaty wnioski składano do września 2003 r. Ze złożonych wniosków pozytywną weryfikację uzyskało **258** wniosków na kwotę **176.104.214,38 PLN**. Rozpoczęto procedury przetargowe.

Po rozstrzygnięciu przetargów Agencja dokonywała zawierania umów o refundację części kosztów realizowanych przedsięwzięć. Praktycznie konsumpcja środków z Rocznych Umów Finansowych (RUF) 2000 i 2001 Programu SAPARD miała miejsce w roku 2003.

Na koniec czerwca 2004 roku kwota środków alokowanych dla województwa na wnioski złożone w tym działaniu w 2003 r., z wszystkich Rocznych Umów Finansowych wynosiła 76.390.500,59 PLN (w tym środki z RUF 2000 i 2001 w kwocie 17.210.254,59 PLN oraz z RUF 2002 i 2003 kwota 59.180.246 PLN). Z kwoty tej pomoc otrzymała **155** wniosków na kwotę **76.390.500,59 PLN**.

W listopadzie 2003 r. KE wydała decyzję o przekazaniu Polsce zarządzania Programem SAPARD w zakresie **Działania 4: Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich**, którego beneficjentami są rolnicy, domownicy, przedsiębiorcy, gminy, związki międzygminne lub organizacje pozarządowe. W grudniu 2003 roku ogłoszono nabór wniosków do tego działania, które przyjmowane były do 26 stycznia 2004 roku. Z 367 pozytywnie rozpatrzonych wniosków, podpisanych zostało 341 umów na kwotę pomocy **34.963.649 PLN**. W wyniku tych naborów **na koniec czerwca 2004 roku** stan wdrażania i realizacji Programu SAPARD w województwie był następujący:

Działanie 1	– 109 wniosków	zatwierdzona kwota pomocy	148.176.666,98 PLN
Działanie 2	– 229 wniosków	zatwierdzona kwota pomocy	11.465.031,20 PLN
Działanie 3	– 155 wniosków	zatwierdzona kwota pomocy	76.390.500,59 PLN
Działanie 4	– 341 wnioski	zatwierdzona kwota pomocy	34.963.649,00 PLN

SPECJALNY PROGRAM PRZYGOTOWAWCZY DO FUNDUSZY STRUKTURALNYCH PHARE'98 - SPP

Cel Programu: wsparcie działań dostosowujących polską administrację do przyjęcia Funduszy Strukturalnych UE.

Okres realizacji programu obejmował lata 1999-2001. Działania w ramach programu dotyczyły wsparcia dla przygotowania regionalnych strategii rozwojowych oraz zintegrowanych programów rozwoju regionalnego w wybranych regionach i skorelowane były z działaniami podejmowanymi w ramach programu Phare INRED.

Głównym celem programu w województwie było opracowanie Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego dla Województwa Śląskiego, zgodnego z Celem 1 pomocy strukturalnej UE (obszary opóźnione w rozwoju gospodarczym) oraz utworzenie Regionalnego Centrum Innowacji i Transferu Technologii (ułatwienie przedsiębiorcom, szczególnie MSP, dostępu do nowoczesnych technologii mogących zwiększyć ich konkurencyjność). W ramach tego komponentu realizowana była na podstawie umowy twinningowej (umowy bliźniaczej, będącej podstawowym instrumentem realizacji projektów przygotowywanych w ramach Programu Rozwoju Instytucjonalnego finansowanych z funduszy Phare) pomoc ekspertów UE (krótko i długoterminowych doradców przedakcesyjnych), których zadaniem było wsparcie polskiej administracji przy realizacji projektów współpracy bliźniaczej poprzez nadzorowanie szkoleń, wizyt studyjnych oraz wyjazdy studyjne i staże do państw członkowskich UE itp. Finansowanie programu odbywało się z PHARE 1998 r, ogólna kwota przyznana dla województwa śląskiego w ramach **Programu SPP wynosiła 900.000 Euro**, z tego z **Phare SPP - 500.000 Euro** oraz **Phare INRED - 400.000 Euro**.

III WIELOLETNI PROGRAM DLA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

Cel Programu: Poprawa otoczenia administracyjnego i prawnego dla funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw oraz wzmocnienie konkurencyjności MSP poprzez nawiązywanie współpracy (targi i sieci informacyjne) i przepływ innowacji (współfinansowanie działań ukierunkowanych na tworzenie więzi kooperacyjnych pomiędzy przedsiębiorstwami państw członkowskich UE oraz wybranych krajów ubiegających się o członkostwo, w tym Polski. Program dotuje między innymi działalność Centrów Euro Info.

Przyznanie w latach 1999-2001 dla Centrum Euro Info PL412 działającego przy Górnośląskiej Agencji Rozwoju Regionalnego kwoty dotacji w wysokości **75.000,00 Euro** (rocznie 25.000,00 Euro), przeznaczonych na współfinansowanie kosztów prowadzenia ośrodka i świadczenia usług dla MSP.

PIĄTY PROGRAM RAMOWY BADAŃ ROZWOJU TECHNICZNEGO I PREZENTACJI UNII EUROPEJSKIEJ (V Program Ramowy)

Cel Programu: Wsparcie badań służących innowacji oraz rozwojowi gospodarczo-społecznemu. Program obejmuje komponenty specjalnie ukierunkowane na potrzeby MSP poszukujących nowych technologii, opracowujących i wdrażających nowe produkty, współpracujących przy rozwiązywaniu problemów technologicznych z partnerami z innych państw UE.

1. Regionalna Strategia Innowacyjna dla województwa śląskiego (RIS-Silesia).

Celem tego projektu było stworzenie warunków do współpracy na rzecz strategii i działań ukierunkowanych na wspieranie śląskich małych i średnich przedsiębiorstw w dziedzinie innowacji i nowych technologii -

stworzenie regionalnego partnerstwa na rzecz innowacji pomiędzy kluczowymi podmiotami regionalnymi – wkład UE w projekt wynosi **338.642,25 Euro**.

2. Projekt PRELUDE - Wspieranie Lokalnego i Regionalnego Rozwoju Gospodarki Cyfrowej i Społeczeństwa w Europie.

Celem projektu naukowo-badawczego było wspieranie rozwoju regionalnej i lokalnej gospodarki cyfrowej oraz społeczeństwa informacyjnego, przygotowanie regionalnych partnerów, w tym MSP, do wykorzystania środków z 5 Programu Ramowego Unii Europejskiej w dziedzinie badań i rozwoju technologii, funduszy strukturalnych oraz stworzenie regionalnego forum współpracy w zakresie społeczeństwa informacyjnego – wkład UE w projekt wynosi **50.000,00 Euro**.

KREDYT BANKU ŚWIATOWEGO – na współfinansowanie rozwoju infrastruktury wiejskiej i tworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem na terenach wiejskich.

Podpisanie w lipcu 2000 r. umowy finansowej pomiędzy Rządem RP a przedstawicielami Banku Światowego, umożliwiło uruchomienie kredytu na współfinansowanie rozwoju infrastruktury wiejskiej i tworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem na terenach wiejskich, w ramach wdrażania rządowego Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich, którego celem jest rozwój sektora prywatnego, rozwój zasobów ludzkich, w tym zwiększenie zatrudnienia poza rolnictwem, poprawa stanu edukacji na obszarach wiejskich oraz poprawa i rozwój infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich. Do realizacji w województwie śląskim wszedł komponent **rozwój infrastruktury na terenach wiejskich**, w ramach którego na mocy porozumienia z 12 października 2000 r. przyznana została dla województwa kwota **895.000 Euro** na współfinansowanie 7 zadań inwestycyjnych.

GRANT RZĄDU JAPONII.

„Badania Rynku Pracy na Śląsku” – projekt finansowany w ramach Grantu Rządu Japonii.

Celem projektu jest opracowanie metody badania rynku pracy oraz prowadzenie cyklicznych (półrocznych) badań regionalnych do 2002 roku dla opracowania krótkoterminowych prognoz w zakresie sytuacji bezrobocia, tendencji gospodarczych i monitorowanie zmian zachodzących na rynku pracy (2000 r. – 2002 r.).

Działania finansowane ze środków Grantu Rządu Japonii. Łączny budżet projektu **754.111 PLN**.

GRANT RZĄDU FLANDRII.

„Plato-Śląsk” – wspieranie rozwoju MSP w drugiej fazie rozwoju. Celem projektu jest wzmocnienie konkurencyjności i wsparcie procesu rozwoju MSP oraz tworzenie nowych miejsc pracy w województwie śląskim poprzez promocję umiejętności zarządzania w MSP, promocję współpracy pomiędzy firmami, pomoc w podejmowaniu decyzji mogących podnieść efektywność ekonomiczną MSP oraz pomoc w organizacji szkoleń i nawiązaniu indywidualnych kontaktów - dofinansowanie projektu ze środków Rządu Flandrii **79.444 Euro**.

KREDYT BANKU ROZWOJU RADY EUROPY – na realizację „Programu łagodzenia w regionie śląskim skutków restrukturyzacji zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego”.

W ramach kredytu rządowego zaciągniętego z Banku Rozwoju Rady Europy (BRRE) na realizację **„Programu łagodzenia w regionie śląskim skutków restrukturyzacji zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego”** województwo śląskie otrzymało kwotę **103.890.000 PLN**. Jest to program samorządowo-rządowy, który powstał w związku z opracowaniem przez rząd RP „Programu restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2003-2006 z wykorzystaniem ustaw antykryzysowych i zainicjowaniem prywatyzacji niektórych kopalń”. Jego celem jest zapobieganie negatywnym skutkom, jakie na śląskim rynku pracy wywołać może realizacja rządowego programu restrukturyzacji węgla kamiennego (tj. łagodzenie potencjalnych zagrożeń pogorszenia sytuacji na rynku pracy regionu, wywołanej w dużej mierze procesem likwidacji kopalń i kumulacją negatywnych skutków zwolnień pracowników).

W ramach Programu utworzony został **Fundusz dla Śląska**, którego działania ukierunkowane zostały na wspieranie rozwoju regionu. Fundusz zasilany jest ze środków budżetu państwa w łącznej wysokości 200 mln PLN (pożyczki zaciągnięte przez Rząd Polski w bankach, w tym w Banku Rozwoju Rady Europy – BRRE).

Na realizację zadań w pierwszym etapie realizacji „Programu łagodzenia...” Rząd RP zaciągnął pożyczkę w BRRE w wysokości 25 mln Euro (I transza pożyczki).

W ramach **Funduszu dla Śląska** realizowane są dwa instrumenty finansowe:

- **Fundusz na Rzecz Rozwoju Infrastruktury Lokalnej skierowanej na rozwój przedsiębiorczości – komponent dotacje inwestycyjne dla gmin i powiatów województwa śląskiego**, na realizację którego przeznaczone zostały środki w wysokości **74.800.800 PLN** (18 mln Euro),
- **Linia pożyczek dla małych i średnich przedsiębiorstw** – na realizację tego instrumentu przeznaczono środki w wysokości **29.089.200 PLN** (7 mln Euro).

Podpisane w dniu 24 maja 2004 r. porozumienie w sprawie realizacji „Programu łagodzenia...” pomiędzy Ministrem Gospodarki i Pracy, Wojewodą Śląskim i Samorządem Województwa Śląskiego stało się podstawą do zawierania umów z beneficjentami.

Instytucją Wdrażającą dla instrumentu „**Linia pożyczek dla małych i średnich przedsiębiorstw**” jest Fundusz Górnośląski S.A. W celu realizacji tego instrumentu została podpisana umowa dotacji pomiędzy Województwem Śląskim a Funduszem Górnośląskim. Na realizację tego instrumentu przekazane zostały do Funduszu Górnośląskiego środki w wysokości **29.089.200 PLN**.

Do dyspozycji regionu na realizację „Programu łagodzenia...” pozostaje dodatkowa kwota w wysokości 12.530.000 zł wynikająca z różnic kursowych.

Trwają prace nad uruchomieniem drugiej transzy pożyczki w wysokości 25 milionów Euro na realizację „Programu łagodzenia...” (z przeznaczeniem na zasilenie Funduszu Dotacji Inwestycyjnych dla Małopolski oraz Funduszu dla Śląska), z czego 20 mln Euro przeznaczonych zostanie dla województwa śląskiego, a 5 mln Euro dla województwa małopolskiego.

Zgodnie ze stanowiskiem województwa śląskiego ze środków drugiej transzy w wysokości 20 mln Euro finansowane będą dwa instrumenty finansowe, będące kontynuacją dotychczasowych, tzn. dotacji inwestycyjnych dla gmin i powiatów województwa śląskiego oraz linii pożyczek dla MSP.

IV. WNIOSKI Z ANALIZ OBOWIĄZUJĄCYCH I REALIZOWANYCH DOKUMENTÓW REGIONALNYCH

Na bazie „Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000 – 2015” powstała strategia sektorowa dotycząca innowacji oraz programy operacyjne. Wszystkie pozostają w ścisłej relacji ze strategią województwa jako rozwinięcie poszczególnych jej zagadnień i mają charakter podrzędny.

W Unii Europejskiej aktywnych jest ponad 100 regionów innowacyjnych, tzn. takich, w których zrealizowano i wdrożono projekty regionalnych strategii innowacji. Przebudowa dotychczasowej, tradycyjnej struktury gospodarczej województwa śląskiego w nowy, europejski wymiar regionu innowacyjnego rozpoczęła się poprzez realizację projektu RIS-Silesia, który był prowadzony w ramach 5 Programu Ramowego UE, od listopada 2001 do końca czerwca 2004r..

W wyniku realizacji projektu RIS-Silesia województwo śląskie, jako pierwsze w kraju od 25 sierpnia 2003r. posiada zatwierdzoną przez Sejmik Województwa Śląskiego „**Regionalną Strategię Innowacji Województwa Śląskiego na lata 2003-2013**”. Zgodnie z przyjętą wizją roli innowacji w województwie śląskim, realizacja Regionalnej Strategii Innowacji wspierać będzie rozwijanie przyjaznego klimatu dla innowacji w regionie, tak aby kreatywność oraz synergia współpracy przy tworzeniu, ulepszaniu i wdrażaniu innowacji prowadziły do zwiększenia poziomu innowacyjności w środowisku gospodarczym i badawczo-rozwojowym, wzmacniając konkurencyjność gospodarki województwa wobec innych regionów w Unii Europejskiej.

Strategia tworzona w oparciu o hasło: „Wyobrażenia tworzą rzeczywistość” opiera się na trzech obszarach strategicznych:

- Zwiększanie udziału firm wysoko innowacyjnych pośród małych i średnich przedsiębiorstw,
- Zwiększanie wykorzystania potencjału badawczo-rozwojowego,
- Zapewnianie efektywnej pracy Regionalnego Systemu Innowacji w oparciu o wzajemne zaufanie, kreatywność i dążenie do doskonałości.

„Regionalna Strategia Innowacji Województwa Śląskiego na lata 2003 – 2013” jest zgodna ze Strategią Rozwoju Województwa w priorytecie E – **Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, w tym małych i średnich przedsiębiorstw** oraz realizuje następujące cele strategiczne: Wzrost siły ekonomicznej małych i średnich przedsiębiorstw (C1) oraz Rozwijanie badań naukowych oraz aplikacji nowych technologii (C2).

Wyrazem gotowości środowiska do podejmowania wspólnych działań, skierowanych na podniesienie poziomu konkurencyjności województwa śląskiego w rozszerzonej UE, było podpisanie w dniu 19 maja 2004 r. Śląskiej Deklaracji na rzecz rozwoju „Kreatywnego Regionu Innowacyjnego” przez kadrę zarządzającą 87 czołowych instytucji środowiska innowacyjnego regionu. Deklaracja zawiera zbiór wartości, odzwierciedla filozofię regionalnej strategii innowacji województwa śląskiego z położeniem nacisku na „współpracę ludzi kreatywnych”.

Wdrażanie Regionalnej Strategii Innowacji stwarza warunki dla rozwoju przedsiębiorstw w naszym regionie, aby mogły sprostać wyzwaniom jakie stawia przed nimi udział w Jednolitym Rynku Europejskim. Dla pierwszego okresu realizacji strategii innowacji, tj. na lata 2004-2008, opracowano Program Wykonawczy zawierający 30 projektów pilotażowych, które zgłaszane będą do finansowania w ramach funduszy strukturalnych. Ich realizacja pozwoli na wzmocnienie regionalnego systemu innowacji poprzez łączenie wokół sieci sektorowych i technologicznych m.in.: centrów zaawansowanych technologii, centrów doskonałości, inkubatorów i parków technologicznych. Tworzą one platformy rozwojowe, stanowiące postawę dla kreowania i rozwoju nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy, zgodnie z założeniami Strategii Lizbońskiej.

W grupie programów operacyjnych występują dwa dokumenty tematycznie związane z kwestiami ochrony środowiska i szeroko pojętej ekologii.

Program Ochrony Środowiska Województwa Śląskiego do 2004 roku oraz cele długoterminowe do roku 2015 jest dokumentem opracowanym w celu realizacji na szczeblu regionalnym polityki ekologicznej państwa. Określa cele i priorytety ekologiczne, rodzaj i harmonogram działań proekologicznych planowanych do realizacji w województwie śląskim, a także instrumenty niezbędne do osiągnięcia wyznaczonych celów, w tym mechanizmy prawno-ekonomiczne i środki finansowe. Dokument ten zakłada m.in.: utworzenie systemu kształtowania i wykorzystania zasobów wodnych, uporządkowanie i wdrożenie systemu gospodarki odpadami, polepszenie jakości powietrza, rewitalizację terenów przemysłowych i pogórnicych oraz ukształtowanie regionalnego systemu obszarów chronionych.

Program wykazuje zgodność ze Strategią Rozwoju Województwa w priorytecie **F - Poprawa jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego, w tym zwiększenie atrakcyjności terenu** oraz realizuje następujące cele strategiczne: Utworzenie systemu kształtowania i wykorzystania zasobów wodnych (C₁), Uporządkowanie i wdrożenie systemu gospodarki odpadami (C₂), Polepszenie jakości powietrza (C₃), Rewitalizacja terenów przemysłowych oraz pogórnicych (C₄), Zagospodarowanie centrów miast (C₅), Przebudowa starych dzielnic zdegradowanych lub przeludnionych (C₆) oraz Ukształtowanie regionalnego systemu obszarów chronionych (C₇).

Podstawowym dokumentem służącym uporządkowaniu i wdrożeniu wojewódzkiego systemu gospodarki odpadami jest przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego „**Plan gospodarki odpadami dla województwa śląskiego**”. Ma on na celu uporządkowanie działań władz lokalnych oraz regionalnych, określając ramy dla planów bardziej szczegółowych tj. planów powiatowych oraz gminnych. Plan ten został opracowany z myślą o realizacji celów założonych w polityce ekologicznej państwa oraz dla stworzenia w województwie zintegrowanej i wystarczającej sieci instalacji i urządzeń do odzysku i unieszkodliwiania odpadów. Służyć ma on skoordynowaniu działań na wszystkich decyzyjnych szczeblach zarządzania w celu zbudowania regionalnych systemów gospodarki odpadami.

Kompleksowy program gospodarki odpadami niebezpiecznymi w regionie Polski południowej został przyjęty przez Zarząd Województwa Śląskiego. Podstawowymi celami w gospodarce odpadami niebezpiecznymi jest: ograniczenie ilości wytwarzanych odpadów, odzysk i unieszkodliwianie odpadów, w ostateczności ich bezpieczne składowanie. Zarówno Plan gospodarki odpadami dla województwa śląskiego, jak i Kompleksowy program gospodarki odpadami niebezpiecznymi w regionie Polski południowej są dokumentami zgodnymi ze Strategią Rozwoju Województwa w priorytecie **F - Poprawa jakości Środowiska przyrodniczego i kulturowego, w tym zwiększenie atrakcyjności terenu** i realizują następujące cele strategiczne: Uporządkowanie i wdrożenie systemu gospodarki odpadami (C₂) oraz Polepszenie jakości powietrza (C₃)

Celem przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób, rodzin i grup, włączeniu do życia społecznego osób zmarginalizowanych oraz wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, w województwie śląskim realizowane są dwa programy z zakresu obszaru pomocy społecznej.

Jednym z nich jest **Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych dla Województwa Śląskiego na lata 2000 – 2015**. Podstawowymi celami programu jest zapobieganie powstawaniu nowych problemów alkoholowych, zmniejszanie rozmiarów tych, które aktualnie występują oraz zwiększanie zasobów niezbędnych do radzenia sobie z już istniejącymi problemami.

Program jest zgodny ze „Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000 – 2015” w priorytecie **B - Umacnianie solidarności i więzi międzyludzkich, poprawa stanu zdrowia oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego mieszkańców** oraz celami strategicznymi: Zbudowanie zintegrowanego systemu pomocy społecznej (C₃), Zapewnienie powszechności dostępu do świadczeń zdrowotnych (C₄), Poprawa stanu zdrowia mieszkańców regionu (C₅), Wzmocnienie trwałości rodziny, wspieranie jej rozwoju, wyrównywanie szans różnych typów rodzin, a także aktywizacja i integracja społeczności lokalnych na rzecz wzmocnienia rodzin (C₇).

W regionie wdrażany jest również „**Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałaniu ich wykluczeniu społecznemu na lata 2003 – 2005**”. Celem strategicznym Programu jest poprawa w województwie śląskim warunków wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, ich integracji społecznej oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Działalność prowadząca do realizacji wymienionego celu polega z jednej strony na tworzeniu warunków zewnętrznych sprzyjających wyrównywaniu szans i społecznej integracji osób z niepełną sprawnością, z drugiej zaś na działaniach ukierunkowanych bezpośrednio na same osoby niepełnosprawne, prowadząc do wzmocnienia ich samodzielności i zdolności do samoorganizacji. Założono, że końcowym i długofalowym efektem realizacji Programu będzie wzrost poziomu integracji osób niepełnosprawnych w społeczności lokalnej oraz poprawa ich jakości życia.

Program ten wpisuje się w „Strategię Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000 – 2015” i związany jest z realizacją priorytetu **B - Umacnianie solidarności i więzi międzyludzkich, poprawa stanu zdrowia oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego mieszkańców**, a także celów strategicznych: Zbudowanie zintegrowanego systemu pomocy społecznej (C₃), Poprawa stanu zdrowia mieszkańców regionu (C₅), Wzmocnienie trwałości rodziny, wspieranie jej rozwoju, wyrównywanie szans różnych typów rodzin, a także aktywizacja i integracja społeczności lokalnych na rzecz wzmocnienia rodzin (C₇).

W województwie realizowany jest także pierwszy program o charakterze rządowo – samorządowym - **Program łagodzenia w regionie śląskim skutków restrukturyzacji zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego**. Celem nadrzędnym programu jest podniesienie konkurencyjności regionu poprzez restrukturyzację gospodarki, zwiększenie jego atrakcyjności inwestycyjnej oraz rozwój zdolności adaptacyjnych mieszkańców na regionalnym rynku pracy. Ma to zostać osiągnięte poprzez rozbudowę i modernizację infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności województwa śląskiego, wzmocnienie zasobów ludzkich oraz wzrost konkurencyjności gospodarki województwa śląskiego.

Jego celem jest zapobieganie negatywnym skutkom, jakie na śląskim rynku pracy wywołać może realizacja rządowego programu restrukturyzacji węgla kamiennego (tj. łagodzenie potencjalnych zagrożeń pogorszenia sytuacji na rynku pracy regionu, wywołanej w dużej mierze procesem likwidacji kopalń i kumulacją negatywnych skutków zwolnień pracowników).

Program we wszystkich swych celach jest zgodny z priorytetami i celami Strategii Rozwoju Województwa:

- **A Wzrost wykształcenia mieszkańców oraz rozwój ich zdolności adaptacyjnych do zmian społecznych i gospodarczych w tym cel strategiczny:** Przeprofilowanie i rozbudowa systemu szkolnictwa średniego i wyższego (C1),

- **D Rozbudowa oraz unowocześnienie systemu transportowego i komunikacyjnego**, w tym cele strategiczne: Zwiększenie dostępności komunikacyjnej regionu (C1), Udrożnienie i integracja układu komunikacyjnego regionu (C2), Rozwijanie informatyki i telekomunikacji (C4),

- **E Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, w tym małych i średnich przedsiębiorstw**, w tym cele strategiczne: Wzrost siły ekonomicznej małych i średnich przedsiębiorstw (C1), Rozwijanie badań naukowych oraz aplikacji nowych technologii (C2),

- **F Poprawa jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego, w tym zwiększenie atrakcyjności terenu**, w tym cele strategiczne: Utworzenie systemu kształtowania i wykorzystania zasobów wodnych (C1), Uporządkowanie i wdrożenie systemu gospodarki odpadami (C2), Polepszenie jakości powietrza (C3), Rewitalizacja terenów przemysłowych oraz pogórnicych (C4), Zagospodarowanie centrów miast (C5), Przebudowa starych dzielnic zdegradowanych lub przeludnionych (C6), Ukształtowanie regionalnego systemu obszarów chronionych (C7) oraz Kształtowanie ośrodków wiejskich (C8).

W województwie był realizowany **Program Rozwoju Regionalnego Województwa Śląskiego na lata 2001-2003**, którego priorytety są tożsame z priorytetami zawartymi w „Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000 – 2015”. Przedsięwzięcia Programu dotyczą głównie: rozbudowy szkół i uczelni wyższych, modernizacji o remontów obiektów instytucji kultury, wspierania sportu i rekreacji, polityki społecznej, inwestycji w zakresie ochrony zdrowia, modernizacji i rozbudowy infrastruktury transportowej oraz przesyłowej.

W województwie obecnie wdrażany jest **Wojewódzki Program Operacyjny Województwa Śląskiego na rok 2004**, którego celem jest rozbudowa i modernizacja elementów infrastruktury technicznej, systemu oświaty, kultury i świadczeń społecznych oraz pobudzanie lokalnych inicjatyw gospodarczych i społecznych, służących podnoszeniu jakości życia mieszkańców regionu. Program ten jest zgodny ze Strategią Województwa w następujących priorytetach:

- **A Wzrost wykształcenia mieszkańców oraz rozwój ich zdolności adaptacyjnych do zmian społecznych i gospodarczych**,

- **B Umocnienie solidarności i więzi międzyludzkich, poprawa stanu zdrowia oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego mieszkańców**,

- **D Rozbudowa i unowocześnienie systemu transportowego i komunikacyjnego**,

- **E Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, w tym małych i średnich przedsiębiorstw**,

- **F Poprawa jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego, w tym zwiększenie atrakcyjności terenu**.

Oba programy operacyjne, wspomniane powyżej, posłużyły do zawarcia kontraktów wojewódzkich między rządem RP a samorządem województwa śląskiego.

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego na lata 2004 - 2006 (ZPORR) jest jednym z siedmiu programów operacyjnych, które posłużą do realizacji Narodowego Planu Rozwoju (NPR) oraz Podstaw Wsparcia Wspólnoty (PWW) na lata 2004-2006. Program ten rozwija cele NPR, określając priorytety, kierunki i wysokość środków przeznaczonych na realizację polityki regionalnej państwa, które będą uruchamiane z udziałem funduszy strukturalnych w pierwszym okresie członkostwa Polski w UE. W

Uzupełnieniu ZPORR zawarte są usystematyzowane opisy działań oraz szczegółowe informacje dotyczące: celów działań, sposobów ich realizacji, opisów kryteriów wyboru projektów, typu beneficjentów końcowych, wielkości i form pomocy, poziomu współfinansowania projektów z uwzględnieniem udziału środków pochodzących z UE i środków publicznych, wskaźników monitorowania oraz trybu rozpatrywania wniosków.

W ramach wymienionych wyżej prac planistycznych, koordynowanych na szczeblu centralnym, Urząd Marszałkowski czynnie uczestniczył w opracowaniu dokumentu Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego na lata 2004-2006, w szczególności skupiony był nad przygotowaniem komponentu regionalnego tj. **Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2004-2006**. Przygotowanie dokumentu było odpowiedzią na opracowany na szczeblu rządowym ZPORR. Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2004 – 2006 (RPO) określa priorytety i działania rozwoju regionalnego województwa śląskiego, które będą realizowane w oparciu o środki pochodzące z funduszy strukturalnych: Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS), Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), środki budżetu państwa, środki samorządów terytorialnych z województwa śląskiego, a także inne środki finansowe, w tym prywatne. Szacunkowe wsparcie ze środków strukturalnych w województwie śląskim wyniesie: 279.961.053 Euro, środki te będą wydatkowane do końca roku 2008.

RPO jest ściśle powiązany z ZPORR na lata 2004 – 2006. Struktura RPO jest narzucona przez ZPORR podobnie jak system wdrażania, który został szczegółowo opisany w ZPORR i UZPORR (Uzupełnienie Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego). W Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Śląskiego nie umieszczono kryteriów regionalnych wyboru projektów, ponieważ są one narzucone Uzupełnieniem ZPORR. W chwili obecnej trwają końcowe prace nad ostateczną wersją **Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2004-2006** (zmiany dokonywane są w związku z wprowadzonymi na szczeblu centralnym zmianami w Uzupełnieniu ZPORR). Zarówno ZPORR, jak i RPO w pełni korespondują z priorytetami obecnie obowiązującej strategii.

V. WNIOSKI Z KRAJOWYCH STRATEGII I PROGNOZ POWSTAŁYCH W TRAKCIE PRAC NAD NPR 2007 – 2013.

Prace nad aktualizacją Strategii zbiegły się z ogólnokrajowymi pracami nad Narodowym Planem Rozwoju na lata 2007 – 2013. W 2004 roku sporządzone zostały i zaakceptowane przez Radę Ministrów „Założenia Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013”, które wskazują m.in. pola wzajemnego oddziaływania między planowaniem strategicznym na poziomie regionalnym a planowaniem na poziomie ogólnokrajowym. W trakcie procesu aktualizowania Strategii Województwa koniecznym jest dostosowanie jej zakresu tematycznego do zakresu NPR, umożliwiając w ten sposób spójność zapisów w obu dokumentach.

Zgodnie z „Założeniami Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007 – 2013” szczególną uwagę zwrócić należy na poprawę dostępności i jakości edukacji oraz jej dostosowanie do aktualnych i planowanych potrzeb rynku pracy. Punktem docelowym powinien być stan, w którym 70% ludności w wieku produkcyjnym znajduje zatrudnienie, jest to zgodne z zapisami Strategii Lizbońskiej.

W okresie 2007 – 2013 pomimo prognozowanego spadku populacji liczba osób w wieku produkcyjnym osiągnie maksimum w 2010 roku. To determinuje podjęcie dalszych działań na rzecz podniesienia jakości kapitału ludzkiego.

Założenia Narodowego Planu Rozwoju 2007 – 2013 akcentują konieczność opracowania docelowej koncepcji sieci transportowej, zwrócenia uwagi na poprawę dostępności aglomeracji oraz pomoc w stworzeniu i rozwoju systemów intermodalnych i usług logistycznych.

Założenia NPR 2007 – 2013 zakładają w zakresie polityki gospodarczej utrzymanie i utrwalenie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego, przekraczającego 5% PKB w skali roku. Ważne jest, by gospodarka rozwijała się szybko przy jednoczesnym utrwalaniu i rozbudowywaniu jej fundamentów.

Powyższy dokument zwraca uwagę na potrzebę zwiększenia nakładów na sektor B+R, co powinno przekładać się na wsparcie tego sektora w regionie. Jest to również wynikiem światowego trendu budowy gospodarki opartej na wiedzy. Wsparcie finansowe tego obszaru spowoduje w przyszłości szybszy rozwój gospodarczy regionu.

W kontekście prognozy wzrostu inwestycji zagranicznych, zawartej w Założeniach do NPR, w najbliższych latach dążyć trzeba do podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej regionu. W dużej mierze przygotowanie terenów inwestycyjnych leży w kompetencji gmin, natomiast zadaniem regionu jest prowadzenie polityki proinwestycyjnej.

Następnym zagadnieniem priorytetowym poruszonym w Założeniach NPR 2007 – 2013 jest racjonalna gospodarka przestrzenną i zasobami środowiska. W odniesieniu do tego punktu aktualizacja strategii powinna także zawierać postulat poprawienia jakości życia w regionie poprzez rewitalizację miast i dzielnic, kształtowanie ośrodków wiejskich, zagospodarowanie terenów przemysłowych i pogórnicych. Oczywiście powinno to być zaplanowane ze szczególnym uwzględnieniem zasad i celów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego.

VI. SYNTEZA PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego składa się z następujących podstawowych części:

- **części tekstowej Planu**, której głównymi elementami są:
 - DIAGNOZA – ocena stanu obecnego zagospodarowania przestrzennego województwa oraz ustalenie problemów, których rozwiązanie decyduje o przyszłości i wyznacza pola możliwego działania,
 - USTALENIA PLANU - wybór celów i kierunków działania,
 - SPOSOBY REALIZACJI PLANU - wskazania dotyczące kwestii realizacji planu,
 - MONITORING PLANU - wskazania dotyczące kontroli realizacji ustaleń planu,
- **części graficznej Planu** przedstawionej na trzech planszach tematycznych w skali 1:100 000:
 - ISTNIEJĄCY STAN ZAGOSPODAROWANIA,
 - KIERUNKI POLITYKI PRZESTRZENNEJ,
 - ZADANIA I INWESTYCJE CELU PUBLICZNEGO O ZNACZENIU PONADLOKALNYM.

Do Planu sporządzona została Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Planu oraz niezbędne dla sformułowania ustaleń Planu analizy i studia, w tym Opracowanie Ekofizjograficzne. Dodatkowe wyjaśnienia zawarte zostały w aneksach.

Część I. - DIAGNOZA

Analiza wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań rozwoju województwa śląskiego oraz ich ocena, pozwoliły na identyfikację strategicznych problemów rozwoju województwa, ujmowanych jako bariery, ograniczenia i konflikty między poszczególnymi rodzajami zagospodarowania przestrzennego, ale także jako możliwości i rezerwy tkwiące w istniejącym zagospodarowaniu. Interpretacja tak postrzeganych uwarunkowań prowadziła do oceny szans i zagrożeń rozwoju województwa śląskiego oraz wyznaczyła pola późniejszych poszukiwań celów i kierunków polityki przestrzennej województwa.

W Diagnostyce zawarte zostały wnioski do polityki przestrzennej województwa śląskiego:

- Postępujący szybko spadek liczby mieszkańców województwa śląskiego, przy największym spadku liczby ludności miast i prognozowanym utrzymaniu się tej tendencji w perspektywie najbliższych kilkudziesięciu lat będzie pogłębiał istniejące problemy w sferze społeczno-gospodarczej jeżeli nie zostaną podjęte działania ukierunkowane na polepszenie warunków mieszkaniowych w miastach, podniesienie jakości architektury i przestrzeni publicznych oraz radykalną zmianę wizerunku miejsko - przemysłowych aglomeracji.
- Miejskie aglomeracje województwa śląskiego mogłyby stać się biegunami regionalnego rozwoju, a odpowiednio dobrze powiązane infrastrukturą techniczną między sobą, jak i z innymi europejskimi aglomeracjami, mogą także odgrywać bardziej znaczącą rolę na arenie europejskiej. Warunkiem jest jednak lepsze ich wyposażenie w infrastrukturę społeczną i techniczną. Powinno to pozwolić na uniknięcie paradoksu jakim będzie dostarczanie przez publiczne władze kosztownej infrastruktury do obszarów o niskiej gęstości zaludnienia i małej ilości odbiorców, w sytuacji gdy polityka taka - chociaż wymuszana przez rozpraszanie osadnictwa - jest ekonomicznie nieopłacalna i pełna sprzeczności.
- Zmiany zachodzące w sferze kultury, obejmujące oddziaływanie na środowisko nakazują racjonalizację zagospodarowania przestrzennego poprzez włączenie do procesu odnowy przestrzennych struktur miejskich i regionalnych terenów o mniejszych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, w tym terenów przemysłowych i zdegradowanych.

Część II. - USTALENIA PLANU

Ustalenia Planu obejmują następujące części składowe:

- Wizja przyszłości przestrzeni województwa,
- Podstawowe zasady polityki przestrzennej województwa,
- Cele i kierunki polityki przestrzennej województwa.

Wizja przyszłości przestrzeni województwa jest kształtowana przekonaniem, że realizacja polityki zawartej w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego powinna doprowadzić do:

- osiągnięcia trwałej i wysokiej konkurencyjnej pozycji województwa śląskiego (po przebudowie struktury przestrzennej), jako jednego z kilku centrów rozwoju cywilizacyjnego Polski XXI wieku, ważnego i atrakcyjnego regionu Środkowej Europy;
- uzyskania wizerunku województwa o przestrzennych warunkach realizujących zasady zrównoważonego rozwoju, sprawiedliwości i efektywności oraz bezpieczeństwa;
- uzyskania przestrzeni o wysokich walorach estetycznych architektury i krajobrazu, czerpiących z dziedzictwa przyrody i kultury oraz nadającej przestrzeni indywidualny wyraz.

W wyniku procesów rozwojowych wspomaganych przez politykę wspierania rozwoju i restrukturyzacji przestrzeni, w okresie perspektywicznym województwo śląskie ma szansę stać się jednym z biegunów rozwoju cywilizacyjnego Polski XXI wieku oraz regionem znaczącym w Europie.

Taką wizję przyszłości przestrzeni realizuje model przestrzennego zagospodarowania województwa oparty na koncepcji umiarkowanej policentrycznej koncentracji osadnictwa. Model ten tworzą:

- 4 obszary metropolitalne **tożsame z przyjętymi w „Strategii...” obszarami polityki rozwoju – z centrami w Aglomeracjach Górnośląskiej (24 miasta), Częstochowskiej, Rybnickiej i Bielskiej, razem kształtujące Skonsolidowany Śląski Obszar Metropolitalny, będący częścią Euroregionu Śląsko-Krakowskiego – jednego z najważniejszych biegunów rozwoju Polski - powiązanego z innymi wielkimi biegunami rozwoju Europy,**
- pasma rozwoju (korytarze transportowo-osiedleńcze) o zróżnicowanych funkcjach **składające się z jednostek osadniczych kształtujących się wzdłuż głównych ciągów infrastruktury technicznej i powiązanych komunikacyjnie z centrami obszarów metropolitalnych oraz kształtowanych celowo przez lokalizowanie w nich funkcji dynamizujących rozwój i chroniących środowisko,**
- strefy wielofunkcyjne **o charakterze rolniczo-mieszkaniowym, rekreacyjno-leśnym, turystyczno-rolniczym, rolniczo-leśnym, z lokalnymi ośrodkami równomiernie rozmieszczonymi na całym Skonsolidowanym Śląskim Obszarze Metropolitalnym, w tym obszary działań aktywizujących rozwój lokalny i ukierunkowanych na pobudzanie rozwoju społeczno-gospodarczego i zmniejszenie dysproporcji w warunkach życia w regionie.**

U podstaw planowania przestrzennego i kształtowania polityki przestrzennej województwa śląskiego leży zbiór zasad polityki przestrzennej, które zakotwiczone są w polskim systemie prawnym planowania przestrzennego:

- zasada równoważenia rozwoju - podstawowa zasada i norma międzynarodowa oznaczająca takie planowanie i działanie, które zakłada zachowanie równowagi pomiędzy wszystkimi elementami środowiska, tak aby przy racjonalnym wykorzystaniu potencjału przyrodniczego możliwym było zaspokojenie potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego jak i przyszłych pokoleń. Jej rozwinięciem są:
 - zasada kształtowania regionu jako zrównoważonego policentrycznego systemu przestrzennego, tak aby eliminować nadmierną centralizację i marginalizację oraz zapewniać zrównoważony rozwój regionalny,
 - zasada kształtowania efektywnej sieci infrastruktury, przyjaznej dla środowiska i tworzącej udogodnienia we współdziałaniu dla osiągnięcia celów rozwoju regionu,
 - zasada ochrony innych wartości wysoko cenionych o podstawowym znaczeniu dla racjonalnego gospodarowania przestrzenią, takich jak: wymagania ładu przestrzennego, walory architektoniczne i krajobrazowe, wymagania ochrony środowiska (w tym gospodarowania wodami i ochrony gruntów rolnych i leśnych), wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury

współczesnej, wymagania ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa ludzi i mienia, a także osób niepełnosprawnych, walory ekonomiczne przestrzeni, prawa własności; potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa, potrzeby interesu publicznego.

Przyjęto uważać, że kierowanie się w zagospodarowaniu przestrzennym województwa wymienionymi zasadami pozwoli osiągać bardziej zrównoważony rozwój województwa śląskiego.

Cele polityki przestrzennej województwa kojarzą strategię rozwoju społeczno-gospodarczego województwa śląskiego z planem jego zagospodarowania przestrzennego. Cele te są bezpośrednio wyprowadzane z priorytetów określonych w „Strategii rozwoju województwa śląskiego na lata 2000-2015” oraz przekładają odpowiednie zapisy dotyczące rozwoju społeczno-gospodarczego na zagadnienia przestrzennego rozwoju i przekształceń elementów struktury przestrzennej województwa. Celem zmian zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego jest doprowadzenie do zrównoważonego rozwoju całego jego terytorium.

Cel generalny: *Kształtowanie harmonijnej struktury przestrzennej województwa śląskiego sprzyjającej wszechstronnemu rozwojowi województwa*

Cele polityki przestrzennej:

- I. Dynamizacja i restrukturyzacja przestrzeni województwa
- II. Wzmocnienie funkcji węzłów sieci osadniczej
- III. Ochrona zasobów środowiska, wzmocnienie systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjny rozwój terenów otwartych
- IV. Rozwój ponadlokalnych systemów infrastruktury
- V. Stymulowanie innowacji w regionalnym systemie zarządzania przestrzenią
- VI. Rozwój współpracy międzyregionalnej w zakresie planowania przestrzennego

Konkretyzacją sformułowanych w Ustaleniach Planu celów polityki przestrzennej województwa są wskazane na wybranych kierunkach polityki przestrzennej propozycje różnego rodzaju działań o charakterze inwestycyjnym. Tam gdzie tylko było to możliwe z określonymi działaniami powiązane zostały przykładowe konkretne zadania z zakresu celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym.

Cel I.: DYNAMIZACJA I RESTRUKTURYZACJA PRZESTRZENI WOJEWÓDZTWA

Oczekiwanym rezultatem osiągnięcia celu jest stworzenie przestrzennych warunków dla dynamizowania gospodarczego rozwoju województwa i podniesienia jego konkurencyjności oraz wspierania strukturalnie słabszych obszarów. Przyjęto, że oczekiwany rezultat będzie do osiągnięcia poprzez działania podejmowane na następujących kierunkach polityki przestrzennej:

1. Wspieranie tworzenia warunków przestrzennych rozwoju przedsiębiorczości, innowacji gospodarczej i transferu technologii, realizowane poprzez następujące działania:
 - 1.1. tworzenie centrów zaawansowanych technologii,
 - 1.2. tworzenie parków przemysłowych,
 - 1.3. tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości,
 - 1.4. kreowanie parków technologicznych,
 - 1.5. tworzenie stref aktywizacji gospodarczej.
2. Rozwój i wspieranie restrukturyzacji wybranych dziedzin usług publicznych, realizowane poprzez następujące działania:
 - 2.1. zwiększenie i podniesienie bazy edukacyjnej regionu,
 - 2.2. rozwój sieci ośrodków kształcenia ustawicznego i doksztalcania zawodowego,
 - 2.3. rozwój sieci ośrodków doradczych i informacyjnych,
 - 2.4. restrukturyzacja sieci placówek ochrony zdrowia.
3. Przeciwdziałanie największym zagrożeniom i poprawa bezpieczeństwa publicznego, realizowane poprzez następujące działania:
 - 3.1. wykluczenie lokalizacji zagrożających katastrofami budowlanymi,

3.2. realizacja zabezpieczeń przeciwpowodziowych na terenach zalewowych oraz narażonych na niebezpieczeństwo powodzi,

3.3. poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego,

3.4. poprawa stanu technicznego infrastruktury kolejowej,

3.5. tworzenie sieci lądowisk spełniających wymogi UE,

3.6. rozbudowa infrastruktury przeciwpożarowej w lasach,

3.7. rozwój monitoringu wizyjnego.

4. Wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego, realizowane poprzez następujące działania:

4.1. podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego,

4.2. tworzenie markowych produktów turystycznych,

4.3. tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

5. Rozwój infrastruktury technicznej i transportowej poprawiającej warunki inwestowania, realizowane poprzez następujące działania:

5.1. Inwestycje z zakresu poprawy jakości środowiska,

5.2. Budowa i poprawa parametrów technicznych dróg,

5.3. Realizacja strategicznych elementów systemu transportowego.

6. Rozwijanie potencjału wewnętrznego obszarów zagrożonych marginalizacją, realizowane poprzez następujące działania:

6.1. Wykorzystanie dla gospodarczego rozwoju lokalnego walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego,

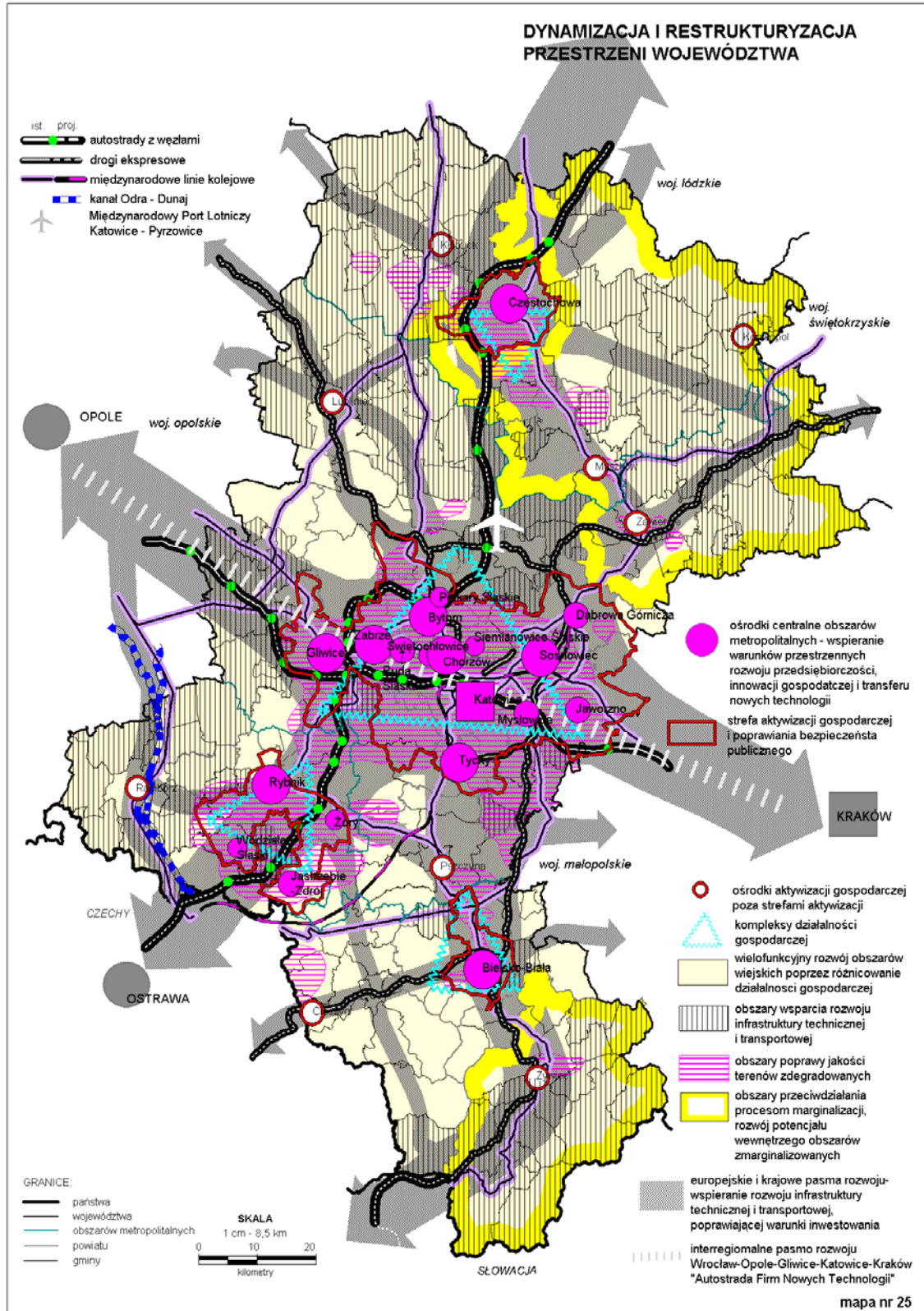
6.2. Poprawa dostępności komunikacyjnej do korytarzy transportowych i węzłów sieci osadniczej,

6.3. Stymulowanie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów,

6.4. Inwestycje z zakresu poprawy jakości środowiska.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

DYNAMIZACJA I RESTRUKTURYZACJA PRZESTRZENI WOJEWÓDZTWA

Cel II.: WZMOCNIENIE FUNKCJI WĘZŁÓW SIECI OSADNICZEJ

Oczekiwany rezultat osiągnięcia celu jest zahamowanie procesu suburbanizacji zwiększające atrakcyjność śląskich miast i aglomeracji oraz konkurencyjność Skonsolidowanego Śląskiego Obszaru Metropolitalnego w stosunku do innych metropolii w kraju i w Europie. Przyjęto, że oczekiwany rezultat będzie do osiągnięcia poprzez działania podejmowane na następujących kierunkach polityki przestrzennej:

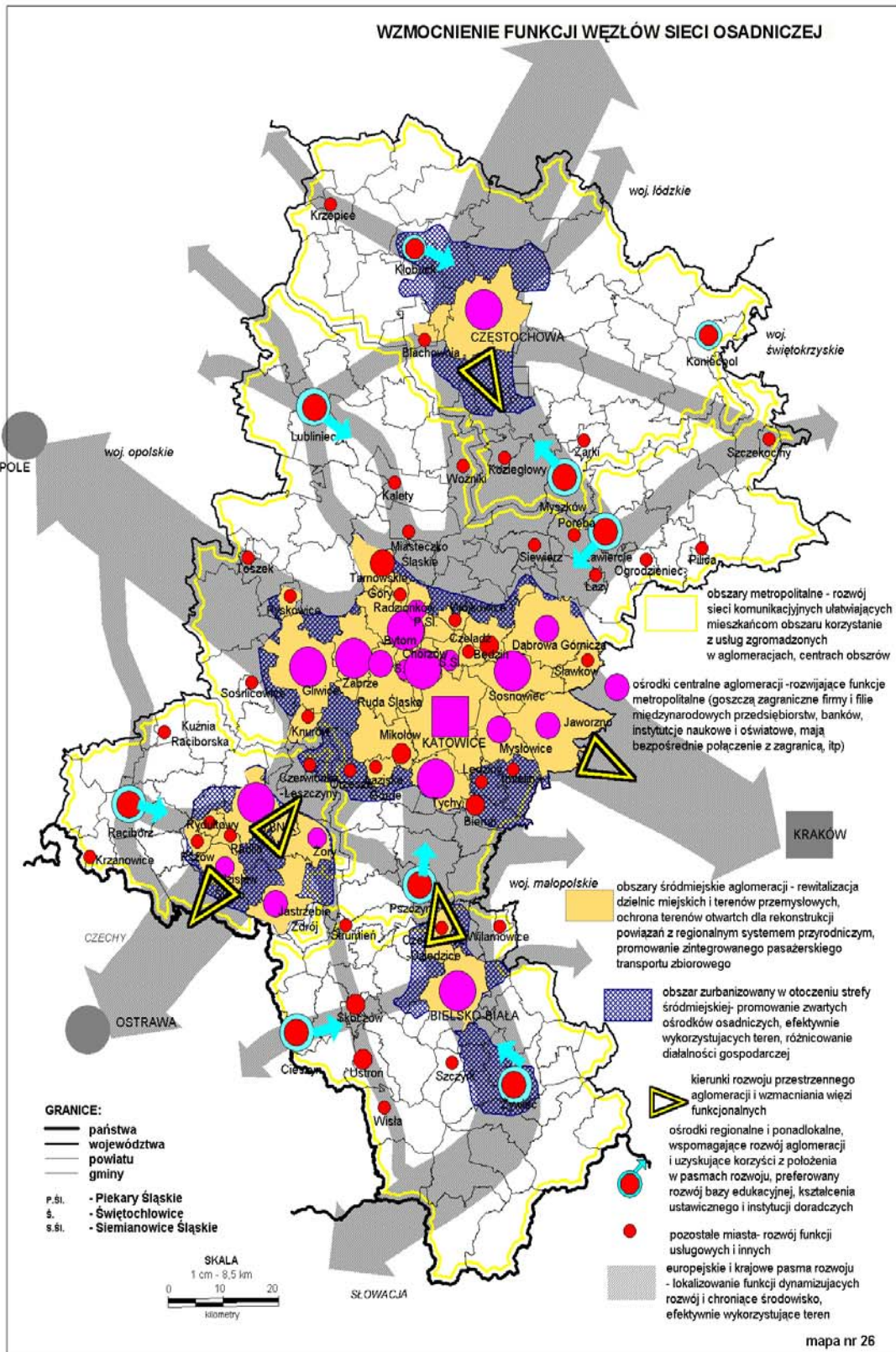
1. Promowanie zwartych miast efektywnie wykorzystujących teren, realizowane poprzez następujące działania:
 - 1.1 rewitalizacja terenów zdegradowanych i przemysłowych w miastach,
 - 1.2 ochrona i rekonstrukcja terenów otwartych,
 - 1.3 kształtowanie zwartych osiedli o wysokiej jakości architektury i jakości przestrzeni publicznej.

2. Kształtowanie struktur przestrzennych sprzyjających tworzeniu alternatywnych sposobów transportu w stosunku do samochodu i bardziej przyjaznych środowisku, realizowane poprzez następujące działania:
 - 2.1 rozwój miast i osiedli skoncentrowanych w węzłach transportu zbiorowego,
 - 2.2 rozwój osiedli „o skali człowieka”,
 - 2.3 promowanie transportu zbiorowego w miastach i na obszarach aglomeracji,
 - 2.4 organizowanie zintegrowanego transportu publicznego.

3. Wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych, realizowane poprzez następujące działania:
 - 3.1 rozwój urządzeń infrastruktury społecznej wzmacniających funkcje metropolitalne miast aglomeracji miejskich,
 - 3.2 kształtowanie obszarów śródmiejskich o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno – architektonicznych,
 - 3.3 stopniowa eliminacja usług niskostandardowych,
 - 3.4 modernizacja i rozwój urządzeń sportu i rekreacji,
 - 3.5 tworzenie warunków przestrzennych dla rozwoju ośrodków kultury, nauki i szkolnictwa wyższego,
 - 3.6 intensyfikacja międzynarodowych powiązań komunikacyjnych.

4. Rewitalizacja miejskich dzielnic, realizowana poprzez następujące działania:
 - 4.1 rewaloryzacja dzielnic śródmiejskich,
 - 4.2 rewaloryzacja (humanizacja) współczesnych osiedli mieszkaniowych,
 - 4.3 rewaloryzacja osiedli patronackich,
 - 4.4 rewaloryzacja terenów zdegradowanych,
 - 4.5 kształtowanie otwartych terenów zieleni miejskiej.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Cel III.: OCHRONA ZASOBÓW ŚRODOWISKA, WZMOCNIENIE SYSTEMU OBSZARÓW CHRONIONYCH I WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ TERENÓW OTWARTYCH

Oczekiwany rezultat osiągnięcia celu jest prawidłowe funkcjonowanie systemu ekologicznego województwa, przyczyniające się do poprawy warunków życia mieszkańców i wzrostu konkurencyjności województwa. Przyjęto, że oczekiwany rezultat będzie do osiągnięcia poprzez działania podejmowane na następujących kierunkach polityki przestrzennej:

1. Ochrona zasobów środowiska, realizowana poprzez następujące działania:

- 1.1. respektowanie określonych standardów jakości środowiska, kontrola ich osiągnięcia oraz podejmowanie działań służących ich nieprzekraczaniu,
- 1.2. ochrona powietrza,
- 1.3. ochronę zasobów wód,
- 1.4. ochronę zasobów wód pitnych dla zaopatrzenia mieszkańców regionu,
- 1.5. ochrona powierzchni ziemi i gleby,
- 1.6. ochrona gleb o najwyższej jakości bonitacyjnej,
- 1.7. ochrona walorów leczniczych miejscowości uzdrowiskowych i racjonalna gospodarka ich zasobami,
- 1.8. ochrona terenów wzdłuż cieków wodnych,
- 1.9. ochrona terenów leśnych,
- 1.10. ochrona krajobrazu,
- 1.11. ochrona kopalni,
- 1.12. ochrona zwierząt i roślin,
- 1.13. ochrona przed hałasem,
- 1.14. ochrona przed polami elektromagnetycznymi.

2. Racjonalne użytkowanie terenów o wysokich walorach środowiska i dużej atrakcyjności dla rozwoju rekreacji i turystyki, realizowane poprzez następujące działania:

- 2.1. promowanie form zagospodarowania terenu łączących ekstensywne i przyjazne środowisku rolnictwo, konserwację krajobrazu oraz funkcje kulturalne i wypoczynkowe,
- 2.2. rozwój rolnictwa ekologicznego i promującego agroturystykę.

3. Przekształcenia terenów intensywnego rolnictwa, realizowane poprzez następujące działania:

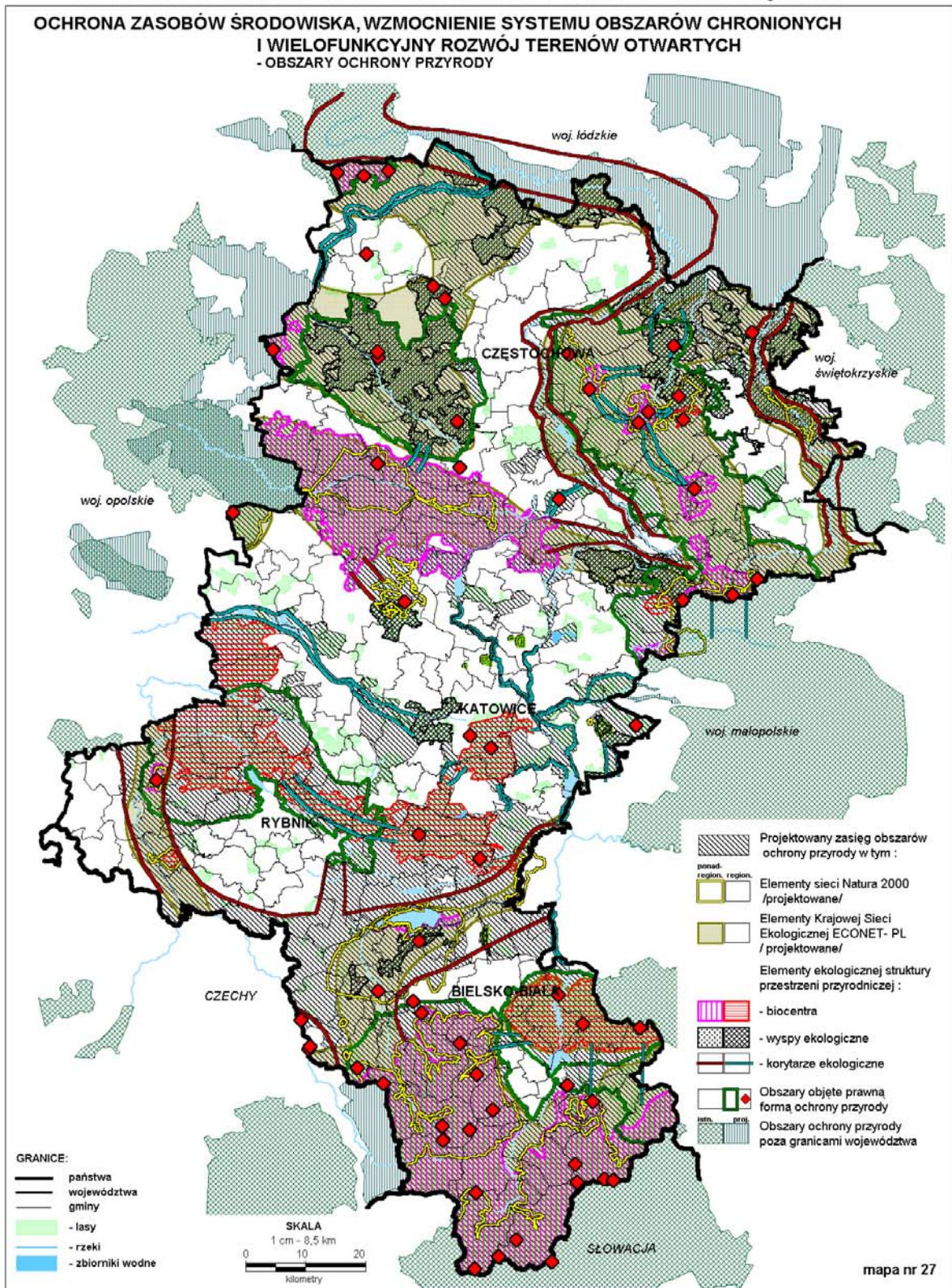
- 3.1. przywracanie naturalnych walorów przyrodniczych terenom z intensywną produkcją rolną,
- 3.2. innowacyjne wykorzystanie bogatych tradycji gospodarki rybackiej,
- 3.3. promowanie systemów produkcji rolniczej przyjaznej dla środowiska.

4. Wzmocnienie ekonomicznej siły i żywotności strukturalnie słabych obszarów wiejskich, realizowane poprzez następujące działania:

- 4.1 utrzymanie gruntów w kulturze rolnej,
- 4.2 promowanie lokalnych wartości kulturowych oraz tradycji kulturalnych i rzemiosła,
- 4.3 promowanie zagospodarowania rekreacyjno-turystycznego,
- 4.4 utrzymanie minimalnego poziomu usług na terenach słabo zaludnionych,
- 4.5 wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

OCHRONA ZASOBÓW ŚRODOWISKA, WZMOCNIENIE SYSTEMU OBSZARÓW CHRONIONYCH
I WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ TERENÓW OTWARTYCH
- OBSZARY OCHRONY PRZYRODY

CEL IV.: ROZWÓJ PONADLOKALNYCH SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY

Oczekiwanym rezultatem osiągnięcia celu są ukształtowane funkcjonalne systemy infrastruktury technicznej i transportowej, ograniczające zagrożenia dla środowiska i zdrowia ludzi, tym samym przyczyniające się do zmniejszenia ryzyka zanieczyszczenia środowiska i poprawy bezpieczeństwa warunków inwestowania, integracji województwa oraz wzrostu jego europejskiej konkurencyjności. Przyjęto, że oczekiwane rezultaty będą do osiągnięcia poprzez działania podejmowane na następujących kierunkach polityki przestrzennej:

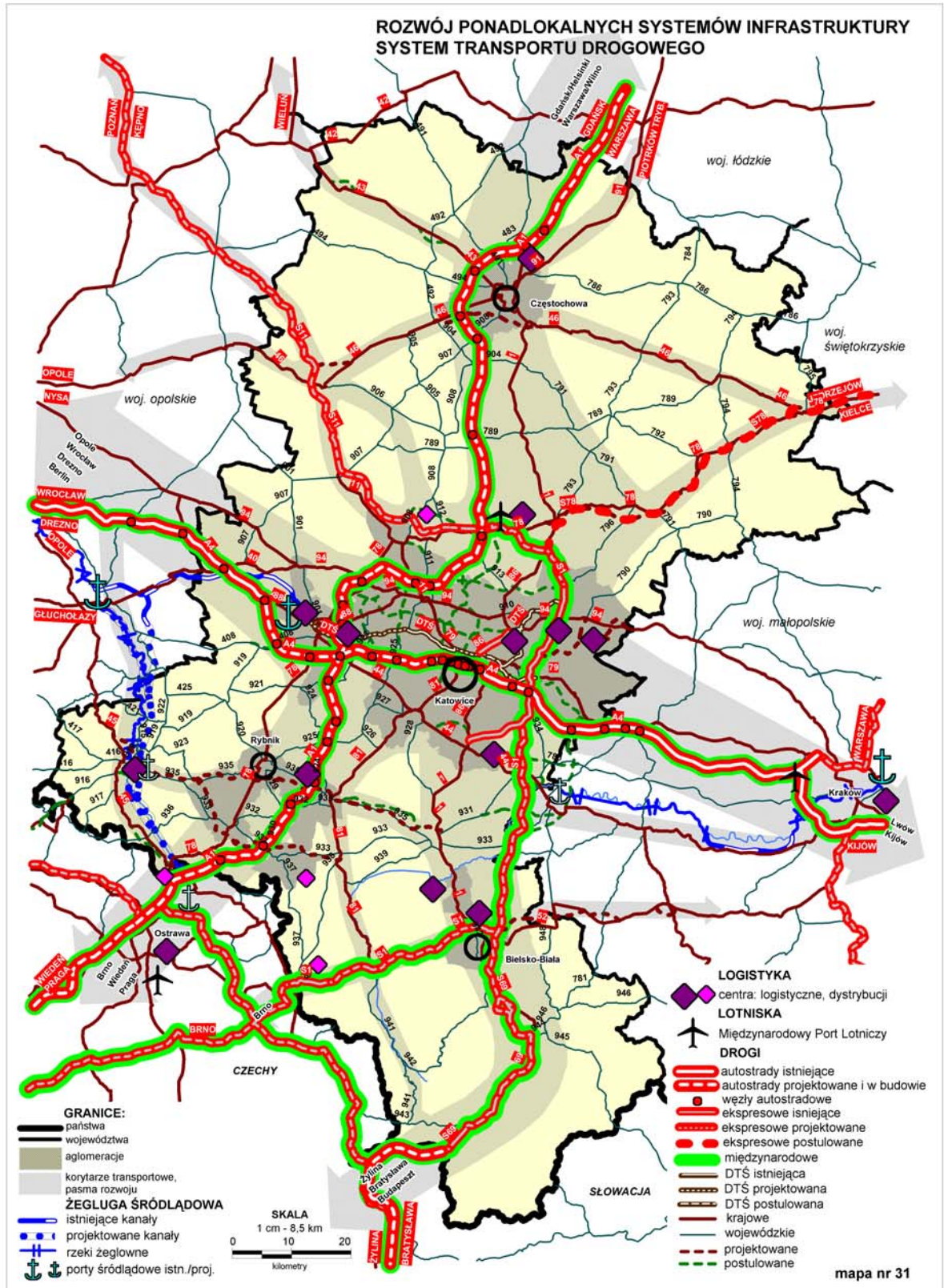
1. Wspieranie rozwoju infrastruktury komunikacyjnej o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym, realizowane poprzez następujące działania:
 - 1.1 budowa i rozbudowa infrastruktury drogowej,
 - 1.2 budowa i rozbudowa infrastruktury kolejowej,
 - 1.3 budowa i rozbudowa infrastruktury transportu lotniczego,
 - 1.4 budowa i rozbudowa infrastruktury transportu wodnego.

2. Promowanie rozwoju pasażerskiego transportu zbiorowego, realizowane poprzez następujące działania:
 - 2.1 tworzenie centrów i węzłów przesiadkowych transportu zbiorowego,
 - 2.2 prowadzenie monitoringu potrzeb i symulacji rozwojowych w zakresie transportu publicznego,
 - 2.3 tworzenie warunków dla zwiększania roli transportu zbiorowego.

3. Promowanie rozwoju zintegrowanych systemów transportu kombinowanego, realizowane poprzez następujące działania:
 - 3.1 tworzenie zintegrowanej sieci centrów logistycznych i terminali,
 - 3.2 poprawa dostępności centrów logistycznych z krajowego układu drogowego,
 - 3.3 wzmocnienie funkcji centrów logistycznych terminali.

4. Wspieranie rozwoju infrastruktury technicznej, realizowane poprzez następujące działania:
 - 4.1 budowa i modernizacja urządzeń gospodarki wodno-ściekowej,
 - 4.2 prowadzenie gospodarki odpadami zgodnie z zasadami „Planu Gospodarki Odpadami dla Województwa Śląskiego”,
 - 4.3 rozwój systemów energetycznych,
 - 4.4 promowanie rozwoju zintegrowanych systemów łączności.

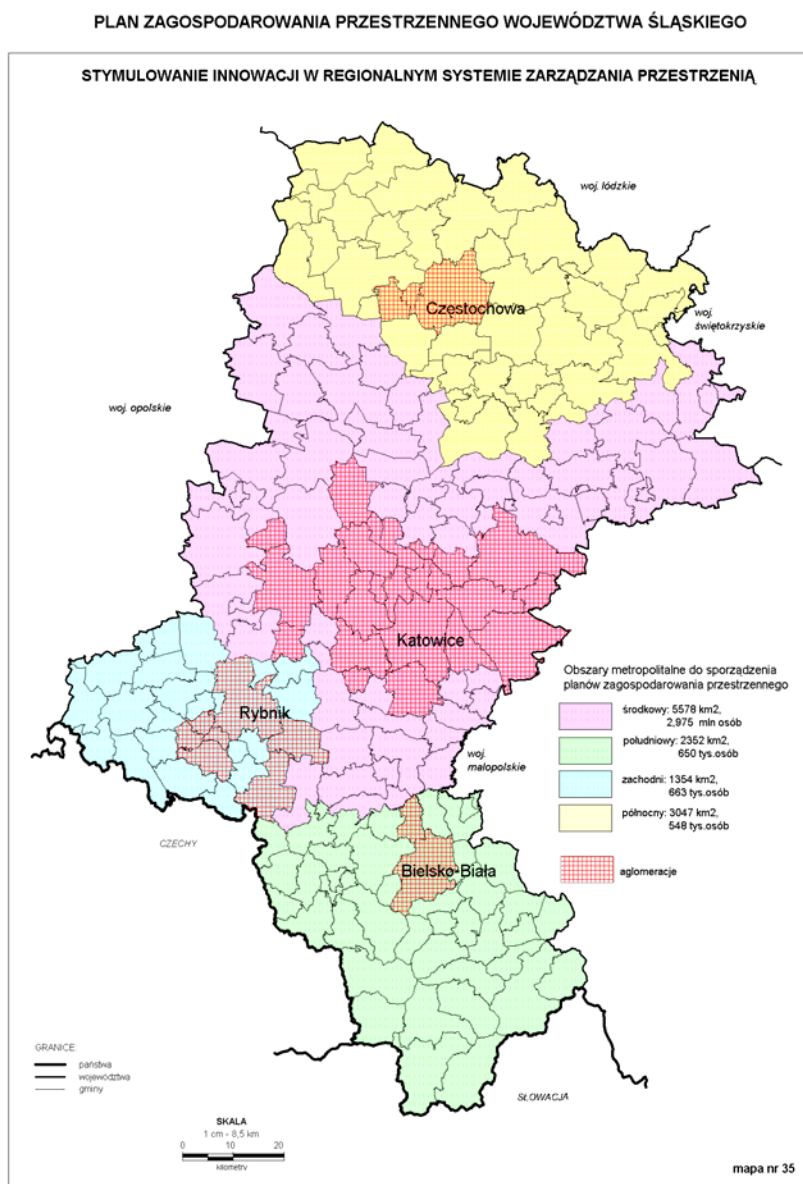
PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Cel V.: STYMULOWANIE INNOWACJI W REGIONALNYM SYSTEMIE ZARZĄDZANIA PRZESTRZENIĄ

Oczekiwanym rezultatem osiągnięcia celu jest ład przestrzenny i wysokie poczucie u mieszkańców województwa związku z ich terytorium. Przyjęto, że oczekiwany rezultat będzie do osiągnięcia poprzez działania podejmowane na następujących kierunkach polityki przestrzennej:

1. Wykreowanie i rozwój obszarów metropolitalnych, realizowane poprzez następujące działania:
 - 1.1 reformy instytucjonalne metropolii,
 - 1.2 wspieranie rozwoju obszarów metropolitalnych.
2. Promowanie innowacyjnych instrumentów zarządzania przestrzenią, realizowane poprzez następujące działania:
 - 2.1 realizacja pilotowych projektów testujących nowe metody planowania,
 - 2.2 podejmowanie partnerskiej współpracy w zakresie przestrzennego rozwoju województwa,
 - 2.3 wspieranie studiów i badań niezbędnych do prowadzenia innowacyjnej polityki rozwoju regionalnego.

Cel VI.: ROZWÓJ WSPÓŁPRACY MIĘDZYREGIONALNEJ W ZAKRESIE PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO

Oczekiwanym rezultatem osiągania celu jest wyeliminowanie zbędnych problemów i konfliktów w zagospodarowaniu przestrzennym w obszarach przygranicznych i stykowych z innymi województwami oraz integracja województwa z przestrzenią europejską. Przyjęto, że oczekiwany rezultat będzie do osiągnięcia poprzez działania podejmowane na następujących kierunkach polityki przestrzennej:

1. Rozwijanie współpracy transgranicznej w obszarach stykowych, realizowane poprzez następujące działania:
 - 1.1 tworzenie relacji eliminujących zasadnicze bariery rozwoju i poprawiających rozwój przestrzenny,
 - 1.2 formułowanie i realizowanie wspólnej polityki przestrzennej.
2. Rozwijanie współpracy międzyregionalnej w obszarze makroregionu, realizowane poprzez następujące działania:
 - 2.1 promowanie policentrycznego rozwoju sieci osadniczej realizującego koncepcję Europolu Śląsko-Krakowskiego,
 - 2.2 wspieranie opracowania wspólnych strategii i planów działania dla makroregionu,
 - 2.3 poprawa własnego zarządzania dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym oraz krajobrazem.
3. Rozwijanie współpracy ponadnarodowej, realizowane poprzez następujące działania:
 - 3.1 przygotowanie do udziału w europejskich programach rozwojowych i aplikacji o środki na wdrażanie w województwie zaleceń Europejskiej Perspektywy Przestrzennego Rozwoju,
 - 3.2 studia transnarodowe i przenoszenie na grunt województwa śląskiego doświadczeń innych regionów europejskich.

Część III. - SPOSOBY REALIZACJI PLANU - KWESTIE WDROŻENIA

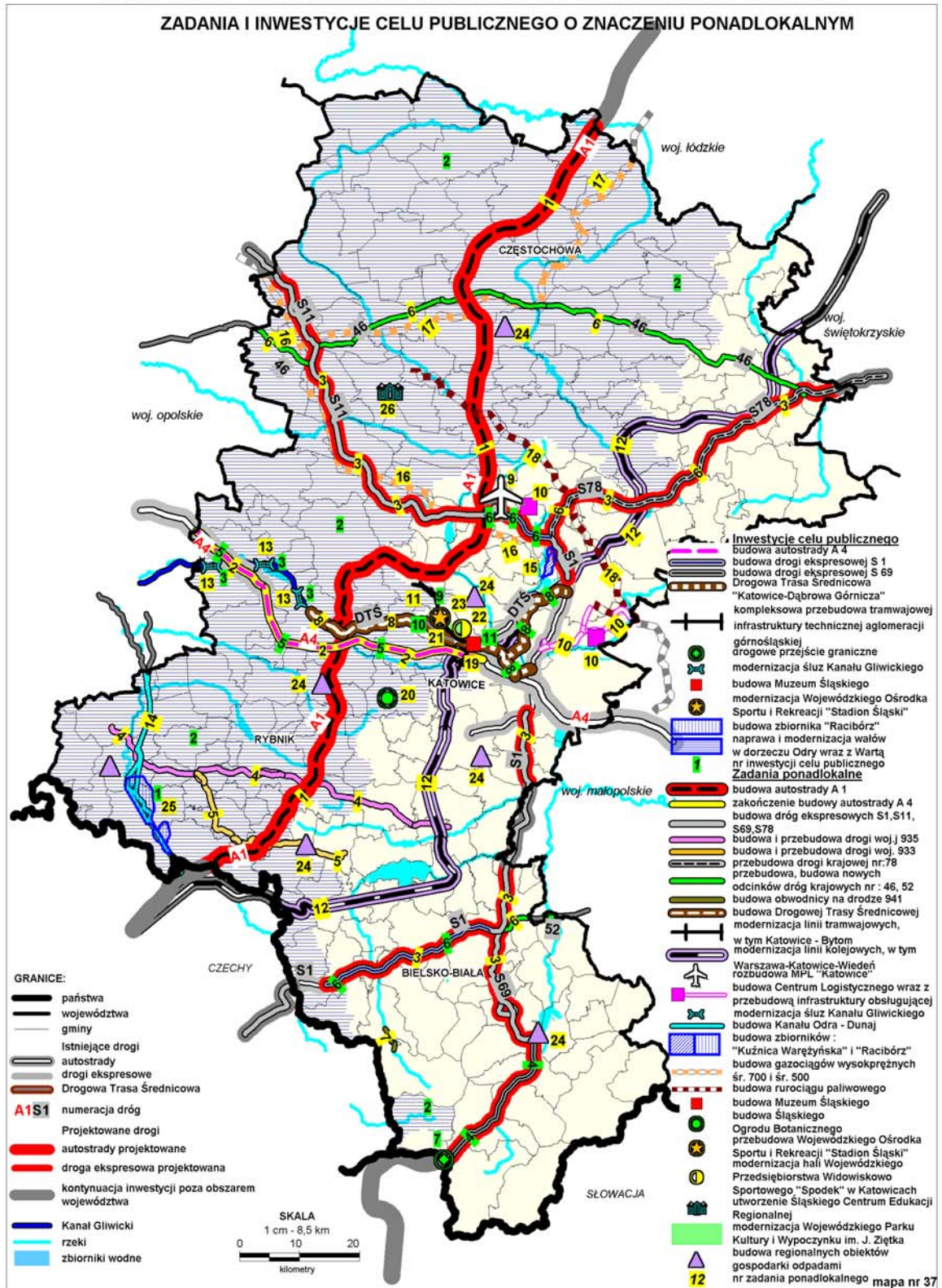
Realizacja wskazanych w Ustaleniach Planu działań, a nawet konkretnych zadań, poprzez które osiągane będą atrakcyjne cele polityki przestrzennej województwa, wymagać będzie odpowiednich środków. Plan nie precyzuje źródeł finansowania wskazanych działań i zadań, a jedynie przyjmuje, że będą to różne źródła finansowania, także zewnętrzne, w tym również obejmujące europejskie fundusze rozwojowe. W związku z tym, aby maksymalizować korzyści odnoszone z zawsze ograniczonych środków finansowych zaangażowanych w konkretne projekty służące osiągnięciu celów zawartych w Planie, zapewnia korelację zamierzeń regionalnych z celami rozwojowymi określonymi w Narodowym Planie Rozwoju (NPR), a ponadto przyjmuje, że procesie jego realizacji szczególne zastosowanie powinny mieć zasady: partnerstwa, zachowania ciągłości procesu planowania, integrowania i koncentracji środków na realizację Planu.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego zawiera wykaz ponad trzydziestu zadań i inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym - traktowanych jako narzędzia realizacji Planu – o których realizacji decyzje zostały podjęte przez Sejm RP, naczelne organy administracji państwowej lub organ uchwałodawczy samorządu województwa w drodze aktu prawnego odpowiedniego dla właściwości tych organów. Plan zawiera procedurę realizacji tego rodzaju inwestycji. Ponadto przyjęto, że wykaz ten stanowi listę otwartą, która będzie uzupełniana o nowe zadania w wyniku okresowej aktualizacji Planu, w oparciu o uchwalone dokumenty przyjęte przez Sejm RP, Radę Ministrów, właściwego ministra lub sejmik województwa.

Poszukując szerszego zaangażowania dla rozwiązywania problemów przestrzennego zagospodarowania, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego zawiera rekomendacje i wnioski adresowane do różnych poziomów polityki: do polityki przestrzennej państwa, województw sąsiednich oraz samorządów lokalnych.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

ZADANIA I INWESTYCJE CELU PUBLICZNEGO O ZNACZENIU PONADLOKALNYM

Część IV. - MONITORING PLANU - koncepcja

Zarządzanie przestrzenią przez samorząd województwa wymaga obserwacji i oceny ilościowych i jakościowych zmian zachodzących w sferze społeczno-gospodarczej i w sferze przestrzennej. Prowadzenie monitoringu powinno umożliwiać dokonywanie ocen obserwowanych zmian i modyfikowanie podejmowanych działań. Dlatego w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego przedstawiona została **koncepcja kompleksowego systemu monitorowania i ewaluacji regionu**, która w zamierzeniu powinna umożliwić przede wszystkim diagnozowanie stanu zagospodarowania przestrzennego, określenie stopnia realizacji podstawowych dokumentów planistycznych regionu, w tym także wprowadzania korekt do zapisów Planu oraz formułowanie wytycznych pozwalających na skuteczne wygenerowanie inwestycji celu publicznego. Przedstawiona propozycja monitoringu obejmuje wskaźniki monitorowania Planu.

VII. WERYFIKACJA I OCENA AKTUALNOŚCI DOTYCHCZASOWEJ ANALIZY SWOT.

W oparciu o prowadzoną aktualizację opisu sytuacji społeczno-gospodarczej oraz analizę programów i strategii opracowanych po uchwaleniu obowiązującej Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000 – 2015 zidentyfikowano nowe czynniki i uwarunkowania rozwoju regionu. Dokonana weryfikacja analizy SWOT uwzględnia przekroje analizy określonej w dokumencie Podstawy Wsparcia Wspólnoty.

Gospodarka, innowacyjność i inne ramowe uwarunkowania	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wysoki PKB na 1 osobę w porównaniu do Polski ➤ Duży regionalny rynek konsumencki (4,7 mln ludzi) ➤ Zdywersyfikowana działalność gospodarcza - zróżnicowana struktura branżowa i własnościowa ➤ Duża koncentracja obszarów działalności gospodarczej i przemysłowej ➤ Duża ilość MSP w strukturze gospodarki ➤ Duża koncentracja inwestycji zagranicznych ➤ Wysoki udział firm wprowadzających nowe rozwiązania w zakresie produktu, metody produkcji lub organizacji ➤ Rosnący potencjał instytucji wsparcia biznesu oraz ich wpływ na rozwój gospodarczy ➤ Duży potencjał intelektualny sektora B+R ➤ Rozwijająca się współpraca między jednostkami sektora B+R z ośrodkami w kraju i za granicą ➤ Rozbudowana współpraca międzyregionalna i międzynarodowa (liczne porozumienia, udział w pracach organizacji międzynarodowych, uczestnictwo w projektach współfinansowanych ze środków UE) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Niski procentowy wzrost PKB - poniżej 5% w skali roku ➤ Zbyt wolne procesy restrukturyzacyjne i prywatyzacyjne ➤ Duży udział mikroprzedsiębiorstw w ogólnej liczbie przedsiębiorstw, generujących stosunkowo niską wartość dodaną ➤ Niska przeżywalność przedsiębiorstw sektora MSP ➤ Niski udział eksportu w ogólnej sprzedaży firm ➤ Niski poziom wdrożeń rozwiązań innowacyjnych w MSP ➤ Silne powiązanie sektora MSP z restrukturyzowanymi gałęziami przemysłu ➤ Struktura świadczonych przez instytucje wsparcia biznesu usług doradczych i finansowych niedostosowana do potrzeb MSP ➤ Oferta instytucji B+R skierowana jest głównie dla dużego przemysłu w tradycyjnych branżach gospodarki ➤ Niskie zasoby innowacyjne (patenty, publikacje, licencje) sektora B+R oraz brak zdolności komercjalizacji własnych osiągnięć
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ożywienie gospodarki europejskiej i światowej ➤ Istnienie rządowych programów restrukturyzacji i prywatyzacji tradycyjnych sektorów gospodarczych ➤ Udział firm i sektora B+R w europejskich i światowych programach badawczo - rozwojowych ➤ Dostosowanie instrumentów finansowych rządu wspierających innowacje do wymogów firm oraz możliwości sektora B+R ➤ Dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania inwestycji rozwojowych dla podmiotów gospodarczych 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zahamowanie decentralizacji finansów publicznych ➤ Wysoki poziom fiskalizmu i skomplikowany system podatkowy ➤ Niestabilny system prawny ➤ Ograniczona skuteczność i opóźniające się efekty rządowych programów restrukturyzacji sektorów gospodarczych ➤ Niekorzystny wizerunek województwa śląskiego w kraju i za granicą jako obszaru zagrożenia ekologicznego i nieatrakcyjnego kulturowo ➤ Wysoka pozycja konkurencyjna metropolii Warszawy, Krakowa, Gdańska, Poznania i Wrocławia ➤ Decyzje polityczne wpływające negatywnie na rozwój gospodarczy regionu

Zasoby ludzkie, równość szans i zagadnienia społeczne	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Duży potencjał demograficzny cechujący się wysoką kulturą i etosem pracy ➤ Różnorodność kulturowa regionu, duże poczucie tożsamości społeczności lokalnych i tolerancja odmienności kulturowych ➤ Duży potencjał środowisk twórczych ➤ Duża koncentracja wysoko wykwalifikowanej kadry naukowo–technicznej (technicznej, ekonomicznej i medycznej) ➤ Wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców ➤ Rosnąca aktywność społeczna środowisk lokalnych oraz organizacji pozarządowych ➤ Koncentracja specjalistycznych placówek służby zdrowia (klinik i szpitali specjalistycznych) ➤ Liczne ośrodki edukacyjne, naukowe i badawcze ➤ Bogata infrastruktura związana z kulturą 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Niekorzystne tendencje demograficzne (ujemny przyrost naturalny, ujemne saldo migracji, rosnący wskaźnik starzenia się społeczeństwa) ➤ Niski wskaźnik zatrudnienia (41,9%) ➤ Duża liczba osób bezrobotnych w tym: osób pozostających długotrwale bez pracy ,osób młodych oraz kobiet ➤ Duży udział osób pozostających bez prawa do zasiłku (86,7%) w ogólnej liczbie bezrobotnych ➤ Wysoka gęstość zaludnienia na obszarach miejskich powodująca kumulację problemów społecznych ➤ Niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy ➤ Niedoinwestowana infrastruktura edukacyjna na obszarach wiejskich ➤ Niechęć do reorientacji zawodowej i podnoszenia kwalifikacji zawodowych (kształcenie ustawiczne) ➤ Wysoki wskaźnik osób z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym ➤ Ubożenie ludności regionu, marginalizacja grup społeczno–zawodowych, poszerzanie się zjawisk przestępczości i patologii społecznych ➤ Wysoki wskaźnik zachorowalności i umieralności społeczeństwa ➤ Niedoinwestowanie i zły stan infrastruktury społecznej
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dostępność funduszy unijnych przeznaczonych na rozwój zasobów ludzkich ➤ Wzrost dostępności do usług edukacyjnych, m.in. poprzez zastosowanie nowoczesnych technik edukacyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wysoka pozycja konkurencyjna innych ośrodków naukowych poza regionem ➤ Brak rozwiązań systemowych w zakresie ochrony zdrowia

Infrastruktura, aspekty przestrzenne, środowisko	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Korzystne usytuowanie geograficzne województwa w strefie nadgranicznej wzdłuż międzynarodowych szlaków komunikacyjnych i transportowych ➤ Gęsta sieć infrastruktury transportowej (kolejowej, drogowej i wodnej) ➤ Międzynarodowy Port Lotniczy „Katowice” w Pyrzowicach ➤ Atrakcyjne warunki krajobrazowo – przyrodnicze oraz bogate i zróżnicowane dziedzictwo kulturowe sprzyjające rozwojowi różnych form turystyki i wypoczynku ➤ Policentryczność i wielofunkcyjność sieci osadniczej regionu, złożonej z aglomeracji miejskich oraz licznej grupy miast dużych i średnich ➤ Gęsta sieć infrastruktury komunalnej ➤ Duży stopień lesistości terenu oraz powierzchni obszarów zielonych na terenach miejskich 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zły stan techniczny i niedoinwestowanie infrastruktury komunikacyjnej, telekomunikacyjnej i środowiskowej ➤ Niedrożność systemu transportowego i niespójność układu komunikacyjnego, ➤ Niewystarczający wzrost liczby nowych mieszkań oraz niski standard zasobów mieszkaniowych ➤ Degradacja starych dzielnic przemysłowych i centrów miast wymagających rewitalizacji ➤ Niski procent zrekultywowanych terenów przemysłowych ➤ Wysoki poziom niskiej emisji, miejscowe i okresowe wysokie stężenie pyłów i zanieczyszczeń gazowych, wysoki poziom hałasu ➤ Nagromadzenie znacznych ilości odpadów przemysłowych i odpadów niebezpiecznych oraz znikomy stopień ich wykorzystania ➤ Nadmierne zanieczyszczenie wód ➤ Degradacja naturalnej rzeźby terenu spowodowana działalnością gospodarczą
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Włączenie regionu w budowane transeuropejskie systemy transportowe i telekomunikacyjne ➤ Bezpośrednie połączenie szerokotorową linią kolejową z dalekim wschodem oraz połączenie województwa poprzez Kanał Gliwicki i Odrę z systemem śródlądowych dróg wodnych Europy ➤ Zintensyfikowanie współpracy sektora B+R z przemysłem w obszarze ochrony środowiska oraz skuteczna komercjalizacja technologii środowiskowej 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wzrost natężenia ruchu pojazdów przy braku wydajnego systemu komunikacji międzyregionalnej i związane z tym zanieczyszczenie środowiska i hałas ➤ Brak systemowych rozwiązań w zakresie rewitalizacji zdegradowanych terenów miejskich, przemysłowych i powojennych ➤ Transgraniczne zanieczyszczenia wód i powietrza

Rozwój obszarów wiejskich, rolnictwo	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Duże zwarte obszary ekosystemów leśnych i rolniczych ➤ Powierzchnie użytków rolnych stanowią połowę obszaru województwa, z czego 90% znajduje się w gospodarstwach indywidualnych ➤ Występowanie obszarów o bardzo korzystnych warunkach do rozwoju rolnictwa specjalistycznego ➤ Wzrost we wszystkich podstawowych kierunkach produkcji rolnej ➤ Rosnący udział przemysłu spożywczego w produkcji sprzedanej województwa ➤ Niski poziom chemizacji produkcji rolnej ➤ Korzystne warunki rozwoju dla rolnictwa ekologicznego ➤ Wysokie walory turystyczne i przyrodnicze krajobrazu rolniczego, wzrastający potencjał turystyczny 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Niedoinwestowanie terenów wiejskich w infrastrukturę techniczną, społeczną i ochrony środowiska ➤ Niska dostępność komunikacyjna terenów wiejskich ➤ Rozdrobnienie struktury obszarowej gospodarstw rolnych ➤ Stałe zmniejszanie się powierzchni użytków rolnych ➤ Niski stopień wyposażenia rolnictwa w nowoczesne środki techniczne ➤ Niski poziom usług wsparcia rolnictwa ➤ Brak właściwie funkcjonujących organizacji rynkowych (hurtownie, giełdy towarowe) ➤ Niska liczba gospodarstw towarowych ➤ Niski stopień specjalizacji gospodarstw ➤ Niska rentowność gospodarstw ➤ Brak kapitału własnego gospodarstw rolnych ➤ Niska aktywność grup oraz organizacji producenckich i rynkowych ➤ Ukryte bezrobocie na terenach wiejskich, niska absorpcja na rynku pracy ➤ Niski poziom wykształcenia ludności rolniczej i wiejskiej ➤ Odływ młodzieży z terenów wiejskich
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Korzystna koniunktura gospodarcza, umożliwiająca wykorzystanie obszarów rolnych jako obszarów upraw roślin energetycznych ➤ Wysoka atrakcyjność zarówno pod względem jakości, jak i ceny produktów rolnych z Polski na rynkach światowych ➤ Wspólna Polityka Rolna UE kładąca nacisk na restrukturyzację sektora rolno–spożywczego ➤ Stworzenie dogodnych warunków do dywersyfikacji gospodarstw rolnych w kierunkach działalności pozarolniczej 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Konkurencja ze strony Jednolitego Rynku Europejskiego ograniczająca udział polskiej produkcji rolnej w rynku krajowym i UE ➤ Nadmierna intensyfikacja rolnictwa prowadząca do problemów środowiskowych ➤ Niewystarczające działania restrukturyzacyjne w sektorze rolnictwa wobec silnej konkurencji z zewnątrz ➤ Centralizacja polityki rolnej przy ograniczeniu roli samorządu regionalnego

VIII. PROPOZYCJA AKTUALIZACJI CELÓW I PRIORYTETÓW.

W wyniku prac zespołu zadaniowego dokonano weryfikacji dotychczasowego układu celów. Wyznaczono cztery cele strategiczne na bazie priorytetów obecnie realizowanej strategii:

- I. Wzrost wykształcenia mieszkańców oraz ich zdolności adaptacyjnych do zmian społecznych i gospodarczych w poczuciu bezpieczeństwa społecznego i publicznego.
- II. Rozbudowa oraz unowocześnienie systemów infrastruktury technicznej.
- III. Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki.
- IV. Poprawa jakości środowiska naturalnego i kulturowego oraz zwiększenie atrakcyjności przestrzeni.

W obrębie wyznaczonych celów strategicznych określono cele operacyjne, które w przyszłości staną się podstawą dla konstrukcji regionalnych programów operacyjnych.

Wybór celów został oparty o przeprowadzoną aktualizację opisu sytuacji społeczno gospodarczej, zidentyfikowane nowe czynniki i uwarunkowania oraz analizę dotychczasowych strategii i programów regionalnych.

CEL STRATEGICZNY I : WZROST WYKSZTAŁCENIA MIESZKAŃCÓW ORAZ ICH ZDOLNOŚCI ADAPTACYJNYCH DO ZMIAN SPOŁECZNYCH I GOSPODARCZYCH W POCZUCIU BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO I PUBLICZNEGO

Zasoby ludzkie są jednym z podstawowych czynników konkurencyjności zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym. Niezbędnym warunkiem rozwoju regionu jest społeczeństwo o korzystnej strukturze demograficznej, odpowiednio wykwalifikowane i zmotywowane do pracy. Za nieodzowny element rozwoju społeczno-gospodarczego należy uznać także poprawę warunków życia oferowanych mieszkańcom, rozumianych jako powszechny dostęp do wysokiej jakości opieki zdrowotnej, systemu pomocy społecznej, mieszkań, instytucji kultury sportu i rekreacji. Za istotny czynnik rozwoju uważa się współcześnie również poczucie bezpieczeństwa społecznego i publicznego oraz utożsamianie się społeczności z zamieszkiwanym przez nią regionem.

Stworzenie wykształconego społeczeństwa, zdolnego do sprostania wyzwaniom rynku pracy wymaga rozwoju szkolnictwa wyższego zmierzającego w kierunku poszerzenia bazy, form i specjalności kształcenia oraz wzrostu liczby studentów, upowszechnienia wykształcenia średniego poprzez wspieranie rozwoju sieci szkół ponadgimnazjalnych we współpracy z samorządami powiatowymi oraz wspierania działań na rzecz poprawy dostępności i jakości szkolnictwa na wszystkich poziomach kształcenia.

Elastyczność, umiejętność przystosowania się do dynamicznie zmieniających się wymagań i uwarunkowań społeczno-gospodarczych współczesnego świata wymaga ciągłego kształcenia, podnoszenia posiadanych kwalifikacji i reorientacji zawodowej. Działania takie przyczyniają się również do ograniczenia negatywnych skutków procesów restrukturyzacji gospodarki województwa.

Ważnym elementem na drodze do poprawy zdolności adaptacyjnych mieszkańców do zmian społecznych i gospodarczych jest tożsamość regionalna, stąd konieczność prowadzenia działań mających na celu ukształtowanie kulturowej tożsamości. Pielęgnowanie istniejącego dziedzictwa kulturowego i tradycji, historii, osiągnięć kulturalnych, lokalnych obyczajów, języka pozwoli na wzmocnienie poczucia identyfikacji ludzi z miejscem, w którym żyją. Uzasadnione zatem wydaje się również wspieranie środowisk twórczych i podnoszenie poziomu instytucji kulturalnych - stanowiących wizytówkę regionu oraz warunkujących uczestnictwo mieszkańców w kulturze.

Wzrost poczucia bezpieczeństwa społecznego i publicznego, jako czynnik kształtujący zachowania społeczne, a z drugiej strony decydujący o wizerunku regionu na zewnątrz, wymaga podjęcia szeregu odpowiednich działań. Wspieranie grup osób zagrożonych marginalizacją i patologią społeczną pozwala na ograniczenie tych negatywnych zjawisk oraz umocnienie solidarności i więzi międzyludzkich. Dlatego

należy wspierać zarówno samorządy lokalne jak i organizacje pozarządowe i społeczne w organizowaniu pomocy społecznej, prowadzeniu działań na rzecz wyrównywania szans rozwoju zawodowego i społecznego.

Do polepszenia jakości życia w regionie przyczyni się również zwiększenie dostępności do świadczeń zdrowotnych zarówno tych podstawowych jak i specjalistycznych oraz tworzenie warunków do uprawiania sportu i prowadzenia aktywnego trybu życia. Niezbędne jest także podjęcie działań na rzecz poprawy warunków mieszkaniowych, stanowiących podstawę rozwoju i funkcjonowania rodziny.

Cel operacyjny 1: Poprawa jakości i dostępności szkolnictwa oraz jego dostosowanie do aktualnych i prognozowanych potrzeb rynku pracy

Mimo dobrych wskaźników skolaryzacji duża część absolwentów ma problemy ze znalezieniem pracy. Przyczyną tego stanu jest wyraźne niedopasowanie podaży i popytu na rynku pracy.

Rozwój szkolnictwa doprowadzić ma do zwiększenia liczby mieszkańców ze średnim i wyższym wykształceniem, przy uwzględnieniu zmieniających się uwarunkowań demograficznych i wymagań rynku pracy. Główne wyzwania to poprawa jakości szkolnictwa, dostępności kształcenia na poziomie podstawowym i gimnazjalnym oraz uelastycznienie i powiązanie kierunków kształcenia na poziomie średnim i wyższym z potrzebami gospodarki regionu.

Cel operacyjny 2: Rozszerzenie skali i zasięgu przekwalifikowań zawodowych i kształcenia ustawicznego

W regionie konieczne jest stymulowanie różnych form przekwalifikowań zawodowych i kształcenia ustawicznego. Niskie kwalifikacje są jedną z przyczyn utrzymywania się długotrwałego bezrobocia, prowadzącego do wykluczenia społecznego oraz słabego popytu na produkty i usługi. Elastyczność i dostosowanie kształcenia do rozwoju nowoczesnych gałęzi przemysłu i wzrostu zaawansowania technologicznego procesów gospodarczych będzie miało wpływ na rozwój województwa, podnosząc jednocześnie jego atrakcyjność i siłę konkurencyjną w otoczeniu.

Cel operacyjny 3: Zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w kulturze i wzmocnienie środowisk twórczych

W rozwoju regionu kultura pełni istotną rolę jako niezbędny element kształtowania nowoczesnego społeczeństwa, tolerancyjnego i kreatywnego – przyczyniając się do wzrostu wartości zasobów ludzkich. Prężne instytucje kulturalne pomagają budować poczucie tożsamości regionalnej, wzmacniają poczucie więzi z miejscem, w którym się żyje. Wzmocnienie środowisk twórczych pozwoli na pełniejsze wykorzystanie istniejącego potencjału kulturalnego i artystycznego, co stanowi realny czynnik rozwoju regionalnego, wpływający na zwiększenie atrakcyjności regionu dla mieszkańców, inwestorów i turystów.

Cel operacyjny 4: Upowszechnienie wśród społeczeństwa aktywnego stylu życia

Do poprawy stanu zdrowia prowadzi m.in. promocja zdrowego, aktywnego trybu życia i profilaktyki zdrowotnej. Kreowaniu postaw zdrowego stylu życia towarzyszyć powinny działania zmierzające do powstania odpowiedniego zaplecza i atrakcyjnej oferty spędzania wolnego czasu. Stworzenie warunków dla aktywnego wypoczynku spowoduje także podniesienie atrakcyjności województwa.

Cel operacyjny 5: Zintegrowanie systemu pomocy społecznej oraz prowadzenie aktywnej polityki społecznej

Rozwojowi społeczno-gospodarczemu towarzyszyć musi wzrost zainteresowania problemami bezpieczeństwa społecznego, przeciwdziałanie i łagodzenie skutków wykluczenia społecznego m.in. ubóstwa, bezrobocia, uzależnień oraz marginalizacji osób niepełnosprawnych. Skuteczność pomocy społecznej w dużej mierze zależy będzie od prawidłowej koordynacji działań wszystkich szczebli samorządu terytorialnego oraz administracji rządowej z organizacjami społecznymi i pozarządowymi.

Cel operacyjny 6: Poprawa stanu zdrowia mieszkańców regionu oraz zapewnienie powszechności dostępu do świadczeń zdrowotnych

Uzyskanie pełnego potencjału zdrowotnego dla wszystkich powinno być rozumiane jako najlepszy stan zdrowia jaki jednostka może osiągnąć, poprzez możliwość podejmowania decyzji i kontrolowania własnego życia oraz pewność, że społeczeństwo w którym się żyje stwarza warunki pozwalające na uzyskanie i poprawę zdrowia przez wszystkich jego członków. Jednocześnie wzrost powszechności dostępu do świadczeń zdrowotnych równocześnie z rosnącą jakością opieki jest niezbędnym elementem rozwoju społeczno-gospodarczego i decyduje w dużej mierze o poczuciu bezpieczeństwa społecznego. Rozwój rynku usług medycznych – zarówno podstawowych jak i specjalistycznych – dopasowany do zmieniających się potrzeb pozwoli na poprawę warunków życia warunków regionie.

Cel operacyjny 7: Poprawa warunków mieszkalnych

Własne mieszkanie w przyjaznym otoczeniu jest koniecznym warunkiem prawidłowego rozwoju rodziny, czyli społeczeństwa. Poprawa warunków zamieszkania oraz wspieranie inicjatyw podnoszenia standardów istniejącej substancji mieszkaniowej wraz ze wzrostem podaży nowych mieszkań, uwzględniającym prognozy demograficzne i możliwości finansowe społeczeństwa, przyczyni się do polepszenia jakości życia w regionie i tym samym rozwoju regionalnego.

CEL STRATEGICZNY II : ROZBUDOWA ORAZ UNOWOCZEŚNIENIE SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

Znaczące zaniedbania w zakresie infrastruktury technicznej stanowią największą barierę rozwoju społeczno-gospodarczego i są najbardziej jaskrawym przejawem istniejących różnic w poziomie rozwoju między województwem śląskim a regionami krajów rozwiniętych. Tradycyjnie to właśnie na usuwanie barier infrastrukturalnych alokowana jest znaczna część środków przeznaczanych na wspieranie rozwoju.

Dostępność i jakość infrastruktury decyduje o sprawności funkcjonowania organizmów miejskich oraz regionu jako całości. Odpowiednie wyposażenie w infrastrukturę decyduje w dużej mierze o zdolności do przyciągania inwestorów, jest podstawowym wyznacznikiem poziomu życia mieszkańców, ma znaczący wpływ na zmniejszenie obciążenia środowiska – będącego efektem działalności gospodarczej i bytowej mieszkańców regionu.

Rozwój województwa winien zatem opierać się między innymi na stworzeniu optymalnego systemu transportowego, zwiększającego dostępność komunikacyjną regionu i umożliwiającego szybkie przemieszczanie się mieszkańców na obszarze całego województwa, przy obniżonych kosztach, zmniejszonym obciążeniu emisją spalin i poprawie bezpieczeństwa podróży.

Uzupełnianie braków oraz modernizacja infrastruktury komunalnej, uwzględniająca bieżące i perspektywne potrzeby społeczeństwa korzystnie wpłynie na stan środowiska naturalnego, powodując poprawę warunków życia mieszkańców oraz stworzenie korzystnych warunków rozwoju przedsiębiorstw.

Rozwój informatyki i telekomunikacji oprócz tego, iż stanowi ważny element z punktu widzenia atrakcyjności regionu, jest przede wszystkim niezbędny dla kształtowania społeczeństwa informacyjnego, zdolnego sprostać wyzwaniom współczesnego świata, związanym między innymi z procesami globalizacji i rosnącą konkurencją międzynarodową.

Cel operacyjny 1: Optymalizacja i integracja systemu transportowego

Zapewnienie regionowi dogodnych krajowych i zagranicznych połączeń komunikacyjnych wraz z modernizacją i rozbudową sieci drogowej oraz budową zintegrowanego systemu komunikacji wewnątrz województwa, uwzględniające realne potrzeby i planowane kierunki rozwoju przestrzennego, w zdecydowanym stopniu poprawi konkurencyjność oraz atrakcyjność regionu zarówno dla inwestorów, jak i mieszkańców.

Cel operacyjny 2: Rozbudowa i unowocześnienie sieci przesyłowej

Jednym z wymogów współczesnej gospodarki jest proekologiczna przebudowa i rozbudowa istniejących systemów przesyłowych ze szczególnym uwzględnieniem wartości krajobrazowych.

Cel operacyjny 3: Rozwój informatyki i telekomunikacji

We współczesnej gospodarce jednym z kluczowych elementów sprzyjających podnoszeniu konkurencyjności regionu jest dobrze rozwinięta sieć informatyczna i telekomunikacyjna, warunkująca szybki i swobodny transfer informacji. Dostęp do informacji warunkuje możliwości uczenia się i dynamikę rozwoju w każdym obszarze – od gospodarki przez naukę do kultury. Wsparcie rozwoju informatyki i telekomunikacji jest dla województwa śląskiego niezbędnym warunkiem osiągnięcia statusu równorzędnego partnera innych regionów we współczesnej gospodarce.

Cel operacyjny 4: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury komunalnej

Rozwój infrastruktury komunalnej, ze szczególnym naciskiem na zmniejszenie dysfunkcyjności technicznego wyposażenia regionu, uwzględniający niezaspokojone potrzeby, znacząco poprawi warunki życia mieszkańców regionu i stan środowiska naturalnego.

CEL STRATEGICZNY III : WZROST INNOWACYJNOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARKI

Konkurencyjność gospodarki, jest podstawą rozwoju regionu. Pożądanym trendem jest wzrost zdolności: do eksportu, przyciągania inwestycji zagranicznych i krajowych, dostosowawczych (produkty o większej wartości dodanej oraz produkty wysokiej techniki) oraz do powiększania przychodów (poziom PKB). Konkurencyjność gospodarki regionu może być osiągnięta poprzez wzmocnienie jej innowacyjności, to jest rozwój nowych działalności, nowych produktów i nowych przedsiębiorstw.

W strukturze gospodarki nadal dominują restrukturyzowane sektory: węglowy, stalowy i koksowniczy. Konsekwencją tego jest niski i wolno rosnący udział produktów gospodarki opartej na wiedzy. Z drugiej strony region dysponuje wieloma możliwościami pozwalającymi na rozwój działalności zaawansowanych technologicznie, które związane są z kulturą przemysłową, wykwalifikowanymi kadrami oraz zapleczem edukacyjnym i naukowo-badawczym wyższych uczelni i instytutów naukowych. Dodatkowym atutem są międzynarodowe kontakty środowisk akademickich i gospodarczych.

Ważne jest wspieranie procesów innowacyjnych, szczególnie w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw. Firmy te są nośnikami innowacyjnych rozwiązań oraz kreatorami nowych miejsc pracy. Pożądanym działaniem jest zatem tworzenie nowoczesnej tkanki przedsiębiorczości, w tym centrów transferu technologii i rozwijanie współpracy sektora B+R z przedsiębiorstwami.

Ważnym elementem konkurencyjności regionu jest stałe podnoszenie jego atrakcyjności inwestycyjnej, warunkującej przyciąganie nowych inwestorów, co wiąże się z absorpcją technologii i innowacji.

Pomimo odmiennych uwarunkowań rolnictwo i sektor rolno-spożywczy staje przed tym samym wyzwaniem - koniecznością wzrostu poziomu innowacyjności. W regionie istnieje potencjał badawczo-wdrożeniowy, który może przyczynić się do wzrostu konkurencyjności sektora rolnego i zapewnienia odpowiednich standardów produktów, w celu ich sprzedaży na rynkach międzynarodowych. Dla wzmocnienia konkurencyjności tego sektora w województwie śląskim potrzebne jest: zorganizowanie systemu rynków hurtowych, poprawa żyzności gruntów i jakości wody, wprowadzenie instytucjonalnych form doradztwa i szkoleń zawodowych dla ludności obszarów wiejskich, wspieranie przechowalnictwa, konfekcjonowania i standaryzacji produkcji rolnej, wspieranie grup producenckich, a także scalanie gruntów rolnych. Osobne zagadnienie stanowi wspieranie rozwoju działalności pozarolniczych, stanowiących niezbędne uzupełnienie gospodarki terenów wiejskich.

Ponadto województwo śląskie dysponuje dużym potencjałem przyrodniczym, posiada bogate dziedzictwo kulturowe i oferuje usługi turystyczne. Sektor turystyczny może stać się czynnikiem wzrostu gospodarki regionu, wspomagać będzie restrukturyzację przemysłu i przebudowę obszarów zurbanizowanych, pozwoli również na zmniejszenie dysproporcji występujących na obszarach wiejskich oraz podniesienie poziomu życia ludności tych terenów. Rozwój oraz promowanie produktów turystyczno-rekreacyjnych województwa będzie oparte na waloryzacji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu.

Cel operacyjny 1: Wzrost siły ekonomicznej małych i średnich przedsiębiorstw

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw jako siła napędowa rozwoju gospodarczego wymaga szczególnego wsparcia. MSP są alternatywą zatrudnieniową w regionie dla pracowników restrukturyzowanych sektorów gospodarki, dają szansę na wykorzystanie endogenicznych potencjałów i stworzenie zróżnicowanej struktury zatrudnienia, bardziej odpornej na zmiany w koniunkturze gospodarczej. Działania na rzecz wzrostu potencjału, przeżywalności i zatrudnienia w małych i średnich przedsiębiorstwach warunkują możliwości restrukturyzacji i rozwoju regionu.

Cel operacyjny 2: Wspieranie sektora B+R i wdrożeń nowych technologii

Poprawa konkurencyjności we współczesnej gospodarce dokonuje się w dużej mierze poprzez wzrost innowacyjności, w tym zwiększenie transferu nowoczesnych rozwiązań technologicznych, produktowych i organizacyjnych do przedsiębiorstw i instytucji. Stąd konieczność zwiększenia wykorzystania infrastruktury naukowo-badawczej na rzecz gospodarki i jej wzmocnienia oraz zwiększenie wykorzystania wyników prac badawczo-rozwojowych poprzez intensyfikację współpracy między sferą naukowo-badawczą a przedsiębiorstwami. Takie działania będą również czynnikiem stymulującym współpracę z regionami partnerskimi oraz otwarcie województwa na otoczenie i rozwój społeczeństwa informacyjnego.

Cel operacyjny 3: Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu

Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu może prowadzić do zwiększenia nowoczesności gospodarki, transferu technologii, rozwoju kooperujących przedsiębiorstw. Tym samym na zasadzie synergii przyrasta ilość nowych miejsc pracy i zwiększa się zdolność konkurencyjna regionu.

Cel operacyjny 4: Modernizacja sektora rolno-spożywczego i rozwijanie działalności pozarolniczej

Koniecznym elementem rozwoju gospodarki regionu jako całości jest modernizacja sektora rolno-spożywczego, przyczyniająca się do podniesienia jego konkurencyjności w kraju i za granicą. Przeobrażenia obejmujące zarówno organizację, profil i jakość produkcji pozwalają na stworzenie nowych możliwości rozwojowych gospodarstw rolnych. Równoległym do restrukturyzacji rolnictwa powinien być proces upowszechniania alternatywnych ścieżek aktywizacji terenów wiejskich, m.in. poprzez rozwijanie działalności pozarolniczej.

Cel operacyjny 5: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu

Podniesienie atrakcyjności turystycznej przyczyni się do rozwoju działalności związanych z turystyką, gastronomią, wypoczynkiem i rekreacją. Zmiany w tym zakresie pozwolą na wykreowanie nowego wizerunku regionu, będą stymulowały rozwój nowych przedsiębiorstw i powstawanie nowych miejsc pracy.

Cel operacyjny 6: Wspieranie procesów poprawy efektywności i adaptacji rynkowej tradycyjnych gałęzi przemysłu

Dominująca pozycja tradycyjnych sektorów w strukturze gospodarki regionu powoduje, iż wszelkie działania podejmowane wobec nich rzutują znacząco na kondycję całej gospodarki. Działania wobec tych sektorów nie powinny się ograniczać do łagodzenia negatywnych skutków restrukturyzacji, ale również dotyczyć podnoszenia ich konkurencyjności i wspierania procesów adaptacji rynkowej – wykorzystując poprawiającą się koniunkturę na rynkach światowych.

CEL STRATEGICZNY IV: POPRAWA JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO I KULTUROWEGO ORAZ ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI PRZESTRZENI

Idea zrównoważonego rozwoju zakłada harmonizację rozwoju gospodarczego i społecznego z ochroną walorów środowiskowych. Polepszenie jakości środowiska naturalnego województwa śląskiego zwiększy atrakcyjność regionu (zarówno inwestycyjną, jak i turystyczną), poprawi jakość życia obecnych mieszkańców i zabezpieczy możliwości rozwojowe przyszłych pokoleń.

Poprawa jakości środowiska przyrodniczego musi uwzględniać m.in.: zmniejszenie ilości zanieczyszczeń odprowadzanych do wód i gruntów, budowę systemu oczyszczalni ścieków, ograniczanie zanieczyszczeń powierzchniowych gruntów. Istotną będzie racjonalna gospodarka odpadami poprzez stworzenie infrastruktury do wtórnego ich wykorzystania, a także usuwania i bezpiecznego unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych. Duże znaczenie będzie miała budowa systemu retencji wód powierzchniowych, ograniczenie nadmiernego ich zasolenia, a także objęcie szczególną ochroną najbardziej zasobnych zbiorników wód podziemnych. Zwiększeniu atrakcyjności terenu województwa będzie także sprzyjać zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza oraz ochrona zasobów leśnych.

Dla poprawy atrakcyjności terenu ważna jest również ochrona istniejących zasobów przyrodniczych, będących wyrazem bioróżnorodności regionu. Istotne jest także podjęcie działań dla podniesienia i utrzymania atrakcyjności krajobrazu. Bogate zasoby przyrodnicze powinny służyć rozwojowi turystyki przyjaznej środowisku i kreowaniu proekologicznych zachowań mieszkańców.

Ochrona istniejących zasobów przyrodniczych powinna opierać się na świadomym kształtowaniu dziedzictwa kulturowego, służącego następnym pokoleniom mieszkańców województwa.

Cel ten realizowany będzie również poprzez rewitalizację centrów miast i układów miejskich, tworzenie wielofunkcyjnych ośrodków wiejskich, rewitalizację terenów przemysłowych, przebudowę zdegradowanych lub przeludnionych dzielnic.

Cel operacyjny 1: Tworzenie systemu kształtowania i wykorzystania zasobów wodnych

Uporządkowanie zasad zarządzania gospodarką wodną pozwoli na racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi oraz zmniejszenie zagrożenia ekologicznego, związanego z deficytem wód powierzchniowych i podziemnych oraz ich rosnącym zanieczyszczeniem. Działania te znacząco przyczynią się do poprawy jakości środowiska przyrodniczego i warunków życia mieszkańców w regionie.

Cel operacyjny 2: Uporządkowanie i wdrożenie systemu gospodarki odpadami

Dla zapewnienia właściwego rozwoju regionu i poprawy atrakcyjności terenu ważne jest uporządkowanie gospodarki odpadami w województwie. Skuteczne wydzielenie odpadów niebezpiecznych i ich neutralizacja oraz bezpieczne składowanie pozostałych odpadów jest czynnikiem wpływającym na bezpieczeństwo istniejących zasobów przyrodniczych, w tym przede wszystkim wody i gleb. Minimalizacja ilości powstających odpadów, segregacja i powtórne wykorzystanie zmniejszy powierzchnię i pojemność składowisk oraz ogólne zużycie surowców.

Cel operacyjny 3: Polepszenie jakości powietrza

Zapobieganie powstawaniu zanieczyszczeń powietrza oraz ograniczanie lub eliminowanie wprowadzanych do powietrza substancji zanieczyszczających, w celu zmniejszenia stężeń do dopuszczalnego poziomu, wpłynie pozytywnie na poprawę jakości gleb i wód powierzchniowych oraz w znacznym stopniu przyczyni się do polepszenia stanu zdrowia mieszkańców regionu. Poprawa jakości powietrza należy również do najistotniejszych elementów nowego wizerunku województwa.

Cel operacyjny 4: Ochrona przed hałasem

Do uciążliwości w środowisku regionu należy zaliczyć hałas. Stałe zwiększanie się poziomu i zasięgu hałasu wynika z postępującej urbanizacji i komunikacji. Głównymi sprawcami uciążliwości akustycznej dla środowiska zewnętrznego jest przede wszystkim ruch drogowy, kolejowy i lotniczy oraz działalność prowadzona na terenie obiektów przemysłowych. Największe natężenie hałasu występuje wzdłuż ciągów komunikacyjnych (terenów położonych w bezpośrednim sąsiedztwie tras komunikacyjnych) oraz w obrębie obszarów przemysłowych, jednak natężenie hałasu pochodzącego ze źródeł przemysłowych jest dużo mniejsze niż hałasu komunikacyjnego, na to wpłynęło ograniczenie produkcji przemysłowej oraz likwidacja części szczególnie uciążliwych wydziałów produkcyjnych.

Cel operacyjny 5: Rewitalizacja terenów zdegradowanych

Przebudowie gospodarczej i społecznej oraz tworzeniu nowego wizerunku regionu towarzyszyć musi rewitalizacja terenów, w tym poprzemysłowych, pogórnicych i powojkowych. Głównym celem tych działań będzie przystosowanie zdegradowanych terenów do pełnienia nowych funkcji, m.in.: gospodarczych, społecznych, rekreacyjnych, edukacyjnych, w konsekwencji ich rewaloryzacja i poprawa warunków życia mieszkańców. Działania w tym zakresie w istotny sposób przyczynią się również do podniesienia atrakcyjności regionu.

Cel operacyjny 6: Zagospodarowanie centrów miast oraz zdegradowanych dzielnic

Zasadniczym elementem podniesienia atrakcyjności miast regionu i głównym warunkiem wzrostu jakości życia staje się zagospodarowanie centrów oraz przebudowa dzielnic zdegradowanych, charakteryzujących się złym stanem technicznym i niskim standardem życia mieszkańców. Działania te powinny obejmować modernizację struktury urbanistycznej, rozbudowę i dostosowanie istniejącej infrastruktury do zachodzących procesów suburbanizacji oraz stworzenie warunków do wypoczynku i rekreacji.

Cel operacyjny 7: Ukształtowanie regionalnego systemu obszarów chronionych

Dla zachowania bioróżnorodności, będącej wyrazem dziedzictwa przyrodniczego województwa śląskiego, konieczne jest odtwarzanie i utrzymywanie istniejących wartości przyrodniczych i kulturowych regionu, w tym zwiększenie i poprawa kondycji przyrodniczej terenów leśnych. Zależać od tego będzie bezpośrednia efektywna poprawa warunków życia mieszkańców regionu.

Cel operacyjny 8: Kształtowanie ośrodków wiejskich

Rozwój i wzrost atrakcyjności terenów wiejskich uzależniony jest od potencjału ośrodków wiejskich. Powstanie wielofunkcyjnej gospodarki na terenach wiejskich wymaga tego, by ośrodki te były wyposażone w odpowiednią infrastrukturę, przygotowane do skutecznego organizowania i integrowania życia oraz wspierania lokalnych inicjatyw na tych obszarach.

Cel operacyjny 9: Wspieranie rozwoju obszarów metropolitalnych

Współczesne metropolie organizują życie polityczne i gospodarcze regionów i całych krajów. Obszary metropolitalne w najbliższej przyszłości winny stać się punktem styku polskiej gospodarki z gospodarką światową oraz środowiskiem zdolnym do absorpcji, adaptacji i przede wszystkim kreowania innowacji.

W województwie śląskim, jednym z najbardziej zurbanizowanych regionów Polski, szczególnego znaczenia nabierają zagadnienia rozwoju i integracji aglomeracji miejskich, które stanowią centra obszarów metropolitalnych i jako ośrodki gospodarczego wzrostu oraz innowacji oddziałują na otoczenie.

Nadanie aglomeracjom potrzebnej do tego odpowiedniej „masy krytycznej” będzie wiązać się z wykreowaniem Skonsolidowanego Śląskiego Obszaru Metropolitalnego, integrującego aglomeracje miejskie województwa śląskiego. Rozwój funkcji metropolitalnych promuje rozwój infrastruktury społecznej, kultury, edukacji i wiedzy, co w rezultacie powinno ułatwić zachodzące procesy transformacji tradycyjnej struktury gospodarki.

IX. PROPOZYCJA SYSTEMU MONITOROWANIA.

Skuteczny system realizacji Strategii Rozwoju Województwa zależeć będzie od jakości i ilości informacji, której kształt wynika z zastosowanego systemu monitoringu i ewaluacji.

System instytucjonalny i organizacja procesu monitorowania opracowany zostanie podczas prac nad aktualizacją Strategii.

Poniżej przedstawiono zestaw wskaźników, które stanowią propozycję i podstawę do dalszych prac nad wypracowaniem systemu monitorowania strategii województwa.

CEL STRATEGICZNY I : WZROST WYKSZTAŁCENIA MIESZKAŃCÓW ORAZ ICH ZDOLNOŚCI ADAPTACYJNYCH DO ZMIAN SPOŁECZNYCH I GOSPODARCZYCH W POCZUCIU BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO I PUBLICZNEGO

Cel operacyjny 1: Poprawa jakości i dostępności szkolnictwa oraz jego dostosowanie do aktualnych i prognozowanych potrzeb rynku pracy

- Liczba studentów na 1.000 mieszkańców,
- Liczba studentów przypadających na 1 nauczyciela akademickiego,
- Liczba absolwentów studiów podyplomowych i doktoranckich,
- Liczba uczniów przypadających na 1 nauczyciela,
- Liczba uczniów przypadających na 1 szkołę,
- Bezrobotni zarejestrowani poniżej 25 roku życia,
- Liczba bezrobotnych wg wykształcenia,
- Poziom zatrudnienia osób w wieku 15-64.

Cel operacyjny 2: Rozszerzenie skali i zasięgu przekwalifikowań zawodowych i kształcenia ustawicznego

- Liczba osób korzystających za pośrednictwem Urzędów Pracy z:
 - szkoleń zawodowych,
 - doradztwa zawodowego,
- Liczba długotrwale bezrobotnych.

Cel operacyjny 3: Zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w kulturze i wzmocnienie środowisk twórczych

- Liczba absolwentów szkół artystycznych,
- Liczba zwiedzających muzea i wystawy,
- Liczba przedstawień i koncertów w ciągu roku,
- Liczba widzów i słuchaczy teatrów i instytucji muzycznych,
- Ilość placówek ośrodków kulturalnych na 1.000 mieszkańców,
- Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego na kulturę.

Cel operacyjny 4: Upowszechnienie wśród społeczeństwa aktywnego stylu życia

- Liczba ćwiczących w sekcjach klubów sportowych,
- Ilość obiektów rekreacyjnych w przeliczeniu na 1.000 mieszkańców,
- Powierzchnia terenów zielonych w miastach,
- Zachorowania na choroby cywilizacyjne.

Cel operacyjny 5: Zintegrowanie systemu pomocy społecznej i prowadzenie aktywnej polityki społecznej

- Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczone na świadczenia pomocy społecznej,
- Ilość realizowanych programów z zakresu polityki społecznej,
- Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną na 10.000. ludności.

Cel operacyjny 6: Poprawa stanu zdrowia mieszkańców regionu oraz zapewnienie powszechności dostępu do świadczeń zdrowotnych

- Liczba porad specjalistycznych na 1 mieszkańca,
- Liczba porad stomatologicznych na 1 mieszkańca,
- Liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10.000 mieszkańców,
- Liczba lekarzy specjalistów na 10.000 mieszkańców,
- Liczba przychodni i ośrodków zdrowia na 10.000 mieszkańców,
- Przeciętnie dalsze trwanie życia,
- Ilość przeprowadzonych badań profilaktycznych.

Cel operacyjny 7: Poprawa warunków mieszkalnych

- Liczba mieszkań zamieszkałych ogółem,
- Liczba mieszkań oddanych do użytku,
- Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania,
- Ilość mieszkań wyposażonych w instalację wodociągową,
- Ilość mieszkań wyposażonych w instalację kanalizacyjną,
- Ilość mieszkań wyposażonych w instalację gazową.

CEL STRATEGICZNY II : ROZBUDOWA ORAZ UNOWOCZEŚNIENIE SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

Cel operacyjny 1: Optymalizacja i integracja systemu transportowego

- Liczba wypadków drogowych na 10.000 zarejestrowanych pojazdów samochodowych,
- Długość autostrad (w km),
- Długość dróg krajowych (km),
- Linie kolejowe eksploatowane (km),
- Liczba pasażerów w porcie lotniczym,
- Przeładunek ładunków w porcie lotniczym (tony),
- Linie komunikacji miejskiej (km),
- Trasy komunikacyjne (km),
- Przewozy pasażerów w komunikacji miejskiej w ciągu roku (mln).

Cel operacyjny 2: Rozbudowa i unowocześnienie sieci przesyłowej

- Długość zmodernizowanych odcinków sieci przesyłowej(km),
- Długość nowo oddanych odcinków sieci przesyłowej(km).

Cel operacyjny 3: Rozwój informatyki i telekomunikacji

- Liczba abonentów telefonii przewodowej na 1.000 mieszkańców,
- Gospodarstwa domowe wyposażone w komputery osobiste,
- Gospodarstwa domowe z dostępem do Internetu.

Cel operacyjny 4: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury komunalnej

- Długość sieci wodociągowej (km),
- Długość sieci kanalizacyjnej (km),
- Długość sieci gazowej (km),
- Udział wody z wodociągów dostarczanej ludności odpowiadającej wymaganiom sanitarnym (%).

CEL STRATEGICZNY III: WZROST INNOWACYJNOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARKI

Cel operacyjny 1: Wzrost siły ekonomicznej małych i średnich przedsiębiorstw

- Liczba MSP,
- Udział MSP w eksporcie ogółem w %,
- Liczba aktywnych MSP na 1.000 mieszkańców,
- Wielkość nakładów inwestycyjnych w MSP,
- Przeżywalność MSP,
- Nakłady na innowacje w MSP,
- Udział MSP w tworzeniu PKB,
- Liczba zatrudnionych w MSP.

Cel operacyjny 2: Wspieranie sektora B+R i wdrożeń nowych technologii

- Liczba ośrodków B+R,
- Nakłady na innowacje w przemyśle,
- Nakłady na działalność badawczą i rozwojową,
- Zatrudnienie w podmiotach działających w sektorze badawczo – rozwojowym,
- Liczba zarejestrowanych patentów,
- Liczba wdrożeń nowych technologii.

Cel operacyjny 3: Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu

- PKB na mieszkańca,
- Długość dróg krajowych, autostrad,
- Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie Regon ogółem,
- Wartość inwestycji zagranicznych,
- Liczba inwestorów zagranicznych.

Cel operacyjny 4: Modernizacja sektora rolno-spożywczego i rozwijanie działalności pozarolniczej

- Produkcja sprzedana artykułów spożywczych i napojów,
- Liczba osób pracujących w rolnictwie,
- Wartość dodana brutto rolnictwa, łowiectwa, leśnictwa, rybołówstwa i rybactwa (mln PLN),
- Ilość gospodarstw agroturystycznych,
- Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych,
- Zużycie nawozów sztucznych i wapniowych,
- Ilość spółdzielni,
- Nakłady na innowacje w dziale produkcja artykułów spożywczych i napojów (tys. PLN),
- Liczba podmiotów gospodarczych na 1.000 mieszkańców obszarów wiejskich.

Cel operacyjny 5: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu

- Liczba obiektów noclegowych turystyki, w tym hoteli,
- Liczba miejsc noclegowych (tys.),
- Liczba korzystających z noclegów w ciągu roku (tys.),
- Liczba turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych turystyki,
- Liczba placówek gastronomicznych.

Cel operacyjny 6: Wspieranie procesów poprawy efektywności i adaptacji rynkowej tradycyjnych gałęzi przemysłu

- Nakłady na inwestycje w górnictwie i kopalnictwie, produkcji metali, produkcji wyrobów z metali,
- Nakłady na innowacje w górnictwie i kopalnictwie, produkcji metali, produkcji wyrobów z metali,
- Wynik finansowy sektora górniczego.

CEL STRATEGICZNY IV : POPRAWA JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO I KULTUROWEGO ORAZ ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI PRZESTRZENI

Cel operacyjny 1: Tworzenie systemu kształtowania i wykorzystania zasobów wodnych

- Ścieki komunalne i przemysłowe odprowadzone do wód powierzchniowych lub do ziemi wymagające oczyszczania (hm³)
- Oczyszczane ścieki biologicznie, chemicznie, z podwyższonym usuwaniem biogenów (% ścieków wymagających oczyszczania),
- Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków ogółem, w tym procentowy udział ludności miejskiej i wiejskiej,
- Nakłady inwestycyjne na regulację i przebudowę rzek, potoków, zbiorników wodnych, obwałowań przeciwpowodziowych i stacji pomp (tys. PLN).

Cel operacyjny 2: Uporządkowanie i wdrożenie systemu gospodarki odpadami

- Odpady (z wyłączeniem komunalnych) wytworzone w ciągu roku (mln ton),
- Odpady komunalne zdeponowane na wysypiskach,
- Odpady przemysłowe wytworzone w ciągu roku (tys. ton), w tym: wykorzystane (%) lub unieszkodliwione (%),
- Powierzchnia niezrekultywowanych (bez komunalnych) terenów składowania odpadów uciążliwych dla środowiska.

Cel operacyjny 3: Polepszenie jakości powietrza

- Emisja zanieczyszczeń pyłowych,
- Emisja zanieczyszczeń gazowych (bez CO₂),
- Emisja CO₂,
- Zanieczyszczenia pyłowe zatrzymane w urządzeniach do redukcji (% zanieczyszczeń wytworzonych),
- Zanieczyszczenia gazowe (bez CO₂) zatrzymane w urządzeniach do redukcji (% zanieczyszczeń wytworzonych).

Cel operacyjny 4: Ochrona przed hałasem

- Poziom natężenie hałasu.

Cel operacyjny 5: Rewitalizacja terenów zdegradowanych

- Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji i zagospodarowania (ha),
- Powierzchnia gruntów zrekultywowanych i/lub zagospodarowanych,
- Wydatki inwestycyjne związane z rekultywacją hałd, stawów osadowych, składowisk odpadów oraz innych terenów zdegradowanych i zdewastowanych.

Cel operacyjny 6: Zagospodarowanie centrów miast oraz starych zdegradowanych dzielnic

- Nakłady finansowe na modernizację infrastruktury komunalnej,
- Nakłady finansowe na remonty budynków w centrach miast i zdegradowanych dzielnic.

Cel operacyjny 7: Ukształtowanie regionalnego systemu obszarów chronionych

- Powierzchnia obszarów prawnie chronionych,
- Liczba utworzonych rezerwatów przyrody i innych obszarów prawnie chronionych,
- Liczba pomników przyrody.

Cel operacyjny 8: Kształtowanie ośrodków wiejskich

- Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych,
- Długość wybudowanych i zmodernizowanych dróg na terenach wiejskich,
- Ilość gospodarstw domowych wyposażonych w instalację wodociągową na terenach wiejskich,

- Ilość gospodarstw domowych wyposażonych w instalację kanalizacyjną na terenach wiejskich,
- Ilość gospodarstw domowych wyposażonych w instalację gazową na terenach wiejskich,
- Liczba abonentów telefonii przewodowej na 1.000 mieszkańców,
- Liczba gospodarstw domowych na obszarach wiejskich wyposażonych w komputery osobiste, w tym z dostępem do Internetu,
- Liczba podmiotów gospodarczych na 1.000 mieszkańców obszarów wiejskich.

Cel operacyjny 9: Wspieranie rozwoju obszarów metropolitalnych

- Wskaźnik urbanizacji,
- Liczba projektów ponadlokalnych zrealizowanych na terenie aglomeracji górnośląskiej,
- Czas przejazdu między ośrodkami metropolitalnymi regionu.

X. INSTRUMENTY REALIZACJI STRATEGII.

Największe znaczenie dla realizacji polityki prorozwojowej w Polsce, w pierwszym okresie programowania 2004 – 2006 oraz w latach 2007-2013, będą miały środki przekazywane w ramach instrumentów finansowych Unii Europejskiej (fundusze strukturalne, Fundusz Spójności, środki Europejskiego Banku Inwestycyjnego).

Potencjalnymi źródłami finansowania realizacji celów Strategii, od roku 2004 są:

1. publiczne środki wspólnotowe tj. w szczególności środki funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności,
2. publiczne środki krajowe tj. środki budżetu państwa oraz państwowych funduszy celowych, środki budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz inne środki jednostek oraz form organizacyjno-prawnych sektora finansów publicznych,
3. inna publiczna pomoc zagraniczna,
4. wkład własny beneficjentów pomocy obejmujący również kredyty i pożyczki, także poręczone lub gwarantowane przez uprawnione podmioty do udzielania poręczeń lub gwarancji.

Instrumenty finansowe realizacji Strategii

Fundusze strukturalne i Fundusz Spójności oraz programy współfinansowane z tych środków przewidziane na lata 2004-2006

Wykorzystywanie funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności odbywa się na podstawie umowy ramowej pomiędzy Polską i Komisją Europejską (tzw. Podstawy Wsparcia Wspólnoty), zawartej na podstawie wyników negocjacji nad przedstawionym przez Polskę Narodowym Planem Rozwoju. Podstawy Wsparcia Wspólnoty są wdrażane poprzez programy operacyjne. Natomiast projekty Funduszu Spójności realizowane są w oparciu o Strategię wykorzystania Funduszu Spójności.

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (ERDF)

ERDF współfinansuje działania zmierzające do zmniejszenia różnic w poziomie międzyregionalnego rozwoju gospodarczego UE, a w szczególności przedsięwzięcia służące ochronie środowiska naturalnego, z zakresu infrastruktury technicznej oraz związane z tworzeniem nowych miejsc pracy, badaniami naukowymi i transferem technologii.

Z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego są finansowane działania określone w: Sektorowym Programie Operacyjnym „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”, Sektorowym Programie Operacyjnym Transport i Gospodarka Morska oraz Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego.

Europejski Fundusz Społeczny (ESF)

ESF współfinansuje działania związane z polityką zatrudnienia i rozwoju zasobów ludzkich. Z Europejskiego Funduszu Społecznego są finansowane: Sektorowy Program Operacyjny Rozwoju Zasobów Ludzkich oraz w części Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego.

Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnych (EAGGF) – Sekcja Orientacji

Fundusz ten współfinansuje działania związane z rozwojem rolnictwa i obszarów wiejskich. Z tego Funduszu jest finansowany Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich.

Finansowy Instrument Orientacji Rybołówstwa FIG

Instrument ten finansuje inicjatywy służące restrukturyzacji rybołówstwa. Wsparcie dla tego sektora polega przede wszystkim na bezpośredniej pomocy np. w modernizacji floty, rozwoju gospodarstw rybnych, promocji produktów, służy także ochronie określonych obszarów morskich.

Fundusz Spójności

Współfinansuje projekty w dziedzinie ochrony środowiska oraz sieci transeuropejskie w zakresie infrastruktury transportowej. Zakres działania Funduszu Spójności obejmuje pomoc o zasięgu krajowym, a nie regionalnym, jak to ma miejsce w przypadku funduszy strukturalnych.

Województwo śląskie w okresie 2004-2006 może uzyskać kwotę pomiędzy **1,2 mld do 1,8 mld EURO** z ogólnej kwoty ponad 12,8 mld EURO, wynegocjowanej przez stronę polską podczas szczytu w Kopenhadze. Mogą to być środki zarówno z Sektorowych Programów Operacyjnych, jak i ze Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. Przewidywane dofinansowanie dla województwa śląskiego z budżetu Unii Europejskich wynosić będzie odpowiednio: w ramach Programów Sektorowych (Transport i Gospodarka Morska, Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, Rozwój Zasobów Ludzkich, Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich, Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb) około **861 mln EURO**. Jest to kwota przybliżona ze względu na fakt, że projekty będą wybierane na poziomie krajowym. Natomiast w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego przewiduje się **279,9 mln EURO** wyłącznie dla województwa śląskiego. Ponadto województwo może otrzymać jeszcze około **618 mln EURO** z Funduszu Spójności.

Reasumując łączna kwota środków, którymi będzie mogło dysponować województwo w latach 2004-2006, wliczając zarówno wkład wspólnotowy jak i szacując wkład krajowy sięga **2,2 mld EURO**.

Instrumenty polityki rozwoju UE na lata 2007-2013

Obecnie są prowadzone prace nad perspektywą finansową Unii Europejskiej na lata 2007-2013. Z szacunków, uwzględniających te prace wynika, iż w okresie obowiązywania nowej perspektywy finansowej Polska mogłaby otrzymać środki w wysokości ponad **50 mld EURO**.

W ramach toczącej się debaty nt. reformy polityki spójności po 2006 roku Komisja Europejska proponuje, aby priorytety polityki strukturalnej w latach 2007-2013 były osiąganymi w ramach trzech nowych celów: konwergencja, regionalna konkurencyjność i zatrudnienie, europejska współpraca terytorialna. Źródłami ich finansowania miałyby być trzy fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny oraz Fundusz Spójności.

Koncepcja ograniczenia liczby funduszy strukturalnych wynika z chęci uproszczenia systemu i nadania mu większej przejrzystości. Podstawowymi obszarami interwencji dla poszczególnych funduszy byłoby:

- dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego:

- modernizacja i dywersyfikacja struktur gospodarczych w państwach członkowskich i regionach, ze szczególnym uwzględnieniem priorytetów Strategii Lizbońskiej,
- rozwijanie i ulepszanie infrastruktury podstawowej,
- ochrona środowiska,
- wzmocnienie zdolności instytucjonalnej krajowej i regionalnej administracji zarządzającej funduszami europejskimi;

- dla Europejskiego Funduszu Społecznego (jako podstawowego instrumentu dla realizacji Europejskiej Strategii Zatrudnienia):

- poprawa funkcjonowania instytucji rynku pracy, systemów kształcenia i szkolenia oraz polityki społecznej,
- inwestycje w kapitał ludzki (wzrost poziomu wykształcenia, przystosowanie umiejętności pracowników do nowych wyzwań, zapewnienie dostępu dla wszystkich do rynku pracy),
- wspieranie dostosowań w administracji publicznej w zakresie budowania zdolności administracyjnej;

- dla Funduszu Spójności:

- transeuropejskie sieci transportowe, ze szczególnym uwzględnieniem projektów o zasięgu europejskim,
- infrastruktura środowiskowa,
- połączenia kolejowe, morskie, śródlądowe,
- programy transportu multimodalnego poza sieciami transeuropejskimi,
- zrównoważony rozwój transportu miejskiego, inwestycje środowiskowe (projekty energooszczędne oraz w zakresie źródeł energii odnawialnej).

W ramach obszarów wiejskich planowana jest lepsza organizacja instrumentów finansowych. Dla sektorów rolnictwa i rybołówstwa Komisja proponuje stworzenie nowych instrumentów, funkcjonujących poza polityką strukturalną, zastępujących dotychczasowe fundusze strukturalne: Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej - Sekcja Orientacji (EAGGF) oraz Finansowy Instrument Orientacji Rybołówstwa (FIFG).

Komisja zakłada również odejście od koncepcji Inicjatyw Wspólnotowych, a działania podejmowane w ramach Inicjatyw zostałyby włączone do zaproponowanych trzech celów.

Należy podkreślić, że dotychczasowe propozycje Komisji Europejskiej dotyczące obszarów interwencji funduszy strukturalnych w kolejnej perspektywie finansowej cechuje bardzo wysoki stopień ogólności. Dokładne ich określenie nastąpiło wraz z przedstawieniem przez Komisję, w lipcu 2004 roku, propozycji rozporządzeń regulujących funkcjonowanie polityki strukturalnej po 2006 roku.

Zakres instrumentów polityki strukturalnej i regionalnej UE przewidziany na lata 2007-2013 będzie podstawą do prac nad przygotowaniem programów operacyjnych w ramach realizacji NPR na te lata.

Europejski Bank Inwestycyjny

Od dnia 1 maja 2004 r. Polska stała się członkiem Europejskiego Banku Inwestycyjnego, a zasady wzajemnej współpracy pomiędzy Polską i EBI są oparte o Statut EBI (protokół do Traktatu Akcesyjnego).

Instrumentami EBI są kredyty bezpośrednie oraz kredyty z gwarancjami rządowymi, linie kredytowe udzielane za pośrednictwem banków (kredyty bezpośrednie i z gwarancją Skarbu Państwa.) oraz global loans (kredyty dla banków na pożyczki dla beneficjentów).

Do głównych obszarów wsparcia należą:

- infrastruktura drogowa,
- likwidacja skutków klęsk żywiołowych (powodzie, osuwiska),
- kredyty dla rządu na wsparcie budżetu państwa w zakresie prefinansowania projektów w ramach programów unijnych oraz w zakresie refinansowania wydatków poniesionych przez budżet państwa na programy inwestycyjne,
- bezpośrednie kredyty (za gwarancją Skarbu Państwa i bez gwarancji) oraz linie kredytowe, udzielane za pośrednictwem banków komercyjnych dla samorządów (na wsparcie projektów infrastrukturalnych, w tym projektów w ramach Programów UE),
- bezpośrednie kredyty (na gwarancji Skarbu Państwa i bez gwarancji) oraz linie kredytowe dla sektora prywatnego,
- tzw. global loans dla banków, na pożyczki udzielane na warunkach komercyjnych dla samorządów i MSP.

Bank Światowy

Współpraca z Bankiem Światowym opiera się na 3-letniej strategii CAS - Country Assistance Strategy, przygotowanej wspólnie przez Rząd RP i Bank Światowy. Głównym celem Banku jest szeroko zakrojona pomoc finansowa i techniczna dla Polski w celu wsparcia transformacji gospodarczej i rozwoju ekonomicznego w następujących obszarach:

- wsparcie rozwoju sektora prywatnego,
- reforma sektora bankowego i finansowego,
- odbudowa i poprawa infrastruktury,
- restrukturyzacja sektorów szczególnie wrażliwych,
- współpraca i wsparcie rozwoju sektora samorządowego,
- ochrona środowiska.

Instrument finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego

Akcesja do Unii Europejskiej oznacza dla Polski przystąpienie do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) obejmującego państwa członkowskie UE oraz państwa członkowskie Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA) – Islandię, Lichtenstein i Norwegię. Jednym z elementów porozumienia o rozszerzeniu EOG jest przyznanie Polsce i pozostałym nowym krajom członkowskim środków finansowych w ramach dwóch instrumentów finansowych: Mechanizmu Finansowego EOG oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego. Projekty realizowane w ramach tych programów powinny być komplementarne z działaniami współfinansowanymi ze środków funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności, Inicjatyw Wspólnoty oraz innych środków pochodzących z UE.

Głównym celem Mechanizmu Finansowego EOG jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego poprzez finansowanie grantów na potrzeby przedsięwzięć inwestycyjnych i rozwojowych w obszarach priorytetowych. Łączna kwota środków dostępnych w ramach Mechanizmu Finansowego EOG wyniesie 600 mln Euro i zostanie przekazana przez państwa EFTA w rocznych transzach w wysokości 120 mln Euro w okresie od maja 2004 r. do kwietnia 2009 r.. Przewiduje się, że 46,8% łącznej sumy środków (ok. 281 mln Euro) będzie przeznaczona dla Polski. Granty dostępne będą na potrzeby przedsięwzięć w następujących priorytetowych obszarach:

- ochrona środowiska, ukierunkowana na redukcję zanieczyszczeń i promowanie odnawialnych źródeł energii,
- promowanie zrównoważonego rozwoju poprzez lepsze wykorzystywanie i zarządzanie zasobami naturalnymi,
- ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego, w tym rewitalizacja (odnowa) miast,
- rozwój zasobów ludzkich m.in. poprzez promowanie wykształcenia i szkoleń, wzmacnianie potencjału administracyjnego oraz procesów demokratycznych w instytucjach samorządowych.

Dodatkowo istnieje możliwość ubiegania się o granty na badania akademickie prowadzone w w/w obszarach priorytetowych.

Norweski Mechanizm Finansowy

W ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego wspierane będą przedsięwzięcia mające na celu zredukowanie dysproporcji społecznych i ekonomicznych na terenie EOG. Realizacja tego celu będzie się przyczyniać do skonsolidowania zdolności nowych państw członkowskich do wzięcia pełnego udziału w wewnętrznym rynku rozszerzonego Europejskiego Obszaru Gospodarczego poprzez finansowanie grantów na priorytetowe przedsięwzięcia inwestycyjne. Środki finansowe zostaną wyasygnowane przez Królestwo Norwegii w łącznej kwocie 567 mln Euro i podobnie jak w Mechanizmie Finansowym EOG przekazywane w rocznych transzach w wysokości 113,4 mln Euro w okresie od maja 2004 r. do kwietnia 2009 r.

Polska ma otrzymać 49% całości środków, czyli ok. 278 mln Euro. Granty będą dostępne w tych samych sektorach co w ramach Mechanizmu Finansowego EOG, jednak z pierwszeństwem dla projektów w następujących dziedzinach:

- wdrażanie przepisów z Schengen, wspierania Narodowych Planów Działania z Schengen, jak również umacnianie sądownictwa,
- ochrona środowiska z uwzględnieniem umacniania administracyjnych zdolności wprowadzania w życie przepisów i procedur dotyczących projektów inwestycyjnych,
- polityka regionalna i działania przygraniczne,
- pomoc techniczna przy wdrażaniu *acquis communautaire*.

Środki na prefinansowanie wydatków związanych z realizacją projektów współfinansowanych ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej

Prefinansowanie polegać będzie na możliwości przejściowego finansowania zadań z pożyczki z budżetu państwa. Mechanizm ten jest konieczny z uwagi na fakt, iż dofinansowanie z pomocy strukturalnej Unii Europejskiej przekazywane jest jako refundacja, a więc po dokonaniu wydatku przez realizatora projektu i po zweryfikowaniu dokumentu potwierdzającego jego dokonanie.

Prefinansowanie ze środków budżetowych nie obejmuje jednostek nie należących do sektora finansów publicznych: Spółek Skarbu Państwa lub spółek komunalnych realizujących projekty. Jednostki samorządu terytorialnego mogą udzielić pożyczki utworzonym przez siebie spółkom. Jednostki, które otrzymają z budżetu państwa środki na prefinansowanie zobowiązane będą do utworzenia w Banku Gospodarstwa Krajowego rachunku bankowego do obsługi finansowej realizowanego projektu.

W przypadku projektodawców, których nie obejmuje prefinansowanie oferowane z budżetu państwa, istnieje możliwość prefinansowania wydatków ponoszonych przez sektor prywatny, przede wszystkim z kredytów banków komercyjnych. Banki rozszerzyły swoją ofertę kredytową o kredyty pomostowe na finansowanie projektów, które częściowo będą refundowane ze środków z budżetu UE.

Współfinansowanie

Projekty realizowane w ramach programów z udziałem funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności będą mogły być współfinansowane ze środków budżetu państwa będących w dyspozycji poszczególnych ministrów, środków funduszy celowych, środków jednostek samorządu terytorialnego oraz rezerw celowych ujętych w budżecie państwa.

Ustawa budżetowa na 2004 r. zawiera m.in. środki na:

- finansowe wspieranie nowych inwestycji,
- promocję eksportu,
- rozwój przedsiębiorczości.

W ustawie budżetowej ujęto także rezerwę celową m.in. na współfinansowanie projektów realizowanych w ramach programów finansowanych z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oraz programów finansowanych z funduszy przedakcesyjnych.

Na współfinansowanie projektów zostaną także wykorzystane środki funduszy celowych (Fundusz Pracy, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej).

Poręczenia i gwarancje Skarbu Państwa

Poręczenia lub gwarancje mogą być udzielane pod warunkiem przeznaczenia objętych nimi kredytów lub emisji obligacji na finansowanie przedsięwzięć inwestycyjnych, zapewniających rozwój lub utrzymanie infrastruktury, rozwój eksportu dóbr i usług, ochronę środowiska, tworzenie nowych miejsc pracy, wdrażanie nowych rozwiązań technicznych lub technologicznych oraz restrukturyzację przedsiębiorstw. Skarb Państwa udziela również poręczeń lub gwarancji spłaty kredytów oraz zobowiązań wynikających z emisji obligacji przeznaczonych na:

- finansowanie zakupu materiałów lub wyrobów gotowych, na wykonanie dóbr inwestycyjnych przeznaczonych na eksport o wartości kontraktowej powyżej 10 mln Euro,
- utworzenie przez banki linii kredytowych na sfinansowanie przedsięwzięć inwestycyjnych jednostek samorządu terytorialnego, małych i średnich przedsiębiorstw oraz współfinansowanie programów lub projektów w ramach programów pomocowych UE.

Udzielanie poręczeń i gwarancji Skarbu Państwa leży w gestii ministra właściwego ds. finansów publicznych, jeśli wartość poręczenia lub gwarancji mieści się w przedziale od 5 mln Euro do 30 mln Euro. Jeżeli kwota ta przekracza równowartość 30 mln Euro, wówczas decyzję o przyznaniu poręczenia lub gwarancji podejmuje Rada Ministrów po wcześniejszym zaopiniowaniu wniosku przez ministra właściwego ds. gospodarki. Wnioski o wartości niższej niż 5 mln Euro rozpatrywane są przez Bank Gospodarstwa Krajowego.

Fundusz Poręczeń Unijnych

Celem jest utworzenie w Banku Gospodarstwa Krajowego Funduszu Poręczeń Unijnych, którego zadaniem będzie udzielanie gwarancji lub poręczeń na kredyty udzielane przez banki, na realizowanie przedsięwzięć współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej.

Gwarancje lub poręczenia ze środków Funduszu mogą być udzielone, jeśli kwota jednostkowej gwarancji lub poręczenia nie przekracza 5.000.000 Euro.

Bank Gospodarstwa Krajowego może również w imieniu Funduszu gwarantować lub poręczać bankom ich portfel kredytowy. Kwota jednostkowej gwarancji lub poręczenia w ramach portfela kredytowego nie może przekroczyć 100.000 Euro.

Warunkiem udzielenia gwarancji lub poręczenia jest ustanowienie odpowiedniego zabezpieczenia wymaganego przez Bank Gospodarstwa Krajowego oraz wniesienie opłaty prowizyjnej.

Gwarancją lub poręczeniem Funduszu może być objęta kwota kredytu oraz kwota zobowiązań wynikających z emisji obligacji przeznaczona na finansowanie nakładów:

- refinansowanych ze środków Unii Europejskiej (do wysokości 80% kwoty kredytu),
- wkładu własnego kredytobiorcy realizującego przedsięwzięcie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej (do wysokości 60% kwoty kredytu).

Gwarancją lub poręczeniem objęta będzie kwota główna kredytu bez odsetek. Środki Funduszu pochodzić będą przede wszystkim z oprocentowania rezerwy obowiązkowej banków.

Fundusz Rozwoju Inwestycji Komunalnych

Ustawa o Funduszu Rozwoju Inwestycji Komunalnych określa zasady wspierania rozwoju regionalnego poprzez udzielanie preferencyjnych kredytów na przygotowanie przez gminy oraz ich związki projektów inwestycji komunalnych, przewidzianych do współfinansowania z funduszy Unii Europejskiej. Środki na działanie Funduszu pozyskiwane są głównie z budżetu państwa, odsetek od lokat wolnych środków Funduszu, inwestycji w papiery wartościowe emitowane przez Skarb Państwa lub Narodowy Bank Polski i papiery wartościowe gwarantowane lub poręczane przez Skarb Państwa, spłaty udzielonych kredytów, emisji obligacji BGK. Wysokość udzielanych kredytów przewidziana jest do poziomu 80 % zaplanowanych kosztów netto przygotowania projektu inwestycyjnego, nie więcej niż 500 000 zł w odniesieniu do poszczególnego projektu.

Fundusz będzie miał charakter odnawialny (rotacyjny), co oznacza, że jego środki w części przeznaczony na kredyty będą zwrótnie zasilały Fundusz.

Fundusze poręczeniowe i pożyczkowe dla małych i średnich przedsiębiorstw

Rozbudowa systemu funduszy ma na celu zwiększenie dostępności do zewnętrznych źródeł finansowania, wzrost aktywności inwestycyjnej oraz wzrost aktywności do podejmowania działalności gospodarczej. Rozbudowa systemu funduszy odbywa się zgodnie z rządowym programem „Kapitał dla przedsiębiorczych”.

Krajowy Fundusz Drogowy.

Krajowy Fundusz Drogowy powołany został z dniem 1 stycznia 2004 roku na mocy znówelizowanej w dniu 14 października 2003 roku ustawy o autostradach płatnych z dnia 27/10/1994.

Celem utworzonego w BGK Funduszu jest zapewnienie dodatkowych (pozbudżetowych) środków publicznych na finansowanie sieci dróg krajowych. Do zadań Funduszu należy w szczególności gromadzenie środków finansowych i efektywne finansowanie zadań z zakresu przygotowania, budowy, przebudowy, remontów oraz utrzymania i ochrony autostrad, dróg ekspresowych i innych dróg krajowych, dla których zarządcą jest Generalny Dyrektor Dróg Krajowych i Autostrad.

Krajowy Fundusz Kapitałowy

Utworzenie Krajowego Funduszu Kapitałowego ma na celu udzielanie wsparcia finansowego funduszom kapitałowym, inwestującym w małe i średnie przedsiębiorstwa.

Projekt ustawy o Krajowym Funduszu Kapitałowym zakłada, że założycielem funduszu będzie Bank Gospodarstwa Krajowego.

Środki Funduszu pochodzić będą przede wszystkim ze środków Skarbu Państwa i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Banku Inwestycyjnego, a także z inwestycji dokonywanych przez Fundusz w funduszach kapitałowych i inwestycji dokonywanych w małych i średnich przedsiębiorstwach.

Wsparcie finansowe będzie udzielane funduszom kapitałowym głównie w formie obejmowania i nabywania udziałów lub akcji, nabywania certyfikatów inwestycyjnych i jednostek uczestnictwa, nabywania obligacji, udzielania pożyczek oraz gwarancji i poręczeń, a także udzielania bezzwrotnych dotacji na sfinansowanie części kosztów przygotowania inwestycji i monitoringu portfela inwestycyjnego funduszu.

Finansowe wspieranie inwestycji wieloletnich o dużym znaczeniu dla gospodarki.

Projekt ustawy, przygotowywany w Ministerstwie Gospodarki i Pracy, zawiera indywidualne kryteria i procedury adresowane do największych inwestorów, zarówno polskich, jak i zagranicznych, zamierzających podjąć projekty inwestycyjne o kosztach kwalifikujących się do objęcia wsparciem finansowym, o równowartości co najmniej 40 mln euro lub tworzących co najmniej 500 miejsc pracy w związku z nową inwestycją. Wspierane byłyby działania polegające na utworzeniu nowego lub rozbudowie istniejącego przedsiębiorstwa, podjęciu w przedsiębiorstwie kroków obejmujących wprowadzenie zasadniczych zmian produkcji bądź procesu produkcyjnego, w tym o charakterze innowacji technologicznej, zmian wyrobu lub usługi, w tym także zmian w zakresie sposobu świadczenia usług oraz tworzeniu nowych miejsc pracy związanych z wymienionymi inwestycjami. Ustawa powinna stanowić uzupełnienie działań realizowanych ze środków funduszy strukturalnych.

Partnerstwo publiczno-prywatne

Ideą partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) jest pobudzenie inwestycji sektora publicznego, zwłaszcza infrastrukturalnych, poprzez stworzenie optymalnych warunków dla przedsięwzięć publicznych z udziałem partnerów prywatnych. Rozwój PPP jest podyktowany głównie ograniczeniami publicznych środków finansowych na pokrycie wydatków inwestycyjnych oraz wysiłkami na rzecz poprawy jakości i efektywności usług publicznych. Celem projektu ustawy jest stworzenie optymalnych ram prawnych dla przedsięwzięć publicznych z udziałem partnerów prywatnych, a także usunięcie przeszkód, które w obecnym systemie prawnym powodują, że przedsięwzięcia PPP obciążone są dużym ryzykiem dla obydwu stron. Ustawa ma upoważnić podmioty publiczne i partnerów prywatnych do zawięzania współpracy w formie umowy PPP w celu wykonywania zadań.

Samorządowo- rządowe operacyjne programy rozwoju regionalnego dla obszarów problemowych

W ramach tego instrumentu opracowano w 2003 r. dwa regionalne programy: „Program łagodzenia w regionie śląskim skutków restrukturyzacji zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego” oraz „Zintegrowany program łagodzenia skutków restrukturyzacji górnictwa, hutnictwa oraz wielkiej syntezy chemicznej na terenie województwa małopolskiego”. Oba te programy są wynikiem konieczności podjęcia działań restrukturyzacyjnych w określonych regionach i branżach, które prowadziłyby do szybkich zmian na poziomie podmiotów gospodarczych, sprzyjających podnoszeniu efektywności gospodarowania czynnikami produkcji i wzrostowi konkurencyjności.

Proponowany nowy instrument rozwojowy dla wzmocnienia potencjału gospodarczego małych miast i miasteczek – „Rewitalizacja miast i miasteczek”

Celem nowego instrumentu rozwojowego jest skoncentrowanie działań prorozwojowych różnego typu na dominujących elementach struktury osiedleńczej Polski, znajdujących się w bardzo złej kondycji gospodarczej; nadanie silnego, skoncentrowanego impulsu rozwojowego wielu potencjalnym subregionalnym ośrodkom wzrostu. Instrument powinien pozwalać na przygotowanie, podjęcie i realizację, wzajemnie skorelowanych w ramach programu rozwojowego projektów o zróżnicowanym charakterze (twarde i miękkie) nakierowanych na rozruch gospodarczy danego ośrodka miejskiego i prozwrostowe oddziaływanie na otoczenie (obszary wiejskie). Instrument powinien wspierać jednoczesne i skoncentrowane, planowe oddziaływanie w trzech obszarach problemowych:

- gospodarka (przedsiębiorczość i powięzania ekonomiczne),
- struktura i zachowania społeczne (zasoby ludzkie i edukacja),
- substancja materialno-techniczna (budynki, przede wszystkim mieszkalne i infrastruktura).

Przewiduje się wprowadzenie nowego instrumentu rozwojowego w formie:

- dofinansowania z funduszy unijnych programów lokalnych (a nie pojedynczych projektów składających się na program),
- specjalnych funduszy venture capital,
- dotacji dla wspólnot mieszkaniowych i gmin,
- funduszy poręczeniowych dla wspólnot mieszkaniowych.

Nowy instrument powinien być adresowany do miast nie większych niż 100.000 mieszkańców, dopuszczać finansowe (ograniczone do pułapu 25%) wsparcie budownictwa mieszkaniowego społecznego

oraz koncentrować się na generowaniu atrakcyjnych warunków do podejmowania działalności gospodarczej MSP i inwestowania kapitału prywatnego w sektor usług komunalnych i finansowych (gwarancje, poręczenia, tworzenie kapitału zalążkowego) oraz optymalizowaniu zarządzania komunalnego.

XI. ELEMENTY NIEZBĘDNE DO REALIZACJI STRATEGII WOJEWÓDZTWA, NIEBĘDĄCE W KOMPETENCJI WOJEWÓDZTWA.

Do głównych ram prawnych należy zaliczyć:

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21 czerwca 1999 roku wprowadzające ogólne przepisy na temat funduszy strukturalnych

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1164/94 z dnia 21 czerwca 1996 dotyczące ustanowienia Funduszu Spójności

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1265/1999 z 21 czerwca 1999 roku nowelizujące Aneks II do Rozporządzenia (WE) nr 1164/94 ustanawiającego Fundusz Spójności

Ustawa o finansach publicznych z dnia 26 listopada 1998r.o finansach publicznych (Dz. U. Nr 155, poz. 1014 z 1998r.)

Ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego z dnia 13 listopada 2003 (Dz. U. Nr 203 poz. 1966 z 2003r.)

Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz. U. Nr 80, poz. 117 z 2003r.)

Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego zatwierdzoną uchwałą Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2000r

Ustawa o Narodowym Planie Rozwoju z dnia 20 kwietnia 2004 roku (Dz. U. Nr 116, poz.1206 z 2004 r.)

Ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 r. (Dz. U. 01, Nr 142, poz. 1590 z póź. zm.)

Ustawa prawo zamówień publicznych z dnia 29 styczeń 2004 r. (Dz. U. Nr 19, poz. 177 z 2004 r.)

Ustawa o warunkach dopuszczalności i nadzorowaniu pomocy publicznej dla przedsiębiorców z dnia 27 lipca 2002 r. (Dz. U. Nr 141, poz. 1177 z 2002 r.)

Ustawa budżetowa na rok 2004 z dnia 23 stycznia 2004 r. (Dz. U. Nr 17, poz. 167 z 2004 r.)

Kontrakt wojewódzki

Kontrakty wojewódzkie zawierane były na podstawie zasad określonych w Programie Wsparcia przyjmowanym Rozporządzeniem Rady Ministrów na dany rok. Podstawą przyjęcia jest art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 12 maja 2000 roku o zasadach wspierania rozwoju regionalnego (Dz. U. Nr 48, poz. 550).

Obecnie podstawą zawierania kontraktów wojewódzkich jest ustawa o Narodowym Planie Rozwoju z dnia 20 kwietnia 2004 r. Kontrakt wojewódzki stanowi umowę między stroną rządową a samorządową i łączy w sobie realizację programów operacyjnych współfinansowanych ze środków wspólnotowych i środków krajowych.

Kontrakt wojewódzki określa zakres, tryb i warunki realizacji zadań wynikających z programu wojewódzkiego, które uzyskały wsparcie rządu oraz zadań należących do spraw nadzorowanych przez ministrów właściwych. Sposób programowania oraz zasady wdrażania i oceny są zbliżone do zasad, które będą obowiązywały przy wdrażaniu programów rozwoju regionalnego współfinansowanych przez fundusze strukturalne.

W nowym okresie programowania kontrakty wojewódzkie staną się podstawowym instrumentem realizowania polityki regionalnej państwa. Wymaga to przebudowania dotychczasowej formuły kontraktów gwarantując mechanizmy finansowania inwestycji istotnych dla polityki regionalnej, które powinny wynikać z programów wieloletnich oraz być negocjowane między marszałkiem województwa a wojewodą. Kontrakty powinny stać się elastycznymi instrumentami dostosowującymi się do zmieniających się

uwarunkowań organizacyjnych. Widocznym efektem tego może stać się wprowadzenie możliwości zawierania kontraktów regionalnych, z kilkoma województwami dla realizacji wspólnych przedsięwzięć rozwojowych wynikających z NSRR i ze Strategii Rozwoju Województw. Jednocześnie kontrakt będzie miał również fundamentalne znaczenie systemowe do właściwego programowania rozwoju regionalnego w następnym okresie programowania. Kwestią zasadniczą będzie przywrócenie kontraktowi istoty umowy, której przedmiotem będzie co najmniej kilkuletni okres skoordynowanego działania nakierowanego na realizację uzgodnionych celów, wynikających z dokumentów strategicznego planowania w skali krajowej i regionalnej.

Ustawa o NPR

Ustawa o Narodowym Planie Rozwoju z dnia 20 kwietnia 2004 roku, uregulowała w systemowy sposób zagadnienia prowadzenia polityki rozwoju regionalnego kraju i stworzyła jednocześnie ramy prawne dla wykorzystania środków finansowych: krajowych i unijnych, przeznaczonych na wspieranie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz zapewnienie spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej z krajami członkowskimi UE. W dokumencie tym określono najważniejsze kierunki działań w pierwszych latach po akcesji Polski do UE. Narodowy Plan Rozwoju 2004 – 2006 stał się pierwszym dokumentem planistycznym, który scalił na poziomie krajowym działania o charakterze horyzontalnym, regionalnym i sektorowym. W ramach NPR 2004–2006 istnieje 7 sektorowych programów operacyjnych oraz jeden zintegrowany program operacyjny rozwoju regionalnego dla 16 województw.

Podstawy prawne programowania rozwoju regionalnego w Polsce, jakie będą obowiązywały w latach 2007-2013 nie są jeszcze dookreślone. W czerwcu 2004 roku weszła w życie ustawa o Narodowym Planie Rozwoju, która zastąpiła ustawę o zasadach wspierania rozwoju regionalnego. Jej rozwiązania są w pełni adekwatne do rozwiązań dotyczących funduszy europejskich obowiązujących w latach 2000-2006, ale najprawdopodobniej będą wymagały nowelizacji ze względu na europejskie ramy kolejnego okresu programowania na lata 2007-2013. Konieczna jest nowelizacja Ustawy o Narodowym Planie Rozwoju, która dostosuje krajowe prawodawstwo do nowych regulacji prawnych z zakresu funkcjonowania polityki spójności UE w latach 2007-2013.

Z tego też względu przystąpiono do prac nad następnym Narodowym Planem Rozwoju, który dostosowując się do nowych rozwiązań prawnych polityki spójności UE, nie jest tworzony wyłącznie po to, aby wykorzystać środki unijne, lecz aby wyznaczyć kompleksowo program rozwoju społeczno – gospodarczego kraju. Narodowy Plan Rozwoju 2007–2013 stanie się zatem nadrzędnym dokumentem programowym, skorelowanym z regionalnymi strategiami rozwoju oraz ze strategiami rozwoju poszczególnych sektorów oraz ze strategiami o charakterze horyzontalnym, jak i programami rozwoju regionalnego. Narodowy Plan Rozwoju 2007-2013 stanie się narzędziem polityki wewnętrznej i może stanowić podstawę do negocjacji z Unią Europejską w sprawie wsparcia z funduszy unijnych. Dnia 7 kwietnia 2004 roku został przyjęty przez Radę Ministrów dokument „Założenia do Narodowego Planu Rozwoju”, który zawiera diagnozę sytuacji społeczno-ekonomicznej Polski w momencie akcesji, określa wyzwania stojące przed krajem i wskazuje instrumenty, służące jego realizacji. Głównymi wyzwaniami zawartymi w Założeniach jest przede wszystkim reforma rynku pracy, reforma rynku produktów, promocja gospodarki opartej na wiedzy, reorientacja systemu nauki i edukacji oraz budowa kapitału społecznego, rozwój mieszkalnictwa, unowocześnienie infrastruktury transportowej i ochrona środowiska.

Decentralizacja polityki regionalnej

Instrumentem realizacji strategii rozwoju województwa są programy operacyjne, które poprzez swoje priorytety realizować będą cele strategii.

W celu jak najlepszego przygotowania i realizacji programów operacyjnych, a poprzez nie strategii rozwoju województwa, istnieje potrzeba zmiany podziału kompetencji dotyczących realizacji zadań publicznych między poszczególnymi szczeblami samorządu terytorialnego a organami administracji rządowej, przy zachowaniu wiodącej roli samorządu województwa.

W celu zapewnienia realizacji celów strategii oraz priorytetów programów operacyjnych szczebel regionalny w zakresie planowania strategicznego na terenie województwa powinien zostać wzmocniony, co umożliwi lepsze kreowanie polityki regionalnej.

Niezbędne jest również stworzenie nowej ustawy o polityce regionalnej państwa i rozwoju regionów, określającej zasady i instrumenty prowadzenia przez państwo polityki regionalnej, jak również

skoordynowanie przepisów ustaw z zasadami prawa finansowego, w tym w szczególności z określającymi procedury budżetowe przepisami ustawy o finansach publicznych.

Nowa ustawa o polityce regionalnej i rozwoju regionów powinna przede wszystkim określić obszar polityki regionalnej państwa oraz sposób w jaki państwo kreuje swoją politykę i jakie instrumenty jej wdrażania są w jego dyspozycji, a jakie wymagają zawsze współdziałania państwa i samorządów województw. Ustawa ponadto miałaby określać zasady i kryteria wspierania rozwoju regionów, rolę kontraktu wojewódzkiego, wzajemne zobowiązania stron kontraktu i drogę ich realizacji.

Decentralizacja polityki regionalnej powinna polegać również na decentralizacji zadań, wykonywanych obecnie przez agencje państwowe, głównie w sferze restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa i obszarów wiejskich, czy w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw.

Proces decentralizacji wymaga przede wszystkim zmian legislacyjnych, szczególnie w zakresie następujących ustaw:

- ustawy o finansach publicznych,
- ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego,
- ustawy o podziale kompetencji między administracją rządową i samorządów,
- ustawy o partnerstwie publiczno – prywatnym,
- ustawy o Narodowym Planie Rozwoju,
- ustawy o terenowej administracji rządowej.

Ponadto konsekwentna decentralizacja polityki regionalnej powinna uwzględniać uznanie regionalnych planów operacyjnych jako prawa miejscowego na obszarze województwa, wprowadzając procedury negocjacji i uzgodnień między zainteresowanymi podmiotami w województwie, takich jak inne samorządy terytorialne, przedsiębiorcy czy organizacje pozarządowe.

Decentralizacja polityki regionalnej pozwoli przede wszystkim na zwiększenie racjonalności wyboru zadań inwestycyjnych i realizacji tych zadań w najbardziej efektywny sposób. Pozwoli ponadto określić i zawrzeć w polskim systemie prawnym system ewaluacji i zarządzania wieloletnimi inwestycjami a jednocześnie zwiększyć koordynację działań między poszczególnymi szczeblami samorządu terytorialnego w wykonywaniu usług publicznych na obszarze województwa.

Decentralizacja finansów publicznych

Obowiązujące ustawy tj. ustawa o finansach publicznych z dnia 26 listopada 1998r. (Dz. U. Nr 155, poz. 1014) oraz ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego z dnia 13 listopada 2003 (Dz. U. Nr 203 poz. 1966) nie są na tyle elastyczne, aby umożliwić wieloletnie programowanie wydatków publicznych. Reforma finansów publicznych powinna stworzyć rzeczywistą możliwość samodzielnego współfinansowania regionalnego programu operacyjnego i powinna jednocześnie stworzyć podstawy prawne dla wieloletniego programowania budżetowego, w sposób zgodny z systemem wieloletniego programowania obowiązującego w UE. Zmiany przepisów ustaw powinny również umożliwić planowanie i realizację wieloletnich projektów inwestycyjnych.

Przeprowadzenie reformy finansów publicznych powinno przede wszystkim zapewnić samorządom wojewódzkim możliwość samodzielnego współfinansowania regionalnych programów operacyjnych poprzez stworzenie odpowiedniego systemu dochodów własnych. Wydatki publiczne powinny być ukierunkowane na działania rozwojowe zgodne z celami Narodowego Planu Rozwoju.

Naprawa finansów publicznych nastąpić ma poprzez działania określone w „Programie uporządkowania i ograniczania wydatków publicznych” wynikającym ze „Średniookresowej Strategii Finansów Publicznych”, który przewiduje przede wszystkim racjonalizację wydatków publicznych, zwłaszcza socjalnych, zapewnienie odpowiednich źródeł dochodów budżetowych oraz zmiany instytucjonalne mające na celu usprawnienie funkcjonowania sektora finansów publicznych.

Wieloletnie planowanie budżetu

Obowiązujący model jednorocznego kontraktowania wydatków publicznych jest niedostosowany do potrzeb polityki regionalnej w województwie, uniemożliwiając planowanie przedsięwzięć wieloletnich.

Ważnym elementem umożliwiającym sprawną realizację strategii, a w konsekwencji programu operacyjnego na szczeblu wojewódzkim, jest zmiana systemu planowania budżetu, polegająca na odejściu od jednorocznego planowania i przejściu na system planowania co najmniej trzyletniego.

Wynika to przede wszystkim z konieczności stworzenia podstaw prawnych dla programowania budżetowego zgodnego z systemem wieloletniego programowania w Unii Europejskiej.

Sektorowe strategie rozwoju

Ramy prawne rozwoju regionalnego stworzone zostają również poprzez określenie celów w ramach sektorowych polityk państwa. Strategia rozwoju województwa powinna uwzględnić zapisy zawarte w obowiązujących już strategiach rozwoju i w planowanych strategiach sektorowych na lata 2007–2013.